

การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
Learning for Elderly

ฐิติมา ดวงวันทอง
Thitima Duangwanthong

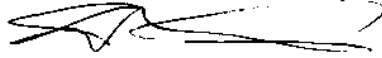
วิทยานิพนธ์ทางสถาปัตยกรรม
หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
ปีการศึกษา 2560

การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
Learning for Elderly

ฐิติมา ดวงวันทอง
Thitima Duangwanthong

วิทยานิพนธ์ทางสถาปัตยกรรม
หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
ปีการศึกษา 2560

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
นักศึกษา นางสาวฐิติมา ดวงวันทอง
หลักสูตร สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต
ปีการศึกษา 2560
อาจารย์ที่ปรึกษา ดร.ชนกพร ไผทสิทธิกุล

คณะกรรมการดำเนินงานวิทยานิพนธ์

ประธานคณะกรรมการ	
อาจารย์ธีรบุลย์ ฉลองมณีรัตน์	
คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์	
คณะกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษา	คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
ดร.ชนกพร ไผทสิทธิกุล	
อาจารย์จรรยา ผลประเสริฐ	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กนกวรรณ อุตันโน	

โดยคณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบและผ่านการสอบแล้ว

เมื่อวันที่ 13 เดือน 5. ๓ พ.ศ. 2560

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รับรองแล้ว

(อาจารย์ธีรบุลย์ ฉลองมณีรัตน์)

คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

วันที่ 9 เดือน ๖ พ.ศ. 2561

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (โรงเรียนผู้สูงอายุ)

ชื่อนักศึกษา : จุติมา ดวงวันทอง

อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.ชนกพร ไผทสิทธิกุล

หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการลดลงของอัตราการเกิดและอัตราการตาย ทำให้ “ภาวะ ประชากรสูงอายุ” ในประเทศไทยสูงขึ้น และส่งผลให้สังคมไทยเข้า “สังคมผู้สูงอายุ” ใน พ.ศ. 2548 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) และกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ไปสู่สังคม ผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ประมาณ พ.ศ. 2564 และ พ.ศ. 2574 ตามลำดับ ข้อมูลนี้ที่บ่งบอก ว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนา หรือเสริมศักยภาพของประชากรสูงอายุนี้ให้เป็นผู้ที่ มีความพร้อมทั้ง ด้านกาย จิต ปัญญา สังคม จิตวิญญาณ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง เพื่อ เตรียมการเข้าสู่วัย สูงอายุไปด้วยความมั่นใจ ความพร้อม และการมีสุขภาพที่ดี และผู้สูงอายุเหล่านั้นยังมีศักยภาพ ในการพัฒนาตนเองและ พัฒนาสังคมในอีกหลาย ๆ เรื่อง ความสำคัญของสิทธิในการเรียนรู้และ การส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการศึกษาและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เพื่อช่วยพัฒนา คุณภาพชีวิตและเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุไทยให้เป็น “ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” เกิดการ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีศักยภาพที่ช่วยเหลือตนเองในสังคมต่อไป

การศึกษาวิทยานิพนธ์ ศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงอายุและการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ซึ่งผลการศึกษารวบรวมข้อมูลพบว่า การศึกษาที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุมากที่สุดคือการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุ โดยมีหมวดเนื้อหาการเรียนรู้ทั้งหมด 5 ด้าน ประกอบไปด้วย เนื้อหาด้าน สุขภาพอนามัยที่เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุ เนื้อหาด้านการปรับตัวทาง สังคมและจิตใจ เนื้อหา ด้านการออม เนื้อหาด้านการเรียนรู้และเนื้อหาด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมาย และได้นำมา ประยุกต์เข้ากับการเรียนรู้แบบบูรณาการครบวงจร โดยใช้กิจกรรมทางการเกษตร ทัศนกรรมการ และกิจกรรมการขาย เป็นตัวส่งเสริมการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลและแนวทางการออกแบบ อาคารของโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้ สูงอายุจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเหมาะสมและปลอดภัยกับผู้สูงอายุ การจัดพื้นที่แต่ละส่วน ให้มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุและกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นภายในพื้นที่นั้น ๆ มีสภาพบริบท บรรยากาศที่เหมาะสมและช่วยในการเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของการศึกษาวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือในการดำเนินงานวิทยานิพนธ์ ทั้งในส่วนภาคการศึกษาข้อมูลและภาคการออกแบบ จากบุคคลและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้าพเจ้าขอขอบคุณในความเมตตากรุณา ความเสียสละที่มีต่อข้าพเจ้าตลอดในการศึกษาออกแบบวิทยานิพนธ์ทางสถาปัตยกรรม จนสำเร็จ ลุล่วง เป็นผลงานวิทยานิพนธ์การออกแบบสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ได้แก่

นายเกษม ดวงวันทอง

นางปนัดดา บุพพิ

นายเสบียง บุพวรรณศิริ

ดร.ชนกพร ไผทสิทธิกุล

อาจารย์จรรยา ผลประเสริฐ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนกวรรณ อุสันโน

อาจารย์ที่ปรึกษา

คณะอาจารย์ที่ปรึกษา

คณะอาจารย์ที่ปรึกษา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญรูป.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษาวิทยานิพนธ์.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	3
1.4 ประโยชน์ที่มีต่องานสถาปัตยกรรม.....	3
1.5 ขอบเขตของการศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านเนื้อหา.....	4
1.6 ขอบเขตของการศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านพื้นที่.....	4
1.7 แผนการดำเนินงานวิทยานิพนธ์.....	5
1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับของการศึกษาวิทยานิพนธ์.....	5
บทที่ 2 การศึกษารวบรวมข้อมูล	
2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	6
2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ.....	6
2.1.2 ลักษณะและธรรมชาติของผู้สูงอายุ.....	8
2.1.3 พัฒนาการต่างๆของวัยผู้สูงอายุ.....	11
2.1.4 สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ.....	12
2.2 แนวคิดผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Ageing).....	19
2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	20
2.3.1 ความหมายของการเรียนรู้.....	20
2.3.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้.....	21
2.3.3 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	21
2.4 การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ.....	23
2.4.1 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education).....	23

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

2.4.2 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ.....	28
2.4.3 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ.....	33
2.5 การเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร.....	39
2.6 การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ.....	41
2.6.1 การปลูกผักปลอดสารพิษ.....	41
2.6.2 งานศิลปหัตถกรรม.....	42
บทที่ 3 กระบวนการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล	
3.1 กรอบแนวความคิด.....	60
3.2 พื้นที่ใช้สอยโครงการ.....	64
3.3 ที่ตั้งโครงการ.....	69
บทที่ 4 การประยุกต์ในงานออกแบบสถาปัตยกรรม	
4.1 การประยุกต์ใช้.....	77
4.1.1 FUNCTION DIAGRAM และประเภทของผู้ใช้โครงการ.....	77
4.1.2 Zoning.....	77
4.1.3 ลักษณะการจัดห้องเรียน.....	79
4.2 การออกแบบร่าง.....	82
บทที่ 5 สรุปผลและบทสรุปของโครงการ	
5.1 ผลการออกแบบ.....	89
บรรณานุกรม.....	97
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	98

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. ตารางแสดงช่วงระยะเวลาการปลูกพืชผักชนิดต่างๆ.....	42
2. ตารางแสดงวิธีการสาน.....	56
3. ตารางแสดงวิธีการสาน(ต่อ).....	57
4. ตารางแสดงจำนวนผู้เข้าเรียนในแต่ละหลักสูตร.....	61
5. ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 7 วัน.....	61
6. ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 14 วัน.....	62
7. ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 30 วัน.....	62
8. ตารางแสดงกิจกรรมการเรียนในแต่ละหลักสูตร.....	63
9. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมการเกษตร.....	66
10. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการปั้น.....	66
11. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการทอ.....	67
12. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการแกะสลัก.....	67
13. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการจักสาน.....	68
14. ตารางแสดงรายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการเขียนและวาด.....	68
15. ตารางคะแนนรวมในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการของแต่ละจังหวัด.....	70
16. ตารางคะแนนรวมในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการในจังหวัดขอนแก่น.....	72

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
1. กราฟแสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	1
2. กราฟแสดงจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	2
3. ภาพแสดงจำนวนดัชนีประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	4
4. ภาพการปลูกผักปลอดสารพิษในโรงเรียน.....	41
5. ภาพแสดงขั้นตอนการปลูกพืช.....	41
6. ภาพเครื่องปั้นดินเผา.....	43
7. ภาพการเตรียมดิน.....	43
8. ภาพการขึ้นรูปปั้นเครื่องปั้นดินเผา.....	44
9. ภาพการทอและเย็บปักถักร้อย.....	45
10. ภาพแสดงกระบวนการผลิตผ้าไหม.....	46
11. ภาพผลไม้แกะสลัก.....	49
12. ภาพเครื่องจักสาน.....	55
13. ภาพกระบวนการจักสาน.....	55
14. ภาพแสดงกระบวนการวาดผ้าบาติก.....	58
15. กรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการครบวงจร.....	60
16. กรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	61
17. ภาพแผนภูมิแสดงสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ.....	64
18. ภาพแสดงสัดส่วนพื้นที่ในส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้.....	65
19. ภาพแสดงดัชนีสัดส่วนผู้สูงอายุในพื้นที่ของแต่ละภาค.....	69
20. ภาพแสดงตัวเลือกที่ตั้งโครงการระดับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	69
21. ภาพแสดงตัวเลือกที่ตั้งโครงการในจังหวัดขอนแก่น.....	71
22. ภาพแสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ A.....	71
23. ภาพแสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ B.....	71
24. ภาพแสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ C.....	72
25. ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งโครงการ.....	73
26. ภาพแสดงพื้นที่โดยรอบพื้นที่ตั้งโครงการ.....	73
27. ภาพแสดงทางสัญจรโดยรอบที่ตั้งโครงการ.....	73

สารบัญรูป(ต่อ)

รูปที่	หน้า
28. ภาพทัศนียภาพที่ตั้งโครงการ.....	74
29. ภาพทัศนียภาพที่ตั้งโครงการ 1.....	74
30. ภาพทัศนียภาพที่ตั้งโครงการ 2.....	75
31. ภาพทัศนียภาพที่ตั้งโครงการ 3.....	75
32. ภาพแสดงFUNCTION DIAGRAM.....	77
33. ภาพแสดงทางเลือกในการวาง zoning.....	78
34. ภาพแสดงทางเลือก zoning ที่เหมาะสมมากที่สุด.....	78
35. ภาพแสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการปั้นเครื่องปั้นดินเผา.....	79
36. ภาพแสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการมอผ้า.....	79
37. ภาพแสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการแกะสลักและวาดเขียน.....	80
38. ภาพแสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการจักสาน.....	80
39. ภาพแสดงลักษณะการปลูกผักแบบปลอดสารพิษในระบบ DRFT.....	81
40. ภาพแสดงลักษณะการทำงานของระบบ DRFT.....	82
41. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1.....	82
42. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1.....	83
43. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1.....	83
44. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1.....	83
45. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 2.....	84
46. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 2.....	84
47. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 3.....	85
48. ภาพที่แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 3.....	85
49. ภาพรูปแบบบ้านเรือนในชุมชน.....	86
50. ภาพทัศนียภาพนอกโครงการ.....	86
51. ภาพทัศนียภาพนอกโครงการ.....	87
52. ภาพที่แปลนชั้นใต้ดิน.....	87
53. ภาพแปลนพื้นที่ชั้น 1.....	88
54. ภาพแปลนพื้นที่ชั้น 2.....	89
55. ภาพรูปด้าน 1.....	90

สารบัญรูป(ต่อ)

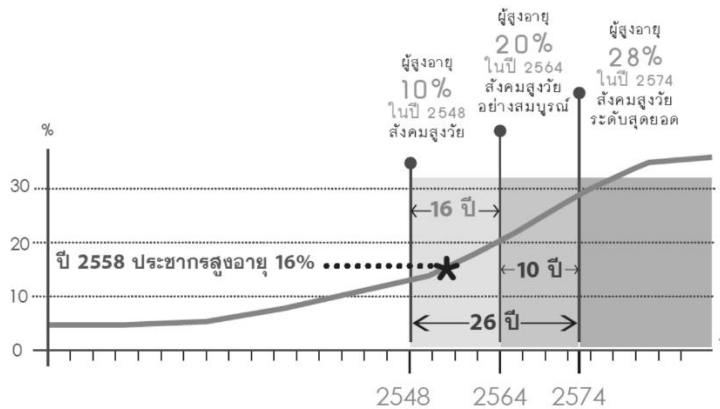
รูปที่	หน้า
56. ภาพรูปด้าน 2.....	90
57. ภาพรูปด้าน 3.....	90
58. ภาพรูปด้าน 3.....	90
59. ภาพรูปด้าน 4.....	90
61. ภาพรูปตัด A.....	91
62. ภาพรูปตัด B.....	91
63. ภาพทัศนียภาพภายนอกโครงการ.....	91
64. ภาพทัศนียภาพภายในโครงการ.....	92
65. ภาพทัศนียภาพภายในโครงการ.....	92
66. ภาพทัศนียภาพภายในโครงการ.....	92
67. ภาพทัศนียภาพภายในโครงการ.....	93
68. ภาพทัศนียภาพภายในโครงการ.....	93
69. แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	94
70. แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	94
71. แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	95
72. แบบจำลองพื้นที่โดยรอบที่ตั้งโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	95
73. แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ.....	96

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการลดลงของอัตราการเกิดและอัตราการตาย ทำให้ “ภาวะ ประชากรสูงอายุ” ในประเทศไทยสูงขึ้น และส่งผลให้สังคมไทยเข้า “สังคมผู้สูงอายุ” (aging society) ใน พ.ศ. 2548 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) และกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (aged society) ไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (super-aged society) ประมาณ พ.ศ. 2564 และ พ.ศ. 2574 ตามลำดับ (มูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2558)

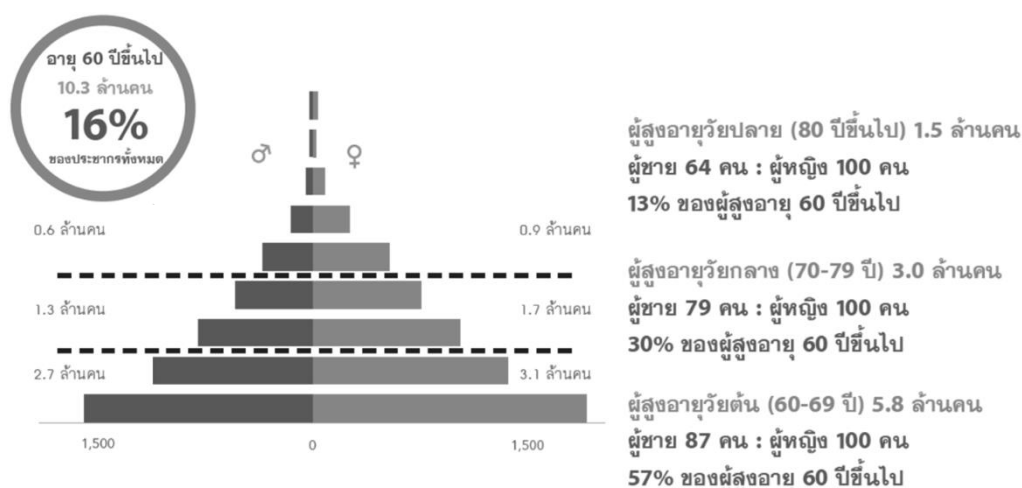

ภาพที่ 1.1 กราฟแสดงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย

ผู้สูงอายุเป็นประชากรซึ่งมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว กล่าวคือ เป็นแหล่งความรู้ ความชำนาญที่มีคุณค่า เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม และเป็นสายใยแห่งครอบครัวเชื่อมต่อกันระหว่างบุคคลในช่วงวัยต่าง ๆ ความคิดที่คิดว่าวัยของผู้สูงอายุ เป็นวัยที่ควรหยุดการเรียนรู้ และควรนั่งพักผ่อนอยู่ที่บ้านเพียงลำพัง รวมถึงปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นกว่าวัยอื่น ๆ จึงทำให้มีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ต้องใช้ชีวิตด้วยความเปลี่ยวเหงา ทำให้ผู้สูงอายุถูกมองข้ามมากขึ้น

จากสถิติล่าสุดในปี พ.ศ.2558 การเพิ่มของประชากรสูงอายุไทยหรือที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ประกอบด้วยผู้ชาย 4.6 ล้านคน และผู้หญิง 5.7 ล้านคน คิดเป็นอัตราส่วนเพศของประชากรสูงอายุเท่ากับผู้สูงอายุชาย 80 คนต่อผู้สูงอายุ หญิง 100 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) เป็น ข้อมูลสำคัญที่บ่งบอกว่า จำเป็นต้องมีการพัฒนา หรือเสริมศักยภาพของประชากรกลุ่มนี้ให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งด้านกาย จิต ปัญญา สังคม จิตวิญญาณ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง เพื่อ เตรียมการเข้าสู่วัยต่อไปด้วยความมั่นใจ ความพร้อม และการมีสุขภาพที่ดี เป็นการเตรียมการใน การเปลี่ยน “ภาวะ” ให้เป็น “พลัง” เพราะผู้สูงอายุเหล่านั้นยังมี

ศักยภาพในการพัฒนาตนเองและ พัฒนาสังคมในอีกหลายๆเรื่อง เพื่อหักล้างแนวความคิดและความเชื่อที่ปิดกั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ความสำคัญของสิทธิในการเรียนรู้และการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ ผู้สูงอายุมี สิทธิได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้าน การศึกษาและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุไทยให้เป็น “ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีศักยภาพที่ช่วยเหลือตนเองในสังคมได้อย่างมีความสุข

ภาพที่ 1.2 กราฟแสดงจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย

ลักษณะการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มีแนวทางการเรียนรู้ในหลายๆด้าน อาทิ การเรียนรู้บนรากฐานความต้องการ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ฯลฯ แต่ในทางปฏิบัติจะพบว่าผู้สูงอายุมีข้อจำกัดหลายประการในการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีทฤษฎีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับช่วงวัยที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

แนวคิด”การศึกษาตลอดชีวิต”สำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่สำหรับผู้สูงอายุยังไม่พบว่ามี การจัดการศึกษาในระบบสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่สอดคล้อง กับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้น รูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจึงควรจัดใน รูปแบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

- การศึกษานอกระบบโรงเรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้กับบุคคล ทุกเพศ วัย และช่วงอายุ เป็นกิจกรรมที่ยืดหยุ่นในการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติของกลุ่มเป้าหมาย และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

- การศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการจัดการศึกษาให้เข้ากับวิถีของชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิต หรือการสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ ศึกษาเรียนรู้ตามความสนใจของบุคคลนั้นๆ อย่างมีอิสระ บุคคลจะเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก เพื่อต่อยอดประสบการณ์การเรียนรู้ เพิ่มความรู้ ทักษะ และศักยภาพของแต่ละบุคคลอันจะสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังนั้นเมื่อพิจารณาและเห็นสมควรว่าควรมีการศึกษาเรื่องการสร้างสรรค์พื้นที่ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่มีความสำคัญ ที่ควรจะได้รับส่งเสริมด้านการศึกษา “การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ” ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้เป็น “ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” และเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่ “สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” สร้างสรรค์พื้นที่ที่เหมาะสม สอดคล้องและสามารถรองรับกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้น เพื่อสนับสนุนการศึกษาของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษาวิทยานิพนธ์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาถึงลักษณะกิจกรรม พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างภายในและภายนอกอาคาร เพื่อออกแบบพื้นที่ให้สอดคล้องและรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น
- 1.2.2 เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่การใช้งานที่มีลักษณะพิเศษ เพื่อกำหนดแนวทางของโครงการ
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหา ศักยภาพ ข้อจำกัด ความเชื่อมโยงและแนวโน้มการใช้พื้นที่ ของผู้สูงอายุ
- 1.2.4 เพื่อศึกษาระบบโครงสร้างการบริหารโครงการสำหรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
- 1.2.5 เพื่อศึกษาพื้นที่ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.3.1 เพื่อเป็นแหล่งส่งเสริมและกระจายความรู้และมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
- 1.3.2 เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต
- 1.3.3 เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและเกิดสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

1.4 ประโยชน์ที่มีต่องานสถาปัตยกรรม

- 1.4.1 มีแหล่งส่งเสริมและกระจายความรู้แก่ผู้สูงอายุและเกิดพื้นที่ที่ออกแบบมาเหมาะสมกับการเรียนรู้และกิจกรรมที่เกิดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ

1.4.2 ผู้สูงอายุได้รับโอกาสทางการเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการการดำเนินชีวิต

1.4.3 ผู้สูงอายุสามารถคุณภาพและนำไปสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ

1.5 ขอบเขตของการศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านเนื้อหา

1.5.1 ศึกษาถึงลักษณะพฤติกรรมและสภาพจิตใจของผู้สูงอายุ

1.5.2 ศึกษารูปแบบของการเรียนรู้แนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

1.5.3 ศึกษาพฤติกรรมต่างๆของผู้สูงอายุที่มีต่อการเรียนรู้

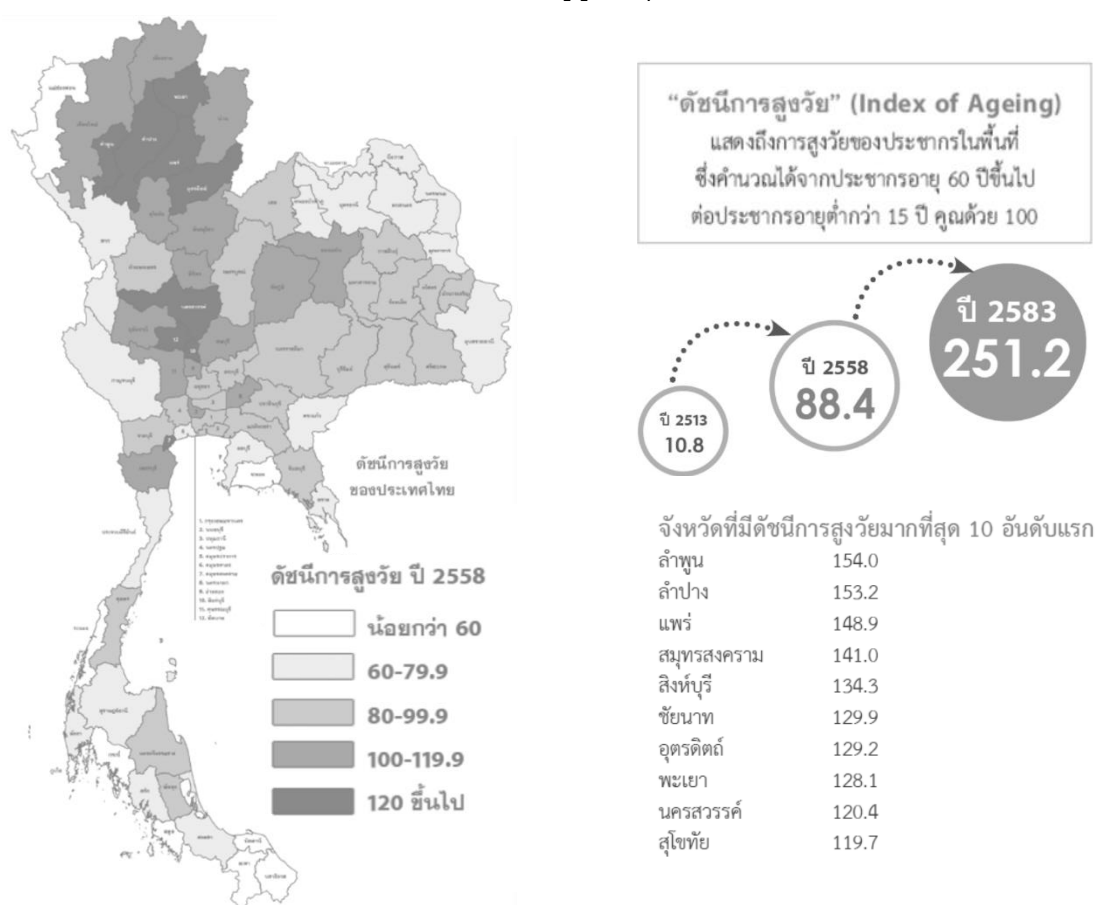
1.5.4 ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมของการเรียนรู้ที่มีต่อพื้นที่ใช้สอยอาคาร

1.5.5 ศึกษารูปแบบการวางผังอาคารที่ส่งผลต่อการใช้งานพื้นที่

1.5.6 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและส่งผลต่อการออกแบบสถาปัตยกรรม

1.6 ขอบเขตของการศึกษาวิทยานิพนธ์ด้านพื้นที่

ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ ในระดับภูมิภาคถึงระดับจังหวัด ที่มีแนวโน้มความเป็นไปได้ของตำแหน่งที่ตั้งโครงการ โดยพิจารณาจากสถิติของผู้สูงอายุในพื้นที่

ภาพที่ 1.3 แสดงจำนวนดัชนีประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย

1.7 แผนการดำเนินงานวิทยานิพนธ์

- 1.7.1 ศึกษาและค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการ สรุปลงให้เกิดความเข้าใจภาพรวมของโครงการ หัวข้อ และประเด็นที่จะทำการศึกษา เพื่อศึกษาถึงลักษณะกิจกรรม พฤติกรรมการใช้พื้นที่ใช้สอยต่างๆ เพื่อออกแบบพื้นที่ให้สอดคล้องและรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น
- 1.7.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากทฤษฎีที่ค้นคว้ามาเพื่อ มาวิเคราะห์เป็นประเด็น(Issue) เพื่อหาประโยชน์ในทางสถาปัตยกรรม และเกณฑ์ความต้องการต่างๆที่ต้องศึกษาให้ได้ คุณลักษณะหรือวิธีการออกแบบเป็นแนวความคิด(Concept) หรือข้อเสนอในการนำไป ประกอบกับการออกแบบโครงการ
- 1.7.3 เปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ ตามประเด็นที่จะศึกษาโดยสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆที่เป็น ผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องในงานสถาปัตยกรรม ศึกษาผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา สรุปลง แนวความคิดและเกณฑ์ในการออกแบบ
- 1.7.4 การสรุปข้อมูลโครงการและปัญหาที่ได้ศึกษาทั้งหมด มาใช้ประกอบการวิเคราะห์และ วิเคราะห์ปัจจัยทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ เพื่อประกอบการสร้างแนวทางใน การออกแบบทางเลือกและทำการประเมิน เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียต่างๆระหว่าง รูปแบบทางเลือก เพื่อตัดสินใจเลือกและนำไปพัฒนาแบบร่างทางเลือกต่อไป
- 1.7.5 กำหนดที่ตั้ง โปรแกรมการใช้สอยที่เหมาะสมกับหัวข้อที่จะศึกษา โดยสรุปโปรแกรม เพื่อที่จะนำมาศึกษาออกแบบตามกระบวนการออกแบบในภาคการออกแบบ

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับของการศึกษาวิทยานิพนธ์

- 1.8.1 เข้าใจถึงกระบวนการรวบรวมข้อมูล เพื่อที่จะนำมาศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรม
- 1.8.2 เข้าใจถึงกระบวนการการออกแบบพื้นที่เพื่อตอบสนองต่อผู้ใช้งานจริง
- 1.8.3 สามารถแก้ปัญหาในการออกแบบโครงการ เพื่อให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีความเหมาะสมกับโครงการและผู้ใช้งาน
- 1.8.4 เข้าใจระบบและโครงสร้างในการออกแบบ การจัดองค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยของโครงการ
- 1.8.5 เข้าใจถึงรูปแบบของระบบการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ การเรียนรู้การจัดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

บทที่ 2

การศึกษารวบรวมข้อมูล

การศึกษาเกี่ยวกับหัวข้อเรื่อง การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
- 2.2 แนวคิดผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Ageing)
- 2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
- 2.4 การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ
- 2.5 การเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร
- 2.6 การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

วิทยาการผู้สูงอายุหรือพหุวิทยา (Gerontology) คือ การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุ พยายามหาความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly) ในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่จะตีตราอย่างเด็ดขาดว่าคนนั้น เป็นผู้ที่อยู่ในวัยชรา คำว่าผู้สูงอายุเป็นคำที่ พลตำรวจตรี หลวงอรรถสิทธิสุนทร ได้บัญญัติและนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประชุมแพทย์อาวุโสและผู้สูงอายุจากองค์กรต่างๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 จนได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคำที่ไพเราะรื่นหู ให้ความรู้สึกที่ดีกว่าคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา” และมีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้อย่างมากมาย เช่น

นิตา ชูโต (2525) ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุวัดด้วยจำนวนปีตามปฏิทินของเวลาที่มีชีวิตอยู่ เวลาจะเป็นเครื่องชี้อันหนึ่ง แต่การจำแนกว่าจะใช้จำนวนปีเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับสังคมนั้นๆ

กรมประชาสงเคราะห์ (2530) ได้ให้ความหมายผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลที่สังคมได้กำหนดเกณฑ์เมื่อมีชีวิตอยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม

บรรลุ ศิริพานิช (2534) ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่สูญเสียความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความอ่อนแอ มีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจ ตลอดจนความเป็นอยู่ในสังคม

สุรกุล เจนอบรม (2534) ได้จำกัดความผู้สูงอายุว่า หมายถึงบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยสาว วัยผู้ใหญ่และวัยชรา ในเกณฑ์การกำหนดว่าใครเป็นผู้สูงอายุนั้น พิจารณาจากบทบาทของบุคคลนั้นๆ ในสังคม ในปัจจุบันมักใช้อายุเป็นเกณฑ์ บางประเทศ 55 ปี บางประเทศ 75 ปี ซึ่งนับจากเกณฑ์การปลดเกษียณ

คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2534) ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่าเป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมตามวัย ความต้านทานโรคลดลง

กชกร สังขชาติ (2536) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุตามวันเกิด หรือ ปฏิทิน ครบ 60 ปีขึ้นไป

สุพัตรา สุภาพ (2540) ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุหรือวัยชรา (The old age) ในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคมกำหนดไว้แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับการทำงานหรือสภาพร่างกาย ในบางครั้งอายุมิได้บอกว่าใครเป็นผู้สูงอายุแต่เป็นเพียงแนวทางให้เราทราบว่าใครสมควร เป็นคนชราหรือผู้สูงอายุ

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ (2545) ได้ให้คำนิยามของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์หรือมากกว่า

เพ็ญแข ประจวบจันทึก (2545) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิต และเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม อาจแบ่งได้เป็นผู้สูงอายุตอนต้น ตอนกลาง ตอนปลาย

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้มากมาย ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างกัน ตามสภาพสังคม และระยะเวลาของผู้สูงอายุ ดังนั้นที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging) จึงกำหนดให้ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้สูงอายุ (Elderly) และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (บุษยมาส สินธุประมา, 2539)

สำหรับประเทศไทย ผู้สูงอายุจึงหมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดย นับอายุตามปฏิทินเป็นมาตรฐานสากลในการเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งทางราชการไทยได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณอายุราชการของข้าราชการด้วย

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ

ความสูงอายุ (Aging) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ดังนั้น ความสูงอายุหรือความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นตามอายุ วัยสูงอายุเป็นวัยที่บุคคลต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ อย่างมากมาย อันเริ่มมาตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งโดยมากเป็นไปในทางลบ (ศิริรงค์ ทับสายทอง, 2533) ดังนั้น ความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความสามารถทางร่างกายลดลง ความสามารถในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ลดลง โดย สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ (สุรกุล เจนอบรม, 2534)

1. ความชราภาพแบบปฐมภูมิ (Primary Aging)

เป็นความชราภาพที่เกิดขึ้นกับทุกคนตามธรรมชาติ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ เมื่ออวัยวะต่างๆ เซลล์ต่างๆ ในร่างกายมนุษย์ถูกใช้งานมานาน ก็ย่อมเกิดความเสื่อมโทรมเสื่อมสภาพไปตามอายุขัยของการใช้งาน ซึ่งการเสื่อมโทรมของเซลล์ในร่างกายนี้ ส่งผลให้เห็นเด่นชัดทีละน้อย เช่น ผิวหนังเริ่มเหี่ยวยาน สายตายาว พละกำลังเริ่มถดถอย เป็นต้น

2. ความชราภาพแบบทุติยภูมิ (Secondary Aging)

เป็นความชราภาพที่มนุษย์เราสามารถหลีกเลี่ยงได้ ความชราภาพลักษณะนี้ เกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่ห่วง ไม่กังวล ไม่รักษาสุขภาพร่างกาย การใช้ร่างกายทำงานหนักจนเกินกำลัง การรับประทานอาหารมากเกินไป ดื่มสุรา สูบบุหรี่ พักผ่อนไม่เพียงพอ ในบางกรณีเกิดจากโรคภัยมาเบียดเบียน ก่อให้เกิดความชรา ภาพแบบทุติยภูมิได้

ความสูงอายุหรือความชราภาพ จึงเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน และน่าสนใจ มนุษย์ทุกคนต้องประสบภาวะนี้ ที่กล่าวว่าสลับซับซ้อนเนื่องจาก กระบวนการของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้อง กับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Physiological) ทางอารมณ์ (Emotional) การเรียนรู้ สติปัญญา (Cognitive) เศรษฐกิจ (Economic) และทางส่วนตัว (Interpersonal) ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่ง แตกต่างมากขึ้นเท่านั้น” (As we grow older, we become more unlike each other) คำกล่าวนี้ เป็นที่ยอมรับอย่างมาก ดังนั้นกระบวนการเกี่ยวกับความชราภาพ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะ ความสูงอายุมีผลกระทบอย่างรวดเร็วในสังคม

สรุปได้ว่า ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุจะเกี่ยวข้องกับความชรา หรือ ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในวงจรชีวิตระยะสุดท้าย ทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมจึงสมควรมีการประสานสัมพันธ์ และให้การดูแลผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพราะมีผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและถือว่ากระทบต่อความมั่นคงของประเทศ จึงควรให้ความสนใจกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่เป็นภาระต่อสังคม

2.1.2 ลักษณะและธรรมชาติของผู้สูงอายุ

ผู้ใหญ่ตอนปลาย ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ผู้ใหญ่ในวัยนี้หรือวัยสูงอายุ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ สภาพต่างๆทางร่างกายเสื่อมโทรมลงทุกด้าน ได้แก่ ผิวหนังแห้งเหี่ยว มีริ้วรอยย่นปรากฏอยู่ทั่วไป ต่อมต่างๆในร่างกายเสื่อมสมรรถภาพ กระดูกและฟันเริ่มเสื่อม ตาเริ่มฝ้าฟางมองเห็นได้ไม่ชัดเจน ผมหางและเปลี่ยนสี ความสามารถในการได้ยินเสื่อมไป และป่วยเป็นโรคต่างๆ เช่น ต้อกระจก มะเร็ง เบาหวาน แผลในกระเพาะอาหาร เป็นต้น

ความต้องการที่สำคัญสำหรับผู้สูงอายุได้แก่ ความต้องการสนับสนุนจากครอบครัว ต้องการการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ต้องการการยอมรับและความเคารพยกย่องนับถือ

ต้องการความรัก ความใกล้ชิดจากลูกหลาน นอกจากนี้ยังต้องการการมีชีวิตร่วมในชุมชน ภูมิลำเนาเดิมของตน ต้องการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชน มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนในชุมชน มีสังคมที่ดีทั้งของตนเองและส่วนรวม ต้องการลดการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง ต้องการมีฐานะ หรือ หลักประกันความชราภาพ เมื่อต้องเลิกประกอบอาชีพแล้วหากยังสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และมั่นคงปลอดภัยตามควรแก่อัตภาพในบั้นปลายชีวิต ไม่เป็นภาระของลูกหลาน

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้สูงอายุ ได้มีทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เสนอความคิด และทฤษฎีที่ปรากฏ ในลักษณะของเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวถึงต่อไปนี้เป็นผลที่เกิดจากความสนใจในการศึกษาเรื่อง ผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุในปัจจุบัน เรื่องราวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นที่สนใจกันอย่างกว้างขวาง ตามจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ จนเกิด เป็นศาสตร์ใหม่ขึ้นมาคือ พหุวิทยา หรือ วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) ซึ่งแบ่งการศึกษา ออกไปหลายสาขา เช่น ชีววิทยา สังคมวิทยา แพทย์ พยาบาล และสาขาการศึกษา เป็นต้น

ทฤษฎีต่างๆ แบ่งตามศาสตร์ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสรุปและแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มทฤษฎีใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ทฤษฎีด้านชีววิทยา (Biological Theory) เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความชราในเชิงชีววิทยา ดังนี้ (Pherson Mc and Barry D., 1983)

1.1 ทฤษฎีพันธุศาสตร์ (Genetic Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า คนชราเกิดขึ้นตามพันธุกรรมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อวัยวะบางส่วนในร่างกาย คล้ายคลึงกันหลายชั่วอายุคน แสดงออกเมื่ออายุเพิ่มขึ้น เช่น ผมหงอก ศีรษะล้าน เป็นต้น

1.2 ทฤษฎีเนื้อเยื่อว่าด้วยคอลลาเจน (Collagen Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดขึ้นจากการมีสารประกอบของเนื้อเยื่อกระดูกเพิ่มมากขึ้น และมีการรวม Collagen Fiber หดสั้นในวัยสูงอายุ ทำให้เกิดรอยเหี่ยวย่น หรือการตึงบริเวณโคนกระดูก เป็นต้น

1.3 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Auto-Immune Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชรา เกิดขึ้นจากการที่ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติลดน้อยลง ทำให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรคและสิ่งแปลกปลอมไม่ได้ดี ทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายและเมื่อเกิดขึ้นอาจจะเกิดความรุนแรงถึงแก่ชีวิต

1.4 ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Catastrophe Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อ บุคคลอายุมากขึ้นจะค่อยๆ เกิดความผิดพลาด และผิดพลาดมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งทำให้เซลล์ต่างๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

1.5 ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าภายในร่างกาย ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสิ่งแวตล่อมที่มีเรดิคัลอย่าง อิสระอยู่ มากมายตลอดเวลา เรดิคัลเหล่านี้ทำให้ยีนผิดปกติ ทำให้คอลลาเจนและอีลาสตินซึ่งเป็นโปรตีนองค์ประกอบของเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยวเกิดขึ้นมาก ทำให้เสียความยืดหยุ่น

2. ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาสังคม (Social Theories of Aging) ซึ่งกล่าวถึงจิตวิทยาทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งนักชราภาพวิทยาสังคม (Social Gerontologist) ได้เสนอเป็นหลายแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้ (สุรกุล เจนอบรม, 2541)

2.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เสนอว่า ผู้สูงอายุรับบทบาททางสังคมที่ แตกต่างกันในตลอดชั่วชีวิต เช่น บทบาทของการเป็นนักเรียน พ่อ แม่ ภรรยา ลูกสาว นักธุรกิจ ปู่ ย่า ตา ยาย ฯลฯ โดยที่อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ในการที่กำหนดบทบาทของ แต่ละคนแต่ละช่วงชีวิตที่ดำเนินไปของบุคคลนั้น ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อบทบาทของผู้สูงอายุได้ดี ขึ้นอยู่กับการยอมรับบทบาทที่ผ่านมาของตนเอง อันส่งผลไปถึงการยอมรับบทบาทที่ผ่านมาในแต่ละช่วงชีวิตของตนเองที่กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต

2.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้ง ทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้จากการมีกิจกรรมและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถดำเนิน ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและตระหนักว่าตนเองเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุ ส่วนมากค่อยๆ ถดถอยออกจากสังคม ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุและในกลุ่มคนวัยอื่นๆ ด้วยเป็นการลด ภาวะกดดันทางสังคมบางประการ และหนีความตึงเครียดโดยการถอนตัว (Withdrawal) ออกจากสังคม

2.4 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมี ความสุขได้ ต่อเมื่อได้ทำกิจกรรมหรือปฏิบัติตัวแบบที่เคยทำมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่สุขสงบ สันโดษ ก็อาจแยกตนเองออกมาอยู่ตามลำพัง ทฤษฎีนี้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ ว่าต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การตายของสามีหรือภรรยา การเกษียณอายุ และ รายได้ที่ลดลง เป็นต้น

2.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุ (Age Stratification Theory) ทฤษฎีนี้ศึกษา ความสัมพันธ์ ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างชั้นอายุที่แตกต่างกัน โดยถืออายุเป็นเกณฑ์สากลในการ กำหนด บทบาท หน้าที่ สิทธิ ฯลฯ เช่น อายุที่ต้องทำบัตรประชาชน อายุที่ต้องเกณฑ์ทหาร อายุที่ต้อง เกษียณ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีกับอายุโดยตรง

3. ทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) เป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนไป ประกอบด้วย

3.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุจะเป็นสุข หรือ เป็นทุกข์นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิหลังและพัฒนาการทางจิตของผู้นั้น ถ้าผู้สูงอายุเติบโตมาด้วยความอบอุ่นมั่นคง มีความรักผู้อื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข สามารถอยู่กับลูกหลานหรือผู้อื่นได้ ในทางกลับกันหากผู้สูงอายุไม่เคยร่วมมือกับใคร จิตใจคับแคบ รู้สึกว่าตนเองทำคุณกับใครไม่ค่อยขึ้น มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุข

3.2 ทฤษฎีความปราดเปรื่อง (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุยังปราดเปรื่องและคงความเป็นนักปราชญ์อยู่ได้ด้วยความเป็นผู้ที่สนใจเรื่องราวต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการค้นคว้าและสนใจในการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทำให้ผู้มีลักษณะเช่นนี้ได้ต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอเป็นเครื่องเกื้อหนุน

3.3 ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson's Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การพัฒนาด้าน จิตวิทยา สังคมของผู้สูงอายุ นั้น เป็นช่วงชีวิตที่ผู้สูงอายุนั้นรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า มั่นคง หรือท้อแท้หมด กำลังใจ สำหรับบุคคลที่มีความรู้สึกที่ชีวิตนั้นมีคุณค่า ถ้ามีความมั่นคง ก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจในผลของความสำเร็จจากช่วงชีวิตที่ผ่านมา เกิดความรู้สึกสุขสงบทางใจและสามารถยอมรับได้ว่า ความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และไม่ต้องการให้มีชีวิตยืดยาวออกไปอีก เกิดความท้อถอย สิ้นหวัง คับข้องใจ รู้สึกว่าตนนั้นไม่มีคุณค่า และความสามารถที่จะเผชิญกับภาวะสูงอายุลดน้อยลงด้วย

4. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluations Theory) เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดว่ามนุษย์เป็น สิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการอยู่เสมอ และขั้นตอนการพัฒนาของมนุษย์ได้กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว โดยเริ่มต้นเป็นขั้นตอนตั้งแต่ เกิด แก่ และตายในที่สุด

2.1.3 พัฒนาการต่าง ๆ ของวัยผู้สูงอายุ

2.1.3.1 พัฒนาการด้านร่างกาย จากทฤษฎีชราภาพข้างต้น แสดงให้เห็นว่าในวัยผู้สูงอายุร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกระบบในลักษณะเสื่อมถอย การเปลี่ยนแปลงภายนอกคือ ผมเปลี่ยนสีขาวมากขึ้น หรือที่เรียกว่าผมงอก มีรอยเหี่ยวย่นบนใบหน้า หลังโกง กล้ามเนื้อหย่อนสมรรถภาพ เคลื่อนไหวร่างกายช้าลง การทรงตัวไม่ดี การได้ยินเสื่อมลง การเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นตัวของเส้นเลือดลดลง มีการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงของระดับฮอร์โมนในร่างกาย

2.1.3.2 พัฒนาการทางด้านอารมณ์ อารมณ์ของผู้สูงอายุยังคงมีอารมณ์รัก ในบุคคลอันเป็นที่รักโดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ คู่สมรส บุตร หลาน และเมื่อเกิดการสูญเสีย ผู้สูงอายุจะมีความโศกเศร้าอย่างมาก จะมีผลกระทบต่อจิตใจ สุขภาพกาย และพฤติกรรมของผู้สูงอายุค่อนข้างมาก มีอารมณ์เหงา ว่าเหว่ บางรายอาจจะรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองลดลง เนื่องจากต้องพึ่งพาบุตรหลานในเรื่องการประกอบกิจวัตรประจำวัน ค่าใช้จ่าย ค่ารักษาพยาบาล รู้สึกว่าตนเองเป็นภาระของคนอื่น มักแสดงอาการหงุดหงิด น้อยใจต่อบุตรหลาน

2.1.3.3 พัฒนาการทางด้านสังคม ทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพของอีริกสัน ผู้สูงอายุอยู่ในขั้นพัฒนาการขั้นที่ 8 คือความมั่นคงและความหมดหวัง (Integrity vs. despair) เป็นวัยที่สุขุมรอบคอบ ฉลาด ยอมรับความจริง ภูมิใจในการถ่ายทอดประสบการณ์ให้บุตรหลาน และคนรุ่นหลัง มีความมั่นคงในชีวิต ตรงข้ามกับผู้สูงอายุที่ล้มเหลวจะไม่พอใจในชีวิตที่ผ่านมาไม่ยอมรับสภาพที่เปลี่ยนไปรู้สึกคับข้องใจท้อแท้ในชีวิต

สังคมของผู้สูงอายุคือสังคมในครอบครัวหรือเพื่อนร่วมวัย แต่จากการที่กลุ่มเพื่อนมีการตายจากกัน หรือต่างคนต่างอยู่ในครอบครัวของตน หรือจากปัญหาสุขภาพร่างกาย ทำให้ไม่สามารถติดต่อกันได้ กิจกรรมของผู้สูงอายุจึงมักเป็นกิจกรรมการเลี้ยงดูหลาน ดูแลบ้านให้กับบุตรหลาน บางรายไปทำกิจกรรมที่วัด ทำบุญ ฟังธรรม บางรายเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ

2.1.3.4 พัฒนาการทางด้านสติปัญญา เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ สมรรถนะจะฝ่อและมีน้ำหนักลดลง เลือดมาเลี้ยงสมองได้น้อย มีภาวะความดันโลหิตสูง เซลล์ประสาทตายเพิ่มขึ้นและจำนวนเซลล์ลดลงตามอายุ ทำให้สมองเสื่อมหรือถูกทำลายไป โดยเฉพาะส่วนที่เรียกว่า Gray Matter มักพบอาการความจำเสื่อมโดยเฉพาะความจำในเหตุการณ์ปัจจุบัน(Recent memory) และความจำเฉพาะหน้า(Immediate memory) ด้ความทรงจำในอดีต(Remote memory)จะไม่เสีย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสะท้อนได้ว่า ความเข้าใจถึงลักษณะและธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หรือเพื่อสร้างบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุได้

รูปแบบการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในโรงเรียน /ชมรมผู้สูงอายุนั้น มีความแตกต่างกัน บางแห่งจัดทำเป็นหลักสูตร มีการกำหนดระยะเวลาเรียนคล้ายกับการศึกษาในระบบ บางแห่งจัดตามความต้องการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ บางแห่งจัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุ หรือบางแห่งจัดขึ้นเพื่อสร้างความสุขของผู้สูงอายุ นอกจากนั้น วิชาที่สอนยังมีความแตกต่าง เช่น บางแห่งมี 3 วิชา ได้แก่ วิชาพระพุทธศาสนา วิชาการดูแลสุขภาพ วิชาสังคมวัฒนธรรม บางแห่งเพิ่มวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือภูมิปัญญา และอื่นๆ บางแห่งไม่มีการกำหนดตายตัว เป็นต้น ซึ่งความแตกต่างของรูปแบบการจัดบริการโรงเรียนผู้สูงอายุนั้น น่าจะเป็น ประโยชน์หากมีการจัดการเรียนการสอนโดยกำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาผู้สูงอายุสู่ทิศทางที่พึงประสงค์

2.1.4 สภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ

2.1.4.1 สภาพของผู้สูงอายุ

สภาพของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงอายุ มีผลต่อสภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก ซึ่ง ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544) ได้กล่าวถึงสภาพด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุไว้ว่า สภาพด้านต่างๆ ต่างส่งผลกระทบกันเป็นลูกโซ่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ (Physical Status Aging)

เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ระบบในร่างกายของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงอวัยวะต่างๆ ในร่างกายเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ อัตราการเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อเนื้อทำให้เหี่ยวยุบ การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของ กระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การ

ซับซ้อน และ ระบบอื่นๆ ของร่างกายทำให้ผู้สูงอายุรับโรคและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดปัญหาแก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลาที่ยาวนาน และภาวะทุพพลภาพทำให้เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่าย จิตใจและสังคมตามมา

2. สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ (Psychological Status of Aging)

สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่างๆ ความผิดปกติของระบบประสาทและสมองทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลง มีผลกระทบต่อระบบความทรงจำ เกิดอาการหลงลืม และความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่าเหตุการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการสับสน นอกจากนั้นสภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง สภาพทางจิตใจมากมาย ดังนี้

2.1 การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติ สนิทเพื่อน เสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิดการซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพราก จากบุคคลอันเป็นที่รัก

2.2 การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า

2.3 การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัว ออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานลดลง บทบาทในการให้คำอบรมสั่งสอนลดลง ผู้สูงอายุเกิดความว่าเหว และรู้สึกว่าตนไม่มีคุณค่า

2.4 จากไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจ อย่างรุนแรง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกาย และวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุว่าไม่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้ ทั้งที่มีความต้องการทางเพศอยู่ ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและขาดความภูมิใจในคุณค่าของตน

จากการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพที่อารมณ์หงุดหงิด หวาดระแวง ท้อแท้ ผิดหวัง มีปมด้อย ไม่ความหวาดระแวงว่าจะถูกทอดทิ้ง ไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่ เกิดอารมณ์ฉุนเฉียว ใจน้อย ขาดความยับยั้งชั่งใจ กลัวง่าย มองว่าตนเองไม่สำคัญ ไร้ความสามารถ และขาด ความเชื่อมั่นในตนเองไป อาจพบอาการโรคจิตที่มักเกิดกับผู้สูงอายุ เช่น การแสดงออกทางอารมณ์ที่เศร้าซึม และคลุ้มคลั่งสลับกัน เกิดอาการหูแว่ว เลอะเลือน สงสัย และสับสน อาการเสื่อมสลายเหล่านี้เกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง

3. สภาพของสถานภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging)

ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัว ประกอบด้วยบุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นอายุ อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family)

ซึ่งสมาชิกทุกคนมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัว กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมใน ครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อ บริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

การซื้อบริการดังกล่าวส่งผลต่อสถานภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความลำบากใน การดำเนินชีวิตประจำวัน โดยต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ในสังคมก็มีความยกย่อง นับถือ ลดลง โดย สังคมปัจจุบันยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีกำลังทรัพย์มากกว่าเคารพในความเป็นผู้มี อายุยืนยาว ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมเป็นผู้พึ่งพิงผู้อื่น ในฐานะผู้รับจาก เดิมในฐานะผู้ให้ เกิดความคิดว่าตนเองหมดความสำคัญ เป็นภาระเรื้อรังของคนในครอบครัวและ สังคม อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนเป็นสภาพดังที่กล่าวมา ในกลุ่มที่มีการ เตรียมตัวเข้าสู่ภาวะสูงอายุ จะสามารถปรับตัวได้ปกติกว่าบุคคลอื่น

4. สภาพของสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging)

จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ เกิดความทันสมัยต่างๆ การ เติบโต ของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่ สามารถ ประกอบอาชีพได้ ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหา รายได้ได้ จึงรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว่าเหว่ ทั่วๆ ที่ผู้สูงอายุอาจมีความ ต้องการรายได้มากกว่าช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการ รักษาพยาบาลมากขึ้น ต้องการคนดูแลเนื่องจากตนเองไม่แข็งแรง

นักวิชาการหลายท่านทำการศึกษาและพบว่า ผู้สูงอายุเสียค่าใช้จ่ายสำหรับอาหาร และ ค่าใช้จ่ายในการดูแลด้านการแพทย์มากกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นจึงมีความต้องการทางด้านการเงิน มาก ขึ้น ในกรณีที่ถูกปฏิเสธจากแหล่งทรัพยากรทางการเงิน เช่น การเกษียณอายุ การมีรายได้ จำกัด ภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย อัตราดอกเบี้ยในธนาคารที่ลดลงอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรง กับ รายได้ของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

จากการศึกษาสภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ สรุปว่า ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับสภาพทั้ง ทางด้านจิตใจ และด้านสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ปกติ สภาพของผู้สูงอายุ จึง คล้ายกับผู้เสื่อมไร้ความสามารถ ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ตามปกติ ซึ่งเป็นผลจาก การ เปลี่ยนแปลงทางสรีระ โรคภัยไข้เจ็บ และส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุด้วย นอกจากนี้การสูญเสียสถานภาพทางสังคม ย่อมกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจของผู้สูงอายุ เช่นกัน ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับ ผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพต่างๆ ของผู้สูงอายุเพื่อพิจารณาเป็นข้อมูลพื้นฐาน สำคัญใน การจัดกิจกรรมด้วย

2.1.4.2 ปัญหาของผู้สูงอายุ

สุมาลี สังข์ศรี (2540) ได้เสนอถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบ แบ่งเป็นประเด็นหลักที่สำคัญ ได้แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ปัญหาด้านสุขภาพ

เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุ สภาพร่างกาย สรีระได้เปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมถอยลง การทำงานของอวัยวะลดถอยลง ร่างกายหรืออวัยวะที่ใช้งานมานานอาจเกิด ความขัดข้องเจ็บป่วย โดยโรคที่พบในผู้สูงอายุ นั้น เกี่ยวข้องกับทุกระบบของร่างกาย ทั้งตา หู ระบบทางเดินหายใจ ผิวหนัง ความดันโลหิต หัวใจ ระบบย่อยอาหาร โรคเกี่ยวกับระบบประสาท กล้ามเนื้อ กระดูก

2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

เมื่ออยู่ในวัยทำงาน บุคคลประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอย่างเต็มที่ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว ผู้ที่ทำงานในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และ บริษัทต่างๆ ต้องเกษียณอายุ ทำให้รายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก หรือผู้ที่ยังไม่กำหนดเวลา เกษียณอายุก็ ตาม ด้วยสภาพร่างกายที่ทรุดโทรม อ่อนแอลง สมรรถนะในการทำงานก็ลดลง ส่งผล มาถึง รายได้และอาชีพ เพราะฉะนั้นในช่วงวัยสูงอายุนี้สภาพการเปลี่ยนแปลงของรายได้มี ผลกระทบ ต่อผู้สูงอายุมาก ปัญหาเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาสำคัญและใหญ่สำหรับผู้สูงอายุ โดย พบว่า ผู้สูงอายุในเมืองและชนบทจำนวนมากต้องอาศัยญาติพี่น้อง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พึ่งพาต้อง ดิ้นรนหาเลี้ยงตนเองต่อไปจนร่างกายไม่ไหว

3. ปัญหาทางด้านจิตใจ ปัญหาทางด้านจิตใจเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สาเหตุที่ สำคัญ ได้แก่

3.1 สาเหตุจากร่างกาย

เนื่องจากอวัยวะต่างๆ ของร่างกายทำงานได้ไม่เต็มที่ เหมือนวัยหนุ่มสาว และ การทำงานของอวัยวะบางอย่าง เช่น สมอ หรือต่อมไร้ท่อมีผลโดยตรงต่อ จิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุ ซึมเศร้า ไม่กระฉับกระเฉง สับสน วิดกกังวล ไม่สบายใจ นอกจากนั้นการที่ร่างกายอ่อนแอ หรือ มีโรคภัย ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก คิดว่าตนเองเป็นภาระผู้อื่น ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นต้น

3.2 สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงการงาน

ในวัยที่กำลังทำงาน บุคคลมี ภาระหน้าที่มากมาย ไม่มีเวลาว่างมาก เพราะต้อง รับผิดชอบหลายอย่าง เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ภาระ งานลดลง หรือบางคนเกษียณ หยุดทำงาน ทำให้มีเวลาว่าง ไม่มีอะไรทำ ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก มองตนเองว่าเป็นคนไร้ค่าและปรับตัวไม่ทัน

3.3 สาเหตุจากครอบครัว

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอยู่กับครอบครัว ญาติพี่น้อง ต้องการความอบอุ่น แต่ สภาพสังคมเศรษฐกิจปัจจุบัน บุตรหลานจะต้องแยกครอบครัวหรือแยกออกไปประกอบอาชีพ การงานที่อื่น ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกเหงา ถูกทอดทิ้ง หมัดกำลังใจ คล้ายกับว่าลูกหลานไม่ดูแลเอาใจใส่

3.4 สาเหตุจากสภาพสังคม

ในสมัยก่อนผู้สูงอายุถึงแม้ว่าจะพ้นจากหน้าที่การงานไปแล้ว ยังคงมีบทบาทเสมือนที่พึ่ง ที่ปรึกษาของคนหนุ่มสาวในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทนี้ในส่วนของผู้สูงอายุ ดูเสมือนว่าถูกลดไปบ้าง ผู้สูงอายุเกิดความน้อยใจใน เสมือนว่าถูกลดความสำคัญ

4. ปัญหาการปรับตัว

ผู้สูงอายุเมื่อครั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยกลางคนนั้นมีการกิจประจำวันมากมาย โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพการงานหารายได้ แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ต้องพ้นจากภาระงาน พ้นจากหน้าต่าง ๆ จากที่เคยติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ที่ร่วมงาน กลับต้องอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุส่วนมากไม่สามารถรับได้กับสภาพที่กะทันหันเกินไป เพราะเมื่อพ้นจากหน้าที่การงานมาแล้ว ผู้สูงอายุต้องปรับตัวใหม่จึงเป็นเรื่องยากสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีการวางแผนหรือเตรียมตัวมาก่อน

5. ปัญหาความรู้

การไม่รู้ในที่นี้ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพิ่มเติม ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการสำรวจสภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทยของหน่วยงานต่าง ๆ และนักวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุ ไม่ได้รับการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนมากได้รับการศึกษาน้อย จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 70 ยังไม่สามารถอ่านเขียนหนังสือได้ และพบว่าผู้สูงอายุไม่ได้รับข่าวสารข้อมูล ไม่ทราบว่ามีบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงไม่ได้ไปขอรับบริการ การที่ผู้สูงอายุมีความรู้ที่น้อยเช่นนี้ ทำให้ผู้สูงอายุขาดความรู้พื้นฐาน ขาดข้อมูลในที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ อาชีพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษาน้อยเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาข้อมูล ข่าวสารเพิ่มเติม นอกจากนี้ปัญหานี้ยังมีความเชื่อมโยงให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย

จากการสำรวจสำมะโนประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2545 พบว่าปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาน้อย โดยพบว่าร้อยละ 90.7 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น อีกทั้งยังมีอาชีพเกษตรกรรม รายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องหาเลี้ยงตนเอง สุขภาพไม่ดี และต้องอาศัยอยู่ตามลำพัง

เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2545) ได้ทำการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักที่ผู้สูงอายุไทยเผชิญอยู่นั้นประกอบด้วยประเด็นหลัก ๆ 4 ด้าน ได้แก่

1. ปัญหาด้านสุขภาพกาย โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขพบว่า มีโรคที่คุกคามผู้สูงอายุมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคเมเร็ง และโรคเบาหวาน
2. ปัญหาด้านสุขภาพจิต พบมากในผู้สูงอายุ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก จากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำ

ให้ผู้สูงอายุต้องพึงพาลูกหลาน ผู้สูงอายุต้องคิดมาก เครียด และถูกทอดทิ้งอย่างรวดเร็ว

3. ปัญหาไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัยกลางคนได้ การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย บางครั้งทำให้คนปรับตัวไม่ทัน เกิดความเครียด ซึมเศร้า โกรธง่าย มอง โลกในแง่ร้าย
4. ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไร้ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทและในเมืองที่ลูกหลานต้องดิ้นรนหารายได้ โดยทำงานในเมืองหลวง ซึ่งปัจจุบันยังทวีความรุนแรง อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ

พรเทพ มนต์วิรัชรินทร์ (2547) ได้ทำการวิจัยพบว่า ปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญอยู่ในขณะนี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางการศึกษา และเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดคือปัญหาทางการศึกษา เพราะหากผู้สูงอายุได้รับการศึกษาที่เหมาะสม และตรงกับความต้องการ ย่อมสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านสติปัญญา ด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณธรรม และด้านสังคมได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้นได้

ศรวณีย์ กิจเดช (2547) เสนอว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาสุขภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่มีรายได้เปลี่ยนแปลงไปและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจำนวนมาก ปัญหาทางด้านจิตใจได้แก่ การปรับตัว ความเครียด การเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญหาเรื่องการไม่รู้หนังสือเนื่องจากได้รับการศึกษาน้อย และไม่มีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ

2.1.4.3 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายต่างๆ ทั้งในภาครัฐบาล หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีผู้เสนอความต้องการของผู้สูงอายุไว้มากมาย ดังนี้

สมพร เทพสิทธา (2526) กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุว่าในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องบทบาทขององค์กรเอกชนในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ สรุปได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพและปัจจัยสี่ของผู้สูงอายุ
2. ความต้องการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความต้องการในการประกอบอาชีพ ต้องมีรายได้
3. ความต้องการความรู้ ได้แก่ ความต้องการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัยสูงอายุ เพื่อนำมาใช้ปรับตัวในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์
4. ความต้องการทางด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการเป็นที่ยอมรับนับถือจากสังคม ตลอดจนการทำตนเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น

5. ความต้องการทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการทางด้านความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ ความกตัญญู และต้องการมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

สุธีรา นุ้ยจันทร์ (2530) ได้กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุว่ามี 6 ประการ คือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยพื้นฐานสี่ประการ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค

2. ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความต้องการอาชีพเพื่อการมีงานทำให้สามารถพึ่งพาตนเองและเพื่อความมั่นคงในชีวิตเท่าที่ควร

3. ความต้องการด้านจิตใจ ต้องการความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ ความเคารพ ความกตัญญูจากบุตรหลาน

4. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชน สังคมและการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน

5. ความต้องการลดการพึ่งพาผู้อื่น ได้แก่ การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดก่อน ไม่ต้องการทำตัวเป็นภาระของผู้อื่น จนกระทั่งไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้วจึงพึ่งผู้อื่น

6. ความต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ ในสังคมผู้สูงอายุต้องการได้รับบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปเป็นประโยชน์ในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม

สุรกุล เจนอบรม (2534) เสนอว่า ความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุมี 5 ประการ คือ

1. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ คือ ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน จากบุตรหลาน เครือญาติ และหน่วยงานของรัฐ

2. ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย โดยให้ผู้สูงอายุมีที่พักพิง เช่น บ้านของตนเอง บ้านของบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง หรือในสถานสงเคราะห์ของรัฐและเอกชน

3. ความต้องการในด้านอนามัย ผู้สูงอายุมักมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ ครอบครัวยุคใหม่และบุตรหลานควรเอาใจใส่

4. ความต้องการทางด้านการทำงาน การทำงานมีความหมายต่อผู้สูงอายุ เพราะเป็นที่มาของรายได้และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

5. ความต้องการความรัก ความเคารพ ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ เพราะผู้สูงอายุต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ต้องการความรักและเคารพนับถือจากคนในครอบครัว

Maslow (1970) ได้กล่าวถึงระดับความต้องการของมนุษย์ทุกวัย ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีความต้องการ และเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่เป็นแรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมนั้นต่อไปอีก โดยความต้องการของมนุษย์ แบ่งได้เป็นลำดับขั้น สรุปได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น

ระดับที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ การหายจากความเจ็บปวด การมีบ้านอยู่ การหายจากความหวาดกลัว เป็นต้น

ระดับที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับ (Social Needs) ได้แก่ การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ เป็นต้น

ระดับที่ 4 ความต้องการในเกียรติยศและความต้องการมีชื่อเสียง (Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการความมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นต้น

ระดับที่ 5 ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จ หรือความต้องการเข้าใจและเป็นตัวของตัวเองอย่างถ่องแท้ (Self-actualization) เช่น การแสดงความสามารถที่มีอยู่สูงสุดของตนเองให้ผู้อื่นในสังคม เป็นต้น

สรุปได้ว่าความต้องการของมนุษย์ตามที่มา Maslow ได้กล่าวไว้มี 5 ระดับ ประกอบด้วย ความต้องการระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เป็นความต้องการส่วนบุคคล ส่วนระดับที่ 3 และระดับที่ 4 เป็นความต้องการทางสังคม ส่วนระดับที่ 5 เป็นความต้องการทางด้านสติปัญญา.

2.2 แนวคิดผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ(Active ageing)

แนวคิด Active Ageing ถือกำเนิดจากการตระหนักถึงจำนวนประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกที่เพิ่มสูงขึ้น และประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น คำถามที่ตามมาจากสภาพดังกล่าวคือ ทำอย่างไรผู้สูงอายุจึงจะมีสุขภาพแข็งแรง มีคุณภาพชีวิตที่ดี จะพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างไร กล่าวได้ว่า การมีชีวิตอยู่ให้ยาวนานที่สุดนั้นไม่สำคัญเท่ากับการดำรงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุ แนวคิด Active Ageing ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ การมีสุขภาพดี การมีส่วนร่วม และการมีหลักประกัน แนวคิด Active Ageing ถือกำเนิดขึ้นและถูกนำมาปรับใช้ในหลายประเทศจวบจนปัจจุบัน โดยได้มีผู้ให้นิยาม Active Ageing ไว้แตกต่างกันดังนี้

องค์การอนามัยโลก(World Health Organization) ให้ความหมายของ Active Ageing ว่า หมายถึง กระบวนการที่เหมาะสมและเอื้อให้เกิดโอกาสในการพัฒนาสุขภาพ การมีส่วนร่วมและความมั่นคงเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของบุคคลเมื่อสูงวัย

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development's) ให้ความหมาย Active Ageing หมายถึง ความสามารถของบุคคลเมื่อเป็นผู้สูงอายุ ยังคงดำเนินชีวิตที่ยังคงซึ่งประโยชน์ในสังคมรวมทั้งทางเศรษฐกิจด้วย

Department of Local Government and Regional Development กล่าวถึง Active Ageing ว่า เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีโอกาส และใช้โอกาสนั้นรักษาความมีพลัง(Active) ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆของชีวิตตามอายุของพวกเขา ซึ่งรวมถึงยังคงมีส่วนร่วมในสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ สิ่งแวดล้อม และประชาสังคม ที่มากกว่าความสามารถหรือมีพลังเพียงทางร่างกายแต่ยังคงได้รับความเคารพและสนับสนุนจากครอบครัว มีสัมพันธ์ภาพกับเพื่อน และชุมชนตลอดจนกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมด้วย

สำหรับประเทศไทยนั้น แนวคิด Active Ageing ยังไม่มีการบัญญัติคำแปลของคำว่า “Active Ageing” โดย ราชบัณฑิตยสถาน จึงมีการใช้คำในภาษาไทยที่แตกต่างกันออกไป เช่น “สูงวัยอย่างมีคุณภาพ” “พหุพลัง” “พหุพลัง” หรือ “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” เป็นต้น (เล็ก สมบัติ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และธนิกานต์ ศักดาพร. 2554:8) และได้มีผู้แปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร แปลว่า “ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” ซึ่งหมายถึง ผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองได้ (Self-Care) พึ่งตนเองได้(Self-Reliance) ทำในสิ่งที่ปรารถนาได้ตามศักยภาพของตน ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง

บรรลุ ศิริพานิช แปลว่า “สูงวัยอย่างมีคุณภาพ” โดยได้กล่าวถึงผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพว่าเป็นภาวะที่เข้าสู่วัยสูงอายุซึ่งยังมีความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แจก ชนะสิริ แปลว่า “ผู้สูงอายุที่ทรงพลัง” หรือเรียกพลังสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทรงพลัง หรือเรียกพหุพลังตลอดไปจนถึงวาระสุดท้ายคือความตายอย่างสงบและปราศจากโรค

กล่าวโดยสรุปการที่ประชากรไทยจะก้าวเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (Active Ageing) ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของคุณลักษณะผู้สูงอายุที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างพึงประสงค์ในยุคที่ผู้สูงอายุเป็นคนส่วนใหญ่ของโลก กล่าวคือ เมื่อการมีชีวิตอยู่ให้ยาวนานที่สุดนั้นไม่สำคัญเท่ากับการดำรงไว้ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุ ดังนั้น ประชากรไทยที่จะก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุ จึงต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะโดยรวมของการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ และเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในท้ายที่สุด ซึ่งเป็นเป้าหมายของการเป็นผู้สูงอายุไทยในอนาคต ทั้งนี้ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ได้กล่าวสรุปภาพรวมการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพไว้ว่า คือ ผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองได้ (Self-Care) พึ่งตนเองได้(Self-Reliance) ทำในสิ่งที่ปรารถนาได้ตามศักยภาพของตน ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม มีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

2.3.1 ความหมายของการเรียนรู้

นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยามและความหมายของการเรียนรู้ (Learning) ดังนี้

1. สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2541)

ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยน พฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนปริมาณความรู้ของผู้เรียน

2. จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ (2543)

ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากประสบการณ์และการฝึกหัด

3. อภรณ์ ใจเที่ยง (2546)

กล่าวว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร อันเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด

2.3.2 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้

ดอลลาร์ดและมิลเลอร์(1981)ที่ได้เสนอว่าการเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1. แรงขับ (Drive) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เป็นความพร้อมที่จะเรียนรู้ของบุคคลทั้งสอง ระบบประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ แรงขับและความพร้อมเหล่านี้จะก่อให้เกิดปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมที่จะชักนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไป

2. สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมตอบสนองออกมา ในสภาพการเรียนการสอน สิ่งเร้าจะหมายถึง ครู กิจกรรมการสอน และอุปกรณ์การสอนต่างๆที่ครูนำมาใช้

3. การตอบสนอง (Response) เป็นปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาเมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ทั้งส่วนที่สังเกตเห็นได้และส่วนที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น การเคลื่อนไหว ท่าทาง คำพูด การคิด การรับรู้ ความสนใจ และความรู้สึก เป็นต้น

4. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการให้สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอันมีผลในการเพิ่มพลังให้เกิดการเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองเพิ่มขึ้น การเสริมแรงมีทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลเป็นอันมาก

2.3.3 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

กระบวนการค้นคว้าใหม่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุคือการพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ระวี, 2556) แนวคิดพฤติกรรม เป็นแนวคิดที่แสดงถึงสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุที่องค์การอนามัยโลกได้กำหนดขึ้น โดยคาดว่าภาวะพฤติกรรมจะเป็นหนทางเดียวที่จะ แก้ปัญหาที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก (WHO, 2002) โดยภาวะพฤติกรรม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ การมีสุขภาพดี การมีส่วนร่วม และการมีหลักประกัน และ จากแนวคิดดังกล่าว กรอบมโนทัศน์ที่จะนำผู้สูงอายุไปสู่ภาวะพฤติกรรมดี คือ การส่งเสริมการศึกษาหรือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต (จิราพร, 2549; เพ็ญแข, 2550; อาชัญญา และคณะ, 2552; WHO, 2002; Thanakwang and Soonthornhada, 2006) ระดับการศึกษาที่ต่ำและการขาดการเรียนรู้ตลอด ชีวิตจะสัมพันธ์กับการเกิดภาวะทุพพลภาพ การเสียชีวิต และการไม่มีงานทำ(ระวี, 2556) แนวคิด การศึกษาเพื่อพัฒนาภาวะพฤติกรรมในผู้สูงอายุ ระวี สัจจะโสภณ (2556) ได้สรุป

แนวคิดการศึกษาเพื่อ พัฒนาภาวะพลัดพลังว่าประกอบด้วย แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดพหุศตวรรษวิทย์ด้าน การศึกษา แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ และแนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ

วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าศึกษาเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุใน 3 ด้าน คือ วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการแพทย์ วิทยาการผู้สูงอายุเชิง สังคม และวิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ การป้องกันโรคในวัยผู้สูงอายุ จิตใจ อารมณ์ และการพัฒนาบุคลิกภาพต่างๆ ในวัยสูงอายุ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าและการเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการและกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้อายุ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข สามารถกลับมาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมได้อีกครั้ง เนื้อหาของวิทยาการดังกล่าวส่งผลให้สังคมมีความเข้าใจในเรื่องผู้สูงอายุ จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องเตรียมความพร้อมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดีในสังคม ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดให้มีการศึกษาและการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุเองก็ มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องได้รับการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม จึงพยายามหาทางการเรียนรู้ด้วยวิธีการรูปแบบต่างๆ เช่นกัน ทำให้วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษาเป็นความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน (ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ และสุภาพรรณ น้อยอำแพง, 2551)

วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา (Education Gerontology) เป็นวิทยาการผู้สูงอายุที่เกิดล่าสุด โดยผสมผสานปรัชญา หลักการ และวิธีการสอนผู้ใหญ่ร่วมกับวิทยาการผู้สูงอายุทางการแพทย์และเชิงสังคมนำมาจัดเป็นรูปแบบการสอนให้แก่ผู้เรียนวัยสูงอายุ (Older Adult) โดยมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ของบุคคลสามารถปรับตัวและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ (ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ และสุภาพรรณ น้อยอำแพง, 2551)

วิทยาการผู้สูงอายุด้านการศึกษาามีแนวคิดสำคัญดังนี้

1. การจัดการศึกษา เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลทุกวัย มิใช่สำหรับบุคคลในวัยต้นเท่านั้น แต่ถือเป็นความจำเป็นและเป็นสิทธิที่จะต้องได้รับในบุคคลทุกคนและทุกวัย
2. ในการจัดการศึกษา จะต้องมีการเตรียมการและมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้มากที่สุด เพื่อให้การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ
3. ต้องฝึกอบรมและพัฒนาผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้มีความรู้ความสามารถด้วย
4. ต้องเปลี่ยนทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุให้เป็นเชิงบวก

ผู้สูงอายุยังมีความจำเป็นต้องได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทั้ง 5 ได้แก่

1. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถปรับตัวดำรงตนอยู่ในสังคม
2. ความต้องการทักษะเพื่อสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้

3. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้แก่สังคม
4. ความต้องการความรู้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมให้มีความเข้าใจความเป็นไปในสังคม และเรียนรู้เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในชุมชนสังคม
5. ความต้องการความรู้ที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้และพึงพอใจในชีวิต

เป้าหมายของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุประกอบด้วย

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจในกระบวนการสุขภาพตามธรรมชาติและกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามขั้นตอน
2. เพื่อการป้องกันแก้ไขดูแลตัวเองและการเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุ
3. เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและศักยภาพ สามารถมีส่วนร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี

ผู้สูงอายุควรได้รับการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อนวัยสูงอายุและหลังวัยสูงอายุในรูปแบบ (เพ็ญแข ประจันต์จันติก, 2550) ดังนี้

1. การฝึกอบรมและการให้ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นการเตรียมตัวด้านจิตใจและสังคมก่อนวัยเกษียณ
2. การศึกษานอกระบบหลังวัยเกษียณ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง เช่น การเรียนหลักสูตรระยะสั้นในเนื้อหาที่สนใจตามที่สถาบันการศึกษาต่างๆ จัดให้บริการแก่ชุมชนในลักษณะ การศึกษาต่อเนื่อง
3. การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยสื่อต่างๆ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปเกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุได้ดังนี้
 1. การจัดการศึกษา และการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการซึ่งจะนำผู้สูงอายุไปสู่การพัฒนาคน และมีศักยภาพและมีคุณภาพ สามารถเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคมได้
 2. เป้าหมายของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในอนาคต ถือผู้สูงอายุที่มีพลังและมีศักยภาพ ซึ่งสังคมต้องเตรียมความพร้อมให้
 3. การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ควรอยู่ในระยะการเตรียมตัวก่อนการเป็นผู้สูงอายุ และการให้ความรู้หลังวัยสูงอายุ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้ปรับตัวได้ดีที่สุด และควรจัดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ

2.4 การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

2.4.1 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)

แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษาของ Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) และ Council of Europe เป็นแนวคิดที่ต้องการให้บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่และได้รับโอกาสทางการศึกษาในทุกช่วงวัย

การศึกษาตลอดชีวิตจึงครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบและเกิดขึ้นได้หลายวิธี นอกเหนือจากหลักสูตรการเรียนรู้ที่เป็นทางการในระบบการศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal Learning) โดยเป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ (Non-formal, In-formal, and Workplace learning experience) ที่สามารถลดต้นทุนการเรียนรู้ ลดระยะเวลาการศึกษา และเพิ่มผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ รวมถึงมีมาตรฐานและผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน และสามารถประเมินผลการเรียนรู้ได้ (OECD, 2004; Cornford, 2002; Field, 2002; Jarvis & Tosey, 2001) โดยมีหลักการสำคัญ กล่าวคือ

1. การเรียนเพื่อรู้โดยบุคคลจะผสมผสานความรู้ทั่วไปที่กว้างขวางจากการ เรียนรู้ทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาตนเองเป็นสำคัญอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง หรือเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะหรือความเชี่ยวชาญให้สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตหรือการทำงาน
3. การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันโดยมุ่งส่งเสริมให้บุคคลเข้าใจผู้อื่นและตระหนักถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การสร้างความร่วมมือและการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ
4. การเรียนรู้เพื่อชีวิตหรือเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือความเจริญก้าวหน้าของบุคคล

การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการเรียนรู้อย่างอิสระที่บุคคลสามารถจะกระทำได้และเป็นสิ่งที่ควรจะต้องเกิดขึ้นตลอดในทุกช่วงชีวิตของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับนิยาม สำเร็จผล (2547; อ้างอิงจาก Smith & Spuring, 1999) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุคคลที่จะกระทำเป็นประจำ(Habitually) และต่อเนื่องตลอดในทุกช่วงชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ กล่าวคือ

1. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความตั้งใจและได้มีการวางแผนที่จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตในทุกช่วงวัยของแต่ละบุคคล
 2. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความมุ่งมั่นและความสนใจของแต่ละบุคคลในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ รวมถึงเป็นความรับผิดชอบที่แต่ละบุคคลจะกระทำให้สำเร็จลุล่วงต่อไป
- หลักการศึกษาดูตลอดชีวิตให้ความสำคัญกับผู้เรียน โดยการส่งเสริมการศึกษาดูตลอดชีวิตให้ได้ผลจะต้องส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นผู้มีลักษณะเป็นผู้เรียนตลอดชีวิตด้วยการสร้างแรงจูงใจในการที่จะเรียนรู้ โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ เหตุผลและความจำเป็นในการศึกษาดูตลอดชีวิตและตั้งใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในการเรียนรู้หรือการแสวงหาความรู้หรือวิธีการเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพควบคู่กับการส่งเสริมนิสัยการศึกษาดูตลอดชีวิตเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ, 2543) Knapper & Cropley (2000) กล่าวว่า ผู้เรียนรู้อุตลอดชีวิตควรจะเป็น ผู้ที่มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่เข้าใจและตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและการดำเนินชีวิต
2. เป็นผู้ที่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
3. เป็นผู้ที่มีความตั้งใจและมีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. เป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เป็นผู้ที่มีทักษะที่จำเป็นสำหรับการศึกษาตลอดชีวิต อาทิ ความสามารถในการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ปฏิบัติได้จริง ความพร้อมที่จะเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

นอกจากนี้ Hall (2005) และ Knox (2000) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตที่สำคัญคือ สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้ โดยผู้จัดการเรียนรู้จะต้องเน้นจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของผู้เรียน ทั้งนี้ กระบวนการการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความตั้งใจและการวางแผนของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ เริ่มต้นจากการที่บุคคลตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสามารถกำหนดความต้องการจำเป็นที่จะเรียนรู้ (Knowing the learning) โดย Merriam & Caffarella (1999) และ Knowles (1980) กล่าวว่า เป็นลักษณะสำคัญที่เกิดจากบุคคลมีความเชื่อและรับรู้ถึงคุณค่าของการเรียนรู้ทำให้เกิดความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การวางแผนและ กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ (Planning for learning) เป็นการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ของบุคคลรวมถึงความมุ่งมั่นที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมาย การกำหนดวิธีการเรียนรู้และกระบวนการแสวงหาความรู้ (Understanding how to learn) เป็นความตระหนัก รู้ของบุคคลที่จะแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการหรือแหล่งเรียนรู้ตามความเหมาะสม และการ ประเมินผลและคุณค่าจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับตนเอง (Evaluating Learning) เป็นการประเมินสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-monitoring) ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญทั้ง 4 ประการ ของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นไปตามแบบแผนการศึกษาตลอดชีวิต (Model of lifelong learning) ที่พัฒนาโดย Ståuble (2005)

สรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ของบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมายและ มีความต่อเนื่องในทุกช่วงของชีวิต ครอบคลุมการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการกำหนดเป้าหมายและ วัตถุประสงค์ ที่ชัดเจน มีความตั้งใจและความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเพื่อมุ่งไปสู่ สัมฤทธิ์ผลที่ บุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้เป็นสำคัญ

การศึกษาในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีความหมายว่า “กระบวนการ เรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม และสืบสานทาง วัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัด สภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และเงื่อนไขให้บุคคล เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” การศึกษาตลอดชีวิต ไม่เฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็น การจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง มุ่ง พัฒนาบุคคลให้สามารถ พัฒนาตนเอง และปรับตนเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมือง และ เศรษฐกิจ ของโลก มนุษย์ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา การแสวงหาความรู้จึงมีความสำคัญกับทุกคน การจัดการ ศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีความหมายต่อชีวิตถือเป็นความจำเป็นและเป็นสิทธิที่จะต้องได้รับใน บุคคลทุกคนและทุกวัย การศึกษาตลอดชีวิตเปิดโอกาสให้คนทั่วไปได้รับการศึกษา พัฒนาชีวิต ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นโดยไม่มีจุดจบ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุไทย ควรจัดให้ ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพจิตที่ดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัว และสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนสังคม และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับ สังคมได้ รวมทั้ง ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ความสำคัญของ “การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุไทย” ปรากฏใน รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 53 และมาตรา 80 (1) รวมถึงใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 8 9 และ 10 ตามลำดับ ในประเด็นการพัฒนา “คน” โดยมีเป้าหมายที่พัฒนา “ผู้สูงอายุ” ด้วย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) มียุทธศาสตร์เน้นการ พัฒนาคณะผู้สูงวัยแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง พัฒนากำลังแรงงานงานให้มีความรู้และสมรรถนะที่ สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิต และบริการบนพื้นฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (วรเวศม์ สุวรรณระดา และรักชนก คชานู บาล, 2557) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มี ยุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในการพัฒนาคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและมี คุณภาพชีวิตที่ ดีเพื่อให้ผู้สูงอายุมีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพและประสพการณ์ การ สร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ การเสริมสร้างบทบาทของสถาบันทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

แนวคิด”การศึกษาตลอดชีวิต”สำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แต่สำหรับผู้สูงอายุยังไม่พบว่ามี การจัด การศึกษาใน ระบบสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่สอดคล้อง กับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้น รูปแบบ การศึกษาที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจึงควรจัดใน รูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต บุคคลในทุกช่วงวัย มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาตนเอง ตอบสนองความอยากรู้

อยากเห็น และความต้องการจำเป็นในการทำกิจกรรมบางอย่าง รวมทั้งเพื่อแลกเปลี่ยนความสนใจกับบุคคลอื่น ซึ่งการ กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุได้รับอิทธิพลสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสังคม ที่เกิดขึ้นโดยตรงกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ตามแนวความคิดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการเรียนรู้ ของบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมายและมีความต่อเนื่องในทุกช่วงของชีวิต ครอบคลุมการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีความตั้งใจและความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเพื่อมุ่งไปสู่สัมฤทธิ์ผล ที่บุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้เป็นสำคัญ

- การศึกษานอกกระบบโรงเรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้กับบุคคล ทุกเพศ วัย และช่วงอายุ เป็นกิจกรรมที่ยืดหยุ่นในการเรียนรู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติของกลุ่มเป้าหมาย และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เป็นการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้เป็นผลมาจากการวางแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยมีรูปแบบ วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย และสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา

- การศึกษาตามอัธยาศัย

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างการจัดการศึกษาให้เข้ากับวิถีของชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิต หรือการสร้างสรรค์กิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ ศึกษาเรียนรู้ตามความสนใจของบุคคลนั้นๆ อย่างมีอิสระ บุคคลจะเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก เพื่อต่อยอดประสบการณ์การเรียนรู้ เพิ่มความรู้ ทักษะ และศักยภาพของแต่ละบุคคลอันจะสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง นอกเหนือการเรียนรู้ในระบบการศึกษา แบบเป็นทางการ ในมิติของบุคคลหรือผู้เรียน การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นในสถานที่ต่างๆ ใน สภาพแวดล้อมที่ แต่ละบุคคลจะต้องเผชิญในการดำรงชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง โดยผลของการเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมของบุคคลและสร้างเสริมประสบการณ์ใหม่ที่ เกิดขึ้นจากการสร้างความหมายตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล ทั้งนี้ กระบวนการศึกษา ตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต และในมิติของผู้จัดการเรียนรู้หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนควบคุมวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองจากบุคคล ครอบครัว ชุมชนและ สังคม รวมถึงประสบการณ์รอบข้างที่ผู้เรียนต้องเผชิญในแต่ละวัน ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและเกิดจากการจัด สภาพการเรียนรู้ (วิศนี ศิลตระกูลและอมรา ปฐภิญโญบุรณ, 2544; Colaradyn & Bjornavold, 2004)

2.4.2 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

1. ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ

ปรัชญาการศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการจัดการศึกษาทุกชนิด เพราะเป็นหลักในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน โดย ศุภร ศรีแสน ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

1.1 เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความสุข และการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย

1.2 เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง ความถนัดตามธรรมชาติ ขีดจำกัดของสมอง และมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ

1.3 เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุตระหนักและเข้าใจถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต

1.4 เพื่อเปิดโอกาส ให้ผู้สูงอายุก้าวหน้าไปตามขอบข่ายการ วุฒิภาวะทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย สังคม วัฒนธรรม การเมือง และอาชีพ

1.5 เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการในไตรภาค (การอ่าน การเขียน และการคิดเลข) ได้ทักษะทางอาชีพ และสุขอนามัยที่ดี

พรเทพ มนตร์วัชรินทร์ (2547) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้สูงอายุนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีศีลธรรม มีคุณธรรม เพื่อใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและช่วยถ่ายทอดมรดกของแต่ละสังคมไปสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

จากปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่า แนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุทุกเพศ ต้องจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ อันผสมกลมกลืนกับทฤษฎีต่างๆ ของผู้สูงอายุ อันเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. หลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

บุคคลในทุกช่วงวัย มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาตนเอง ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และความต้องการจำเป็นในการทำกิจกรรมบางอย่าง รวมทั้งเพื่อแลกเปลี่ยนความสนใจกับบุคคลอื่น ซึ่งหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ได้รับอิทธิพลสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสังคมที่เกิดขึ้นโดยตรงกับผู้สูงอายุ มีผู้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุไว้ จำนวนมาก ดังนี้

สุรกุล เจนอบรม (2537) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดย เสนอว่าต้องให้ความรู้ของผู้สูงอายุครบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้าน ความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต กิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ สร้างรายได้

ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง และ กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งต้องให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอด ชีวิต มีหลักการ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. จัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ผู้สูงอายุ จึงควรจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น จัดฝึกวิชาชีพพระยะสั้นสำหรับผู้สูงอายุ จัดการศึกษาหรือกิจกรรมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางใจแก่ผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กับบุคคลวัยเดียวกันหรือต่างวัย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมี โอกาสช่วยเหลือสังคม

2. จัดการศึกษาเพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนาจิตใจให้เกิดขึ้นในสังคมโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มอายุ เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้เป็นผู้สูงอายุที่ดี เช่น การตั้งชมรมผู้สูงอายุ โครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

3. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยม และเจตคติที่ดีต่อสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตรประชากรศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดย สอดแทรกเนื้อหาผู้สูงอายุไว้ในบทเรียน เช่น โครงการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อ ผู้สูงอายุและโครงการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสสะท้อนข้อเขียนสู่สังคม เป็นต้น

ชโรทัย ปัญญัติ (2540) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

1. การศึกษานับเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในชีวิตของบุคคลทุกวัย มิใช่เฉพาะกลุ่มอายุตอนต้นเท่านั้น ถือเป็นความจำเป็นและสิทธิ (Right) ที่ต้องได้รับในบุคคลทุกวัย

2. การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องมีการเตรียมการ จึงต้องทราบข้อมูลความต้องการในด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม ของผู้สูงอายุให้มากที่สุด รวมไปถึงการให้ความรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุแก่บุคคลในสังคมด้วย และประการสุดท้ายต้องมีการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุด้วย

3. เนื้อหาของวิชาผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษาให้แก่บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ เป็นการให้การศึกษาแก่คนในสังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และเป็นการศึกษาที่เตรียมบุคคลากรในการทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

อารีย์ เพชรบุตร (2544) กล่าวว่าหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งสังเคราะห์มาจากแนวคิดของ วิรัช แผ้วสกุล (2527) สุธีรา นัยจันทร์ (2530) สุรกุล เจนอบรม (2534) และสาลี เพ็ญศิริ (2535) มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เมื่อบุคคลมีอายุล่วงเลยเข้าสู่วัยสุดท้ายของชีวิต อวัยวะต่างๆ เสื่อมโทรมลง และหย่อนสมรรถภาพตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุจึงมีความจำลดลง ความคิด ความรู้สึก และปฏิกิริยาตอบสนองต่างๆ เป็นไปโดยเชื่องช้า การเคลื่อนไหวของข้อ กล้ามเนื้อต่างๆ เป็นไปโดยไม่สะดวก ความสามารถในการรับรู้ รส กลิ่น เสียง ลดลง มือเท้าสั่น มีอาการอ่อนล้า เหนื่อยง่าย เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำ

ให้ ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้ช้าลง ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และหลากหลายเท่ากับเยาวชน

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และด้านสังคม เพราะความเสื่อมสมรรถภาพของทางร่างกาย กระทบต่อจิตใจ และการปรับตัวของผู้สูงอายุในด้านอื่น เมื่อพละกำลังถดถอย จึงต้องลดบทบาท และหน้าที่ต่างๆลง ผู้สูงอายุจึงไม่สามารถปรับตัวได้ ขาดความเชื่อมั่น อันเป็นผลและเป็นอุปสรรค ต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เมื่อบทบาทของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป จากผู้ให้มาเป็นผู้รับ จากผู้หาเลี้ยงครอบครัวมาเป็นผู้พึ่งพิงอาศัย ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเสียพลังอำนาจ หดความสำคัญ และอับอาย ประกอบกับค่านิยมเกี่ยวกับการเคารพนับถือผู้สูงอายุลดลง ผู้สูงอายุถูกมองว่าเป็นคนล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ความรู้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุกลายเป็นของไม่มีค่า ไม่สามารถนำไปใช้สั่งสอนใครได้ เมื่อสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุเปลี่ยนไป การรับรู้ของผู้สูงอายุจึงมีอุปสรรคและมีข้อจำกัดตามไปด้วย

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (ศกพ.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2553) ได้เสนอหลักการจัด การศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานการศึกษาสายสามัญเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาประกอบด้วย

- 1.1 ระดับประถมศึกษา
- 1.2 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- 1.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การจัดการศึกษาต่อเนื่องหรือหลักสูตรอาชีพระยะสั้น เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพสำหรับผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

- 2.1 การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เช่น การจักสาน การทอผ้า การทำของชำร่วย
- 2.2 การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เช่น การดูแลสุขภาพ การลีลาศเพื่อสุขภาพ เป็นต้น
- 2.3 การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถและทักษะต่างๆ ของผู้สูงอายุ
- 2.4 การเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อส่งเสริมการอ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ดังนี้

- 1.1 ร่วมเรียนรู้โดยการอ่าน เพื่อเป็นการกระตุ้นการทำงานของสมองไม่ให้เสื่อม โดยสามารถศึกษาจากสื่อต่างๆ
- 1.2 เรียนรู้จากสื่อต่างๆ

Cass(1956) ได้เสนอว่าหลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมีดังนี้

1. ผู้สูงอายุมีจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่แน่นอน ดังนั้นผู้สูงอายุจะเรียนเฉพาะในสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ได้ทันทีทันใด
2. ผู้สูงอายุต้องการเวลาในการเรียนรู้มากกว่าปกติ
3. ผู้สูงอายุพร้อมที่จะเรียน ถ้าเรียนตรงกับความต้องการและเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
4. ผู้สูงอายุไม่ต้องการเป็นแค่ผู้ดู หากแต่ต้องการมีส่วนร่วมด้วย
5. ผู้สูงอายุเรียนเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์

McClusky (1975) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยเป้าหมายหลัก คือ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี เพื่อตอบสนองปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุ (Preretirement Education) และประเภทที่สองคือ การจัดการศึกษาหลังเกษียณอายุ (Postretirement Education) ซึ่งการจัดการศึกษาทั้งสองประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องจัดต่อเนื่องกัน หรือต่อยอดกันเป็นระยะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

อย่างไรก็ดีหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ต้องยึดหลักความต้องการทางการศึกษา (Education Needs) ของผู้สูงอายุ โดยควร จัดให้ผู้สูงอายุเกิดความต้องการที่เข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) และการพัฒนาศักยภาพ (Self-actualization) ผู้สูงอายุ ซึ่งหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุตามแนวคิดของ McClusky (1975) มี 5 ประการประกอบด้วย

1. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถดำรงตนอยู่ในสังคม (Coping Needs) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย การปรับตัวทางด้านจิตใจ สังคม ร่างกาย และข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี
2. ความต้องการทักษะในการสามารถเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมได้ (Expressive Needs) ทักษะเหล่านี้ อาทิ ทักษะการเข้าร่วมกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับบุคคล รวมไปถึงงานอดิเรก เป็นต้น
3. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดให้สังคม (Contributive Needs) ได้แก่ ความรู้และทักษะ เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่สังคม อาทิ ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอด อบรม และข้อมูลเกี่ยวกับอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ
4. ความต้องการในการควบคุมสภาพแวดล้อม (Influence Needs) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับชุมชน และสภาพแวดล้อมรอบตัว ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้
5. ความต้องการความรู้ที่พัฒนาตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม (Transcendence Needs) ได้แก่ ความรู้และการศึกษาที่จัดในรูปแบบต่างๆ ให้เกิดความพึงพอใจหลังจากการเกษียณ

พรเทพ มนต์วีชรินทร์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการด้าน การศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษากลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 450 คน โดยใช้แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุในระดับดีมี 1 ด้าน คือ ด้านคุณธรรม ระดับปานกลาง 4 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สุขภาพอนามัย และสังคม ส่วนคุณภาพชีวิตระดับเศรษฐกิจอยู่ในระดับ พอใช้ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าควรจัดกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูลมากที่สุด รองลงมาตามลำดับคือ กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ และกิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน

Thornton (2003) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับวงจรชีวิตเป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมทางสังคม ของผู้สูงอายุ ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจะประกอบไปด้วย ความ ชับซ้อนของร่างกาย สมอง และจิตใจที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ อีกทั้งได้นำเสนอรูปแบบ การเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุไว้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนเพื่อให้เรียนเป็น (Learning to learn) การเรียนเพื่อการเจริญเติบโต (Learning for Growth) และการเรียนเพื่อ คุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น (Learning for Well-being)

David and Marshallsay (2007) ได้วิจัยเรื่อง ความต้องการในการรับบริการการศึกษา นอก ระบบโรงเรียนของคณาจารย์สูงอายุในประเทศออสเตรเลีย: พหุกรณีศึกษา โดยศึกษาความต้องการ ในการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนของคณาจารย์สูงอายุ ที่ใช้บริการของศูนย์บริการ ผู้สูงอายุหลายรัฐ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และกรณีศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ และการ เตรียมตัวในการเกษียณอายุมากที่สุดเพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต รองลงมาคือ ทักษะในการ ทำงาน เพื่อสามารถร่วมงานกับคณาจารย์อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Mott (2008) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาต่อเนื่องเพื่อ พัฒนาชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ โดยศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการศึกษา ชุมชนของผู้สูงอายุ ซึ่งเกี่ยวข้องกับศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ และบริบททางชุมชนแตกต่างกัน มีความต้องการใน ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร ในการศึกษาชุมชนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

จากหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ที่ ได้กล่าวมานั้น สรุปว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องยึดหลักการ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของตนได้เป็นอย่างดี และต้อง ตอบสนองปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ซึ่งเสนอว่าบุคคลต้องเกิดการ เรียนรู้ ตลอดเวลา อันสอดคล้องกับความต้องการ (Needs) ของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท

ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต กิจกรรม ด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ สร้างรายได้ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง และกิจกรรม ด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอด ชีวิตในการรับมือกับปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2.4.3 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

รูปแบบกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ใน 5 หน่วยงานหลักของ กระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย (1) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สป.) มีหน่วยงานที่สังกัดจัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา เอกชน (สช.) สำนักกิจการพิเศษ (สภพ.) สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน (สกก.) พร้อมทั้งหน่วยงานในกำกับของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ สำนักงาน คณะกรรมการ ส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรการศึกษา (สกสค.) (2) สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) (3) สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา (สอศ.) (4) สำนักงาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) (5) สำนักงานเลขาธิการ สภากาการศึกษา (สภก.) โดยได้ ดำเนินการการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ตามภารกิจของ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ดังนี้

1. จัดบริการข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ
2. จัดบริการการศึกษาต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ

3. สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ
4. ส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ
5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ในทุกชุมชนแก่ผู้สูงอายุ
6. คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ
7. จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา
8. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

นริภัทร ผิวพอไช้ (2547) ได้วิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน” เพื่อศึกษาความคิดเห็นของ กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 270 คน ที่มีต่อกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา ใน 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา ด้านการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้าน

สภาพแวดล้อมและสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความเห็นต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับมาก

อาชัญญา รัตน์อุบล และคณะ (2552) ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน” เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงานใน เขตเมืองและเขตชนบท นำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัย แรงงาน และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการนำรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุ ของผู้ใหญ่วัยแรงงานไปสู่การปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรม การศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความ พร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน ประกอบด้วยหลักการและกระบวนการจัด กิจกรรมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียม ความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจสภาพปัญหา และความต้องการของการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การกำหนดวัตถุประสงค์การ เรียนรู้ การกำหนดเนื้อหา สาระการเรียนรู้การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้าน กิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจการศึกษตามอัธยาศัย การวัดและประเมินผล และการ ถอดบทเรียน โดยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการนำรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม อัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัย ผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัย แรงงานไปสู่การปฏิบัติ มี 4 ด้าน คือ ด้านการกำหนดนโยบาย ด้าน กระบวนการมีส่วนร่วม ด้านการบูรณาการสู่การจัดการศึกษา และด้านงบประมาณ

อาชัญญา รัตน์อุบล และคณะ (2553) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการ จัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศและต่างประเทศที่ ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นบทเรียนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ของประเทศไทย โดยศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในประเทศไทย และได้นำเสนอรูปแบบและแนวทางการจัด การศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและแนว ทางการ ส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ พบว่า แบ่ง ออกเป็น 5 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์อเนกประสงค์ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน รูปแบบเมืองและชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบชมรมผู้สูงอายุหรือ สโมสรผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัธยาศัย โดยแนวทางการส่งเสริมการ

จัดการศึกษาและการ เรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 หลักสำคัญ คือ การกำหนดเนื้อหา/ กิจกรรมการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา และการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ และการวิจัยและพัฒนา ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการ พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุคูณพลัง

อาชัญญา รัตนอุบล (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษา สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุและข้อมูลที่ได้ไปแสดงเป็นสถิติเชิงปริมาณ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ หน่วยงานของรัฐในระดับกรมและระดับสำนักหรือ หน่วยงานเทียบเท่าระดับกรม และระดับสำนักของทุกกระทรวง หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชน หน่วยงานในพื้นที่ระดับจังหวัด หน่วยงานในพื้นที่ระดับตำบล และชมรม ผู้สูงอายุที่จัดการศึกษาในฐานะผู้จัดการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อตอบคำถามใน การวิจัยเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในด้านเป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ลักษณะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ เนื้อหา ผู้จัดการศึกษาและผู้สอน วิธีการ จัดการศึกษา สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การประเมินผล การบริหารจัดการ ผลการจัดการศึกษา ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง รวมทั้งสิ้น 815 แห่ง จากทั่วประเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้ คือ แบบสอบถามสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุโดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจ เป็นประชากรที่ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ในทุกภูมิภาค ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร ความครอบคลุมกลุ่มประชากรที่ศึกษาทั้งหมด ผู้วิจัยประสานงานขอความอนุเคราะห์ครู กศน. จากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ภาคเหนือ (ลำปาง น่าน พะเยา โยนก นครสวรรค์) ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ (บุรีรัมย์ หนองบัวลำภู นครพนม อุบลราชธานี) ภาคกลาง (ลพบุรี นครปฐม เพชรบุรี นนทบุรี สระแก้ว ชลบุรี) ภาคใต้ (สตูล ภูเก็ต ชุมพร) และกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นผู้ ประสานงานการเก็บข้อมูล และผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลและลงพื้นที่ในแต่ละจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ระหว่างวันที่ 1 – 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2554

โดยเนื้อหาที่หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้ผู้สูงอายุ มีประเด็นศึกษา 5 ประเด็น คือ

1. เนื้อหาด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุ
2. เนื้อหาด้านการปรับตัวทาง สังคมและจิตใจ
3. เนื้อหาด้านการออม
4. เนื้อหาด้านการเรียนรู้
5. เนื้อหาด้านสิทธิของผู้สูงอายุ ตามกฎหมาย

ภาพรวมเนื้อหาด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดให้ผู้สูงอายุมากที่สุดคือ การออกกำลังกาย คิดเป็นร้อยละ 84.29 รองลงมาคือ อาหารที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และการตรวจสุขภาพ คิดเป็นร้อยละ 61.61 และ 59.86 ตามลำดับ

เนื้อหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเกี่ยวกับการออกกำลังกายโดยภาพรวม พบว่าส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับโยคะ/รำกระบอง คิดเป็นร้อยละ 49.28 รองลงมาคือ แอโรบิก/เปตอง/ฮูลาฮูป และวิ่ง/เดินเร็ว คิดเป็นร้อยละ 41.20 และ 37.06 ตามลำดับ

ภาพรวมเนื้อหาด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุมากที่สุดคือ งานอดิเรก คิดเป็นร้อยละ 72.77 รองลงมาคือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลภายในครอบครัวหรือญาติพี่น้อง การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในวัยเดียวกัน และธรรมะ เพื่อเข้าใจชีวิต คิดเป็นร้อยละ 60.73, 58.46 และ 58.46 ตามลำดับ

เนื้อหาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเกี่ยวกับงานอดิเรกโดยภาพรวม พบว่าส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับปลูกต้นไม้ คิดเป็นร้อยละ 68.11 รองลงมาคือ อ่านหนังสือ และทำงานฝีมือ คิดเป็นร้อยละ 66.43 และ 41.97 ตามลำดับ

ภาพรวมเนื้อหาด้านการออมที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุมากที่สุดคือ การวางแผนและการจัดทำแผนการออม คิดเป็นร้อยละ 45.90 รองลงมาคือ การหารายได้เสริม และการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย คิดเป็นร้อยละ 44.85 และ 40.31 ตามลำดับ

ภาพรวมเนื้อหาด้านการเรียนรู้ที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุมากที่สุดคือ การใช้เวลาว่างในวัยสูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 62.30 รองลงมาคือ การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองและการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 53.58 และ 41.36 ตามลำดับ

ภาพรวมเนื้อหาด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมายหน่วยงานต่าง ๆ จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับพรบ.ผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 67.19 รองลงมาคือความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมและการจัดการมรดก และความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต (หนังสือแสดงเจตนา ปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยระยะสุดท้าย) คิดเป็นร้อยละ 32.46 และ 23.04 ตามลำดับ

วิธีการจัดการศึกษา

วิธีการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีประเด็นศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) รูปแบบการจัดการศึกษา และ 2) เทคนิคการให้ความรู้ ซึ่งมี รายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษา

โดยภาพรวมรูปแบบการจัดการศึกษาที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุใช้มากที่สุดคือ การจัดอบรมระยะสั้น คิดเป็นร้อยละ 54.10 รองลงมาคือการจัดทัศนศึกษาและการจัดสัมมนา/การประชุมเชิงปฏิบัติการ คิดเป็นร้อยละ 38.05 และ 31.76 ตามลำดับ

ทั้งนี้ในส่วนของระยะเวลาในการจัดอบรมระยะสั้นและระยะยาว ที่หน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุใช้ พบว่าระยะเวลาในการจัดอบรมระยะสั้นของหน่วยงานต่างๆ อยู่ในช่วง 1-168 ชั่วโมง ส่วนระยะเวลาในการจัดอบรมระยะยาวของหน่วยงานต่างๆ อยู่ในช่วง 1-360 ชั่วโมง

2. เทคนิคการให้ความรู้

ภาพรวมเทคนิคการให้ความรู้ที่หน่วยงานต่างๆ ที่จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุใช้มากที่สุดคือ การบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 58.46 รองลงมาคือ การลงมือปฏิบัติ และการแก้ปัญหาาร่วมกัน คิดเป็นร้อยละ 41.54 และ 37.00 ตามลำดับ

แหล่งเรียนรู้การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

ภาพรวมประเภทของแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่หน่วยงานต่างๆ ที่จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุใช้มากที่สุดคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 68.65 รองลงมาคือ วัดหรือศาสนสถาน และห้องสมุดประชาชน คิดเป็นร้อยละ 65.08 และ 37.29 ตามลำดับ

ผลการศึกษาความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

การสำรวจความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากผู้สูงอายุทั่วประเทศและผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ผลการวิเคราะห์การสำรวจความต้องการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเมื่อ เปรียบเทียบระหว่างความต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ในเนื้อหาต่างๆ ของชมรมผู้สูงอายุกับความ ต้องการด้านในเนื้อหาต่างๆ ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุของผู้สูงอายุ พบว่า ผลการสำรวจความต้องการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุระหว่างชมรมผู้สูงอายุและผู้สูงอายุ สอดคล้องกันในเนื้อหาทุกด้าน คือต้องการให้จัดการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อพิจารณาเนื้อหาทางด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. เนื้อหาด้านสุขภาพอนามัย

พบว่าผู้สูงอายุต้องการให้จัดการศึกษาในเนื้อหา เกี่ยวกับการเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.85 รองลงมาคือ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และเหมาะสมกับวัย และการดูแลสุขภาพโดยการตรวจ สุขภาพประจำปี คิดเป็นร้อยละ 93.70 และ 93.18 ตามลำดับ ส่วนชมรมผู้สูงอายุต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพเพื่อการป้องกันโรคในวัยสูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94.22 รองลงมาคือ การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และเหมาะสมกับวัย การเลือกรับประทาน อาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ และการดูแลสุขภาพโดยการตรวจสุขภาพประจำปี คิดเป็นร้อยละ 93.33, 92.00 และ 92.00 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการระหว่างผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่มพบว่าความต้องการเนื้อหาการเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ การดูแลสุขภาพโดยการตรวจสุขภาพประจำปี ความรู้เรื่องการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความปลอดภัยในบ้านสำหรับผู้สูงอายุ และความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพเพื่อการป้องกันโรคในวัยสูงอายุ สอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. เนื้อหาด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ

พบว่าผู้สูงอายุต้องการให้จัดการศึกษา ในเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายในครอบครัวหรือญาติพี่น้องมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.76 รองลงมาคือ การศึกษาธรรมชาติเพื่อเข้าใจชีวิต และการฝึกจิต/ฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 88.45 และ 87.14 ตามลำดับ ส่วนชมรมผู้สูงอายุต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาธรรมชาติเพื่อเข้าใจชีวิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.78 รองลงมาคือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายในครอบครัวหรือญาติพี่น้องและการฝึกจิต/ฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 88.44 และ 86.22 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการระหว่างผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่ม พบว่าความต้องการเนื้อหาการเผชิญกับการสูญเสียบุคคลที่เป็นที่รัก และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายในครอบครัวหรือญาติพี่น้องสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

3. เนื้อหาด้านการออม

พบว่าผู้สูงอายุต้องการให้จัดการศึกษาในเนื้อหาเกี่ยวกับการวางแผนและการจัดทำแผนการเก็บเงินออมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.10 รองลงมาคือ การดูแลเรื่องค่าใช้จ่าย และการหารายได้เสริม คิดเป็นร้อยละ 74.80 และ 71.92 ตามลำดับ ส่วนชมรมผู้สูงอายุ ต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับการหารายได้เสริมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 74.67 รองลงมา คือ การวางแผนและการจัดทำแผนการเก็บเงินออม และการดูแลเรื่องค่าใช้จ่าย คิดเป็นร้อยละ 71.56 และ 70.22 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการระหว่างผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่ม พบว่าความต้องการเนื้อหาการวางแผนและการจัดทำแผนการเก็บเงินออมสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. เนื้อหาด้านการเรียนรู้

พบว่าผู้สูงอายุต้องการให้จัดการศึกษาในเนื้อหาเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาตนเองทั้งด้านสุขภาพ การปรับตัว การออม ฯลฯ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86.35 รองลงมาคือการใช้เวลาว่างในวัยสูงอายุ และการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 83.73 และ 83.20 ตามลำดับ ส่วนชมรมผู้สูงอายุต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองทั้งด้านสุขภาพ การปรับตัว การออม ฯลฯ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.56 รองลงมาคือ การใช้เวลาว่างในวัยสูงอายุและการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 83.11 และ 82.22 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการระหว่างผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่ม พบว่าความต้องการเนื้อหาการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ เช่น ทักษะการอ่าน ทักษะการฟัง การค้นคว้าด้วยคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การใช้ห้องสมุด การใช้บริการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การใช้คอมพิวเตอร์ ฯลฯ และใช้เวลาว่างในวัยสูงอายุ สอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05

5. เนื้อหาด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมาย

พบว่าผู้สูงอายุต้องการให้จัดการศึกษาในเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับ พรบ.ผู้สูงอายุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.38 รองลงมาคือ ความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมและการจัดการมรดก และความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต (หนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยระยะสุดท้าย) คิดเป็นร้อยละ 73.75 และ 71.13 ตามลำดับ ส่วนชมรมผู้สูงอายุต้องการให้ผู้สูงอายุเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับ พรบ.ผู้สูงอายุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 84.00 รองลงมาคือ ความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมและการจัดการมรดก และความรู้เกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิต (หนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วยระยะสุดท้าย) คิดเป็นร้อยละ 75.56 และ 71.56 ตามลำดับ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความ ต้องการระหว่างผู้สูงอายุทั้งสองกลุ่ม พบว่าความต้องการเนื้อหาเนื้อหาด้านสิทธิของผู้สูงอายุตาม กฎหมายสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.5 การเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร

การจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ ความคิด ทักษะ และประสบการณ์อย่างหลากหลาย สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ การจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร ดำเนินการโดยครูผู้สอนคนเดียวหรือครูตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป บูรณาการเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน หรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตั้งแต่ ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไป เพื่อลดความซ้ำซ้อนทั้งเนื้อหาและภาระงานของผู้เรียน แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณภาพในเชิงองค์ความรู้และให้ผู้เรียนได้มีเวลาทำกิจกรรมนอกห้องเรียนเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในระดับชั้นเดียวกัน ต้องร่วมกันวางแผน โดยวิเคราะห์หลักสูตร กำหนดเนื้อหา จัดทำโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ/แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัดและประเมินผล นิเทศ กำกับและติดตามอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการวางแผนและดำเนินการ ดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตร
2. กำหนดเนื้อหา/สาระการเรียนรู้
3. กำหนดเวลา/กำหนดการสอน
4. จัดทำโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการ
5. การจัดการเรียนรู้
6. เตรียมสื่อ/แหล่งเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. การวัดและประเมินผล

8. นิเทศ กำกับ และติดตามการดำเนินงาน

โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

1. การวิเคราะห์หลักสูตร

การจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการนำหลักสูตรสถานศึกษาสู่ชั้นเรียน การออกแบบหน่วยการเรียนรู้บูรณาการสามารถออกแบบได้ 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 ออกแบบสาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับประเด็น/หัวข้อเรื่องจากสภาพปัญหาหรือสิ่งที่ผู้เรียนสนใจวิเคราะห์ และกำหนดเนื้อหา/สาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับประเด็น/หัวข้อ เรื่อง ระบุมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับเนื้อหา/สาระการเรียนรู้ วิธีที่ 2 ออกแบบหน่วยการเรียนรู้โดยเริ่มจากการวิเคราะห์และกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กันเป็นหน่วยการเรียนรู้แล้วจึงกำหนดประเด็น/หัวข้อเรื่องโดยดำเนินการดังนี้

1.1 ศึกษาโครงสร้างเวลาเรียนของหลักสูตรสถานศึกษาในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชา และศึกษาคำอธิบายรายวิชา

1.2 ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของระดับชั้น

1.3 พิจารณาคัดเลือกมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่สัมพันธ์กัน และสามารถนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการร่วมกันได้ จัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้บูรณาการตลอดภาคเรียนปีการศึกษา

2. การกำหนดสาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้บูรณาการนั้นได้มาจากสาระการเรียนรู้แกนกลาง และสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่นำมาบูรณาการในหน่วยเรียนรู้นั้น ๆ

3. การกำหนดเวลาเรียน

การกำหนดเวลาเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้บูรณาการควรจัดให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะใช้ในการพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ รวมทั้งเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้

4. การจัดทำโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการ

การนำหลักสูตรสู่การจัดการเรียนรู้บูรณาการให้มีประสิทธิภาพ ควรให้ความสำคัญต่อโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ เพราะเป็นการกำหนดขอบข่ายของการจัดการเรียนรู้บูรณาการ และช่วยให้เห็นภาพรวมของการจัดการเรียนรู้แต่ละระดับชั้นตลอดภาคเรียน/ปี ประกอบด้วยหน่วยการเรียนรู้จำนวนเท่าใด มีสาระการเรียนรู้ใดบ้าง แต่ละหน่วยการเรียนรู้จะพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ใดบ้าง และใช้เวลาเท่าไร

2.6 การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ

2.6.1 การปลูกผักปลอดสารพิษ

ภาพที่ 2.1 การปลูกผักปลอดสารพิษในโรงเรือน

การปลูกผักในโรงเรือนเป็นการปลูกผักปลอดสารพิษอีกรูปแบบหนึ่ง สามารถป้องกันแมลงไม่ให้เข้าไปทำลายพืช การปลูกพืชในโรงเรือนจะป้องกันน้ำฝนลงไปเจือปนในสารละลายธาตุอาหารและสามารถควบคุมปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมในการเจริญเติบโตลดโอกาสในการสัมผัสสิ่งสกปรก สามารถติดตั้งอุปกรณ์ต่างๆ ได้ง่ายและมีสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ดี มีความสะอาดสะอาดไม่เปื้อนดินโคลน

ภาพที่ 2.2 แสดงขั้นตอนการปลูกพืช

ขั้นตอนการปลูกผักในโรงเรือน

1. การเตรียมแปลงปลูก
2. การเตรียมเมล็ดพันธุ์
3. การปลูก
4. การดูแล
5. การเก็บเกี่ยวผลผลิต

ตารางที่ 2.1 ตารางแสดงช่วงระยะเวลาการปลูกจนถึงระยะเวลาเก็บเกี่ยวพืชผักชนิดต่างๆ พร้อมช่วงเดือนที่เหมาะสมในการปลูกพืชผักแต่ละชนิด

ปฏิทินการปลูกพืชผักบางชนิด													
ชนิดพืช	อายุเก็บเกี่ยว (วัน)	ปีปฏิทิน								ปีปฏิทิน (ถัดมา)			
		พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
ผักกาดขาวปลี	45-50												
ผักกาดเขียวแกวตั้ง	45-55												
คะน้า	45-60												
ผักกาดหอม	40-50												
กะหล่ำปลี	60-90												
กะหล่ำดอก	60-90												
ผักกาดหัว	45-60												
แตงกวา	55-75												
ผักบุ้งจีน	20-25												
มันเทศ	90-120												
แตงโม	65-70												
แตงร้าน	45-60												
แตงกวา	35-40												
ฟักทอง	50-60												
ฟักเขียว (เผง)	90-110												
บวบ	50-60												
มะระ	50-70												
ถั่วฝักยาว	50-60												
ถั่วแขก	55-60												
ถั่วพุ่ม	90-120												
ถั่วลิสง	60-90												
มะเขือเทศ	60-70												
มะเขือ	60-120												
พริกชี้ฟ้า	80-100												
พริกขี้หนู	80-100												
พริกขี้หนู	80-100												
พริกขี้หนู	70-90												
มันฝรั่ง	90-110												
หอมหัวใหญ่	80-90												
หอมแดง	60-80												
กระเทียม	120-130												
หอมแบ่ง	50-60												
ผักชี	45-60												
ผักชีน้ำหนู (จีน)	45-50												

2.6.2 งานศิลปหัตถกรรม

ประเภทของงานศิลปหัตถกรรม

1. การปั้น
2. การทอและเย็บปักถักร้อย
3. การแกะสลัก
4. การจักสาน
5. การเขียนหรือการวาด

การปั้น

ศิลปหัตถกรรมที่เป็นงานปั้นและทำขึ้นเพื่อใช้สอยก็คือ เครื่องปั้นดินเผา เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เผาในอุณหภูมิต่ำ ไม่เคลือบสีหรือ ทำลวดลายบนภาชนะ เครื่องเคลือบดินเผา เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เผาในอุณหภูมิสูง เคลือบสี เช่น สีน้ำตาล สีเขียวแกมเข้ม ที่เรียกว่าสีเซลาดอน เป็นต้น

ภาพที่ 2.3 เครื่องปั้นดินเผา

วัสดุอุปกรณ์

1. เครื่องกวนดิน
2. ตะแกรงกรองกรวดทราย
3. เครื่องรีดน้ำ
4. เครื่องนวดดิน
5. แป้นหมุนขึ้นรูป
6. แป้นแกะสลัก
7. เตาแบบใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง หรือเตาไฟฟ้า
8. เครื่องมือแกะสลักลวดลาย

ภาพที่ 2.4 การเตรียมดิน

การเตรียมวัตถุดิบ

1. ดินเหนียวที่ได้มักจะมีควมชื้นไม่เท่ากันในแต่ละฤดูกาล อาทิ ฤดูน้ำหลาก บ่อดินจะถูกน้ำท่วม ดินที่ขุดขึ้นมาจึงเปียกน้ำมาก ดังนั้น จึงต้องนำดินมาพักไว้ให้แห้งประมาณ ๑ สัปดาห์ และเพื่อให้ดินเหนียวแห้งเร็วยิ่งขึ้น ก็จะต้องใช้เสียมแซะให้ก้อนดินเหนียวมีขนาดเล็กลง
2. เมื่อดินแห้งได้ที่แล้ว นำดินมาหมักแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๕-๗ วัน
3. จากนั้นจึงนำดินที่หมักไว้มาเข้าเครื่องกวนให้ดินแตกตัวเข้ากับน้ำ ซึ่งดินที่เข้าเครื่องกวนแล้วก็จะกลายเป็นน้ำดินโคลน
4. ตักน้ำดินจากเครื่องกวนมากรองผ่านตะแกรง เพื่อกรองเอากรวดทราย รากไม้ และเศษวัสดุที่ไม่ต้องการออก ก็จะได้น้ำดินที่มีความเข้มข้นสูง
5. นำน้ำดินที่ผ่านการกรองแล้วเข้าเครื่องรีดน้ำดิน โดยตักน้ำดินใส่ถังซึ่งมีท่อต่อเข้ากับเครื่องรีดน้ำดิน น้ำดินก็จะถูกดูดเข้าเครื่อง แล้วเครื่องก็จะค่อยๆ บีบอัดเอาน้ำออกจากดินซึ่งจะใช้เวลาประมาณ ๗ ชั่วโมง ก็จะได้ดินเหนียว ๑๐๐ กิโลกรัม ดินที่ออกจากเครื่องรีดน้ำจะต้องพักไว้เพื่อรอเข้าเครื่องนวดดิน โดยจะต้องมีผ้าพลาสติกมาคลุมไว้เพื่อไม่ให้ดินแห้งเร็วเกินไป
6. นำดินมาเข้าเครื่องนวดดิน เพื่อคลุกเคล้าให้ดินเข้ากันเป็นเนื้อเดียวและมีความชื้นเท่ากัน นอกจากนี้ ยังเป็นการเพิ่มความเหนียวให้กับดินอีกด้วย การนวดดิน ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมวัตถุดิบ ดินที่ผ่านการนวดแล้ว จะมีเนื้อดินที่ละเอียดเหนียว และมีความชื้นพอเหมาะสำหรับการนำไปปั้นขึ้นรูป

ภาพที่ 2.5 การขึ้นรูปปั้นเครื่องปั้นดินเผา

การขึ้นรูปและวิธีการทำ

1. การปั้นขึ้นรูปโดยแบนหมุน นำดินที่ผ่านการนวดแล้วมาปั้นขึ้นรูปด้วยแบนหมุนโดยค่อยๆ ใช้มือบีบดินให้ขึ้นรูปเป็นภาชนะตามต้องการ การปั้นขึ้นรูปในลักษณะนี้จะต้องอาศัยความชำนาญของช่างปั้น ซึ่งช่างปั้นแต่ละคนอาจจะมีเทคนิคหรือวิธีการที่แตกต่างกันออกไป อาทิ การใช้เกรียงหรือผ้าชุบน้ำเพื่อทำให้พื้นผิวของชิ้นงานเรียบ หรือใช้เล็บมือทำลวดลายบนชิ้นงาน

2. การปั่นชิ้นงานที่มีรูปแบบเหมือนกัน ในปริมาณมากๆ ให้ได้ขนาดที่เท่ากัน หรือมีขนาดที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ก็อาจจะใช้ไม้ชิ้นเล็กๆ มาวัดขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางเพื่อให้ได้ขนาดที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด
3. เมื่อขึ้นรูปชิ้นงานเสร็จแล้วใช้เส้นลวดขนาดเล็กตัดชิ้นงานขึ้นจากแป้นหมุน นำไปวางผึ่งลมพักไว้ ๑๒ ชั่วโมง หรือจนแห้งพอที่จะแกะลายได้
4. ขูดแต่งพื้นผิวของชิ้นงานให้เรียบเสมอกัน
5. นำชิ้นงานที่แห้งพอที่จะแกะลายมาร่างโครงของลวดลายจนรอบทั้งชิ้นงาน
6. เริ่มแกะลายโดยใช้มีดปลายแหลมเน้นลวดลายให้ชัดขึ้นแล้วค่อยๆ เพิ่มรายละเอียดของลวดลายจนเสร็จสมบูรณ์
7. นำชิ้นงานที่แกะลายเรียบร้อยแล้วมาขูดแต่งพื้นผิวให้เรียบ และเก็บรายละเอียดเป็นครั้งสุดท้าย
8. นำชิ้นงานที่แกะลายเรียบร้อยแล้วผึ่งลมทิ้งไว้ประมาณ ๕-๗ วัน
9. เมื่อชิ้นงานที่ผึ่งลมทิ้งไว้แห้งแล้วจึงนำเข้าเตาเผาโดยใช้อุณหภูมิในการเผาประมาณ ๘๐๐-๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส ใช้เวลาประมาณ ๑ วัน จากนั้นจึงพักเตาให้ความร้อนค่อยๆ คลายตัวอย่างช้าๆ ซึ่งต้องใช้เวล่อีกประมาณ ๑ วัน จากนั้นจึงนำเครื่องปั้นดินเผาออกจำหน่าย

การทอและเย็บปักถักร้อย

ผ้าทอของไทยมีทั้งผ้าทอด้วยหรือฝ้าย ผ้าทอไหม และผ้าทอแกมไหม ผ้าไหม เป็นผ้าทอด้วยไหมล้วน ๆ ถ้าเป็นดอกเป็นดวงใช้ไหมต่างสี เรียกว่า ผ้ายก ผ้าทอที่ทอให้มีลวดลายดอกดวงเต็มทั้งผืน เรียกว่า ผ้าปุม ผ้าม่วง เป็นผ้าทอเกลี้ยง ๆ ไม่มีลาย ถ้าทอให้มีลวดลายที่เชิงผ้า เรียกว่า ผ้าม่วงเชิง ผ้าย้ายแกมไหม เป็นผ้าทอด้วยไหมปนเส้นด้าย ถ้าทอด้วยด้ายล้วน ๆ เรียกว่า ผ้าพื้น ซึ่งเป็นผ้าที่คนสามัญใช้นุ่งห่มกัน

ภาพที่ 2.6 การทอและเย็บปักถักร้อย

ภาพที่ 2.7 แสดงกระบวนการผลิตผ้าไหม

กระบวนการผลิตผ้าไหม

1. การเลี้ยงไหม
2. การสาวไหม
3. การตีเกลียว
4. การย้อมสีไหม
5. การตากแห้ง
6. การทอ

ขั้นตอนการเลี้ยงไหม

วงจรชีวิตของไหมหรือหนอนไหมใช้เวลาประมาณ 45 – 52 วัน หนอนไหมจะกินใบหม่อน หลังจากฟักออกจากไข่ประมาณวันที่ 10 จากนั้นจะหยุดกินอาหารและลอกคราบ ระยะนี้เรียกว่า “ไหมนอน” ต่อจากนั้นจะกินนอนและลอกคราบประมาณ 4 ครั้งเรียกว่า “ไหมตื่น” ลำตัวจะมีสี ขาวเหลืองใสหุดสัน และหยุดกินอาหาร ระยะนี้เรียกว่า “หนอนสุก” ช่วงนี้ผู้เลี้ยงไหมต้องรีบแยก หนอนไหมสุกออกจากกองใบหม่อนและเตรียม “จ่อ” คืออุปกรณ์ที่จะให้ตัวไหมเกาะเพื่อชักใย ห่อหุ้มตัวหนอนจะเริ่มพันใยได้ประมาณ 6-7 วัน ก็จะสามารถเก็บรังไหมออกจากจ่อได้ เส้นใย ของหนอนเกิดจากการขับของเหลวชนิดหนึ่ง มีสารโปรรงแสงเป็นองค์ประกอบใยไหมที่เห็นแต่ละ เส้นจะประกอบด้วยเส้นใยเล็กๆสองเส้นรวมกัน สามารถฉีกแยกออกจากกันได้ ั ทั้งนี้รังไหมแต่ละรังจะให้สายไหมที่มีขนาดแตกต่างกัน ชั้นนอกสุดของรังจะมีความละเอียดพอสมควร ชั้นกลาง จะเป็นเส้นหยาบและชั้นในสุดจะเป็นเส้นไหมที่ละเอียดที่สุด ซึ่งหนอนไหมแต่ละตัวจะชักใยยาว ไม่เท่ากัน อาจสาวได้ยาวตั้งแต่ 350 – 1,200 เมตร หนอนไหมจะเจาะรังออกมาเป็นผีเสื้อเมื่ออยู่

ในรังครบ 10 วัน ซึ่งผู้เลี้ยงจะตัดไหมที่สมบูรณ์ไว้ทำพันธุ์ ส่วนที่เหลือนำไปสาวไหมก่อนที่ผีเสื้อจะเจาะรังออกมา ซึ่งเส้นจะขาดและทำเส้นไหมไม่ได้

ขั้นตอนการสาวไหม

เมื่อได้รับไหมสดจะต้องนำไปอบให้แห้ง จากนั้นนำไหมที่อบแห้งไปต้มในน้ำที่สะอาดที่มีคุณสมบัติเป็นกลาง รังไหมจะเริ่มพองตัวออก ไขปลายไม้เกี่ยวเส้นใยออกมารวมกันหลายๆเส้น การสาวต้องเริ่มต้นจากขุรอบนอกและเส้นใยภายใน(ชั้นกลาง) รวมกันเรียกว่า “ไหมสาว” หรือ “ไหมเปลือก” ครั้นสาวถึงเส้นใยภายใน(ชั้นในสุด) แล้วเอารังไหมที่มีเส้นใยในแยกไปสาวต่างหาก เรียกว่า “เส้นไหมน้อย” หรือ “ไหมหนึ่ง” ผู้สาวไหมต้องมีความชำนาญและทักษะจึงจะได้เส้นไหมที่มีคุณภาพดี เมื่อเต็มรังไหมลงไปอีกรังไหมใหม่สามารถรวมเส้นกับรังไหมเก่าได้โดยไม่ทำให้เส้นไหมขาด

การตีเกลียวเส้นไหมจะช่วยทำให้ผ้าที่จะทอมีความหนา หลังจากเอาไหมสองไหมสามออกใช้ไม้ตีลักษณะคล้ายไม้พาย มีร่องกลางสำหรับตีเกลียวรังไหมกดให้เส้นไหมตีเกลียวแน่นดูเล็ก ต้องระมัดระวังและต้องอาศัยความชำนาญและมีเทคนิคในการทำให้รังที่ตีมัดเกาะกันเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ ทำให้เส้นไหมพันหรือไขว้กันหลายๆรอบ แล้วพักไว้ในกระบุงต่อจากนั้นจะนำมากรอเข้า “กง” แล้วนำไปหมุนเข้า “อ๊ก” เพื่อตรวจหาปมปม หรือตัดแต่งเส้นไหมที่ไม่เท่ากัน ออกจึงเอาเข้าเครื่องปั่นเพื่อให้เส้นไหมแน่นขึ้น ก่อนที่จะหมุนเข้ากงอีกครั้ง เพื่อรวมเป็นใจ ซึ่งหนึ่งใจจะต้องหมุนกง 80 รอบ เรียกว่า “ไหมดิบ” เส้นไหมดิบที่ได้จะต้องทำการชุบให้อ่อนตัว โดยนำไปชุบน้ำสบู่อ่อนๆ ประมาณ 15-20 นาที แล้วนำไปสลดและผึ่งลมให้แห้ง โดยหมั่นกระตุกให้เส้นไหมแยกตัวเพื่อนำไปเข้าระวิงได้ง่าย จากนั้นกรอเส้นไหมเข้าหลอดๆละเส้น แล้วดึงปลายไหมแต่ละหลอดเข้าไปรวมกันม้วนเข้าหลอดควบตามขนาดที่ต้องการจากนั้นนำไปตีเกลียวประมาณ 330 รอบ ต่อความยาว 1 เมตร จากนั้นนำไหมไปนั่งหรือลุก เพื่อป้องกันมิให้เกลียวเส้นไหมหมุนกลับหลังจากนั้นจะชุบน้ำเย็นแล้วกรอเข้าระวิง เรียกว่า “ทำเช็ด” ซึ่งจะช่วยให้เกลียวอยู่ตัว

ขั้นตอนเตรียมเส้นไหม

การเตรียมเส้นไหม จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การเตรียมเส้นไหมพุ่ง การเตรียมเส้นไหมพุ่ง จะเป็นการเตรียมเส้นไหมเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการนำไปมัดหมี่โดยใช้เครื่องมือในการการคั่นลำหมี่ โดยการนำเส้นไหมที่กวักเรียบร้อยแล้ว มาทำการคั่นปอยหมี่เพื่อให้ได้ลำหมี่พร้อมสำหรับการไปมัดหมี่ในกระบวนการต่อไป

2. การเตรียมไหมเครือ (ไหมเส้นยืน) โดยการคั่นหูกหรือคั่นเครือ คือ กรรมวิธีนำเอาเส้นไหมที่เตรียมไว้สำหรับเป็นไหมเครือไปคั่น (กรอ) ให้ได้ความยาวตามจำนวนผืนของผู้ทอผ้าไหมตามที่ต้องการ ไหมหนึ่งเครือจะทำให้เป็นผ้าไหมได้ประมาณ 20-30 ผืน (1 ผืนยาวประมาณ 180-200 เซนติเมตร)

ขั้นตอนการมัดหมี่

การมัดหมี่ คือ การทำผ้าไหมให้เป็นลายและสีสันท่างๆตามแบบหรือลายที่ได้ออกแบบไว้ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งแบบลายที่เป็นแบบลายโบราณและแบบที่เป็นลายประยุกต์ โดยการมัดเส้นไหมให้เป็นลวดลายที่เส้นพุ่งด้วยเชือกฟางมัดลายแล้วนำไปย้อมสี แล้วนำมามัดลายอีกแล้วย้อมสีสลับกันหลายครั้ง เพื่อให้ผ้าไหมมีลวดลายและสีตามต้องการ เช่น ผ้าที่ออกแบบลายไว้มี 5 สี ต้องทำการมัดย้อม 5 ครั้ง เป็นต้น

ขั้นตอนการย้อมสี

การย้อมสีไหมจะต้องนำไหมดิบมาฟอกเพื่อไม่ให้มีไขมันเกาะ โดยจะใช้ต่างจากซีเถ้าไปฟอกไหม เรียกว่า “การดองไหม” จะทำให้เส้นไหมขาวนวลขึ้น แล้วจึงนำไปย้อม ในสมัยก่อนนิยมใช้สีจากธรรมชาติ แต่ปัจจุบันการย้อมด้วยสีธรรมชาติเริ่มหายไป เนื่องจากมีวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ ที่หาซื้อง่ายตามร้านขายเส้นไหมหรือผ้าไหม เมื่อละลายน้ำจะแตกตัว ย้อมง่าย สีสดใส ราคาค่อนข้างถูกทนต่อการซักค่อนข้างดี การย้อมด้วยสีธรรมชาติมีข้อดี คือ สีไม่ฉูดฉาด สีอ่อนเย็นตากว่าสีสังเคราะห์ จึงทำให้สีของผ้างดงามสัมพันธ์กับรูปแบบของผ้าพื้นเมือง สีธรรมชาติจะติดสีได้ดีในเส้นไหมและฝ้าย วิธีย้อมคือ การคั้นเอาน้ำจากพืชที่ให้สีนั้นๆ ต้มให้เดือด จากนั้นนำไหมชุบน้ำให้เปียกบิดพอหมาด กระจุกให้เส้นไหมเรียงเส้นจึงแช่ในน้ำย้อมสีที่เตรียมไว้ จากนั้นนำไปผึ่งให้แห้งจะได้เส้นไหมที่มีสีตามต้องการ

ขั้นตอนการแก้มี่

การแก้มี่ คือ การแก้เชือกฟางที่มัดหมี่แต่ละลำออกให้หมดหลังจากการย้อมในแต่ละครั้ง

ขั้นตอนการทอผ้า

ขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะออกมาเป็นผ้าผืน คือการทอผ้าไหมจะประกอบไปด้วยเส้นไหม 2 ชุด คือชุดแรกเป็น “เส้นไหมยืน” จะขึงไปตามความยาวผ้าอยู่ติดกับที่ทอ(เครื่องทอ) หรือแกนม้วนด้านยืน อีกชุดหนึ่งคือ “เส้นไหมพุ่ง” จะถูกกรอเข้ากระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งสอดขัดเส้นด้ายยืนเป็นมุมฉาก ทอสลับกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า การสอดด้ายพุ่งแต่ละเส้นต้องสอดให้สุดถึงริมแต่ละด้าน แล้วจึงวกกลับมา จะทำให้เกิดริมผ้าเป็นเส้นตรงทั้งสองด้าน ส่วนลวดลายของผ้านั้นขึ้นอยู่กับกรอวางลายผ้าตามแบบของผู้ทอที่ได้ทำการมัดหมี่ไว้

การแกะสลัก

เป็นกรรมวิธีสำหรับตกแต่งสถาปัตยกรรม เครื่องมือเครื่องใช้และ การสร้างงานประติมากรรม โดยใช้วัสดุประเภท ไม้ หิน เซรามิก แก้ว กระจก เป็นต้น หรือจะเป็นการแกะสลักของสดและวัสดุเนื้ออ่อน เช่น ผลไม้ ผักสด หยวกกล้วย หนังโค กระจาด เป็นต้น หรือเป็นพวกวัสดุเนื้อแข็ง เช่น จำหลักหน้าบัน บานประตู เป็นต้น

ภาพที่ 2.8 ผลไม้แกะสลัก

หลักการแกะสลักผักและผลไม้

1. การเลือกซื้อผักและผลไม้ ควรเลือกชนิดที่มีความสดใหม่ เพื่อจะช่วยให้ผลงานที่แกะสลักมีอายุการใช้งานได้นานขึ้น

2. ก่อนนำผักและผลไม้ไปแกะสลัก ควรล้างน้ำให้สะอาด

3. การเลือกมีดแกะสลัก ควรเป็นมีดสแตนเลส หรือมีดทองเหลือง ซึ่งมีดต้องคมมาก เพราะจะทำให้ผักและผลไม้ไม่ช้ำและไม่ดำ

4. การเลือกชนิดของผักและผลไม้แกะสลัก ควรเลือกให้เหมาะกับประโยชน์การนำไปใช้

5. การเลือกรูปแบบหรือลวดลายที่จะแกะควรเลือกให้เหมาะกับการนำไปใช้ประโยชน์

6. การเลือกผัก ผลไม้ตกแต่งอาหารควรเลือกชนิดที่มีสีสวยงาม หลากหลาย เพื่อจะทำให้อาหารน่ารับประทานขึ้น

7. การแกะสลักต้องพยายามรักษาคุณค่าอาหาร โดยไม่ควรแช่นานเกินไป

การจับมีดแกะสลักผักและผลไม้

วิธีการจับมีดแกะสลักนั้น มีความสำคัญต่อชิ้นงานที่แกะสลักมาก การจับมีดแกะสลักที่ถูกต้อง จะทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัย และเพื่อความรวดเร็วในการทำงาน ผลงานที่ได้ก็就会有ความประณีต สวยงาม การจับมีดแกะสลักมีวิธีการ ดังนี้

1. การจับมีดแกะสลักแบบการหันผัก

การจับมีดแบบหันผัก มือขวาจับมีด นิ้วหัวแม่มือวางอยู่บนสันมีด ในลักษณะสบาย ๆ อย่าให้แน่นเกินไป ไม่ต้องเกร็งมือ ใช้มือซ้ายจับวัสดุที่แกะสลักโดยให้นิ้วชี้มือซ้ายวางอยู่บนงานที่แกะสลัก ใช้นิ้วชี้มือขวากดสันมีด นิ้วหัวแม่มือขวาคอยประคองด้ามมีดไว้ ส่วนอีก 3 นิ้ว จับด้ามมีดไว้

2. การจับมีดแบบดินสอ

การจับมีดแบบดินสอมือขวาจับด้ามมีดโดยให้นิ้วชี้กดสันมีดไว้ เหลือปลายมีด ประมาณ 2-3 เซนติเมตร นิ้วที่เหลือแตะอยู่บนงานที่แกะสลัก มือซ้ายจับงานแกะสลักตามลักษณะของงาน

การเก็บรักษามีด

1. หลังใช้งานแล้วต้องทำความสะอาดทุกครั้ง วัสดุที่นำมาแกะสลักบางชนิดมียาง ต้องล้างยางที่คมมีดด้วยมะนาว หรือน้ำมันพืชก่อน แล้วจึงล้างด้วยน้ำให้สะอาด เช็ดให้แห้งเก็บปลายมีดในฝักหรือปลอด

2. หมั่นดูแลมีดแกะสลักให้มีความคมสม่ำเสมอเวลาใช้งานแกะสลักฝักและผลไม้จะได้ไม่ชำรุด โดยหลังการใช้ต้องลับคมมีดทุกครั้ง เช็ดให้แห้งเก็บใส่กล่องไว้ให้พ้นมือเด็ก

3. ควรเก็บมีดแกะสลักในปลอกมีดเพื่อป้องกันไม่ให้ปลายมีดกระทบของแข็ง จะทำให้ปลายมีดหักหรืองอได้

การแกะสลักฝักและผลไม้

ความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในการแกะสลักฝักและผลไม้ เป็นสิ่งจำเป็นที่นักเรียนควรทราบ ซึ่งเมื่อพูดถึงคำศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในการแกะสลักแล้ว ผู้เรียนเข้าใจความหมาย สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องตามขั้นตอน คำศัพท์ต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นทักษะพื้นฐาน ที่นักเรียนควรทราบและควรปฏิบัติได้

การปอก

การปอก หมายถึง การทำวัสดุที่มีเปลือก ต้องการให้เปลือกออก ด้วยมือหรือใช้มีด แล้วแต่ชนิดวัสดุ เช่น ใช้มีดปอกกล้วยหรือส้ม ถ้าเป็นของที่ใช้มีดก็จับมีดมือหนึ่ง อีกมือหนึ่งจับของที่จะปอก แล้วกดมีดลงที่เปลือกให้คมมีดเดินไปตามเปลือกเรื่อยๆ ไปจนสุดเปลือกของสิ่งนั้นๆ เช่น ปอกมะเขือเทศ ปอกแตงโม เป็นต้น

การฝึกทักษะการปอก

ขั้นตอนการทำ

1. ใช้มีดแกะสลักปอกผิวมะเขือเทศเริ่มต้นจากขั้วของมะเขือเทศ
 2. ปอกมะเขือเทศ ให้ตัดเนื้อเล็กน้อย ปลายโค้ง
 3. ปอกรอบผล เส้นระยะให้เท่ากันจนถึงปลายผล
 4. ม้วนกลีบกุหลาบโดยเริ่มที่ปลายผล
 5. ม้วนจนหมด เส้นที่ปอก ใช้ส่วนตรงขั้วผลรองรับกลีบดอกกุหลาบ จัดกลีบให้เข้าที่สวยงาม
- การจัก

การจัก หมายถึง การทำวัสดุให้เป็นแฉกหรือฟันเลื่อย โดยใช้มีดแกะสลักกดลงบนส่วนกลางของวัสดุนั้น ให้แยกออกจากกัน หรือใช้เครื่องมือแหลมแทงตรงที่ต้องการ เช่นการจักหอมหัวใหญ่ การจักละมุด

การฝึกทักษะการจัก

ขั้นตอนการทำ

1. ปอกหอมหัวใหญ่ ล้างให้สะอาด
2. ใช้ปลายมีดแกะสลักจักซีกแซ็ก ตรงกลางหัว ตามขวางจนรอบหัว ให้มีระยะที่เท่าๆกัน

3. ค่อยๆ ดึงหอมหัวใหญ่ให้แยกออกจากกันเป็น 2 ส่วน
4. ปาดเนื้อด้านล่าง ออกเล็กน้อย ให้ตั้งได้และนำไปล้างน้ำเย็นจัด

การกรีด

การกรีด หมายถึง การทำวัสดุสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เป็นรอยแยก หรือขาดออกจากกัน โดยใช้ของแหลมคมกดลงบนวัสดุนั้น แล้วลากไปตามความต้องการ

การฝึกทักษะการกรีด

ขั้นตอนการทำ

1. ล้างพริกให้สะอาด ใช้มีดควั่นโดยรอบขั้วพริก อย่าให้ขาด
2. กรีดตามยาว จากโคนจรดปลาย
3. ใช้ปลายมีดแคะเมล็ดพริกออก ระวังอย่าให้กลีบขาด
4. ดึงเมล็ดพริกที่ติดกับก้านออก
5. เจียนพริก ช่วงโคนให้มนและเว้นตรงกลาง แขน้ำให้กลีบแข็ง
6. ใช้ปลายมีด เจาะพริก ให้ต่ำจากรอยเว้าเล็กน้อย
7. นำเมล็ดพริกที่ติดกับก้านมาใส่เป็นเกสร
8. เกสรเมื่อเสียบเสร็จแล้วตั้งรูป

การตัด การผ่าน การเจียน การเจาะ

การตัด หมายถึง การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งต้องการให้เป็นท่อนสั้นยาวตามต้องการ โดยใช้มือหนึ่งจับมีด และอีกมือหนึ่งจับวัสดุวางบนเขียง แล้วกดมีดลงบนวัสดุให้ขาดออกจากกัน

การผ่าน หมายถึง การทำวัสดุสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นแผ่นหรือชิ้นบาง โดยใช้มือจับของไว้ในฝ่ามือหรือวางบนเขียง แล้วใช้อีกมือหนึ่งจับมีดกดลงบนของนั้นให้ตรง มีความบางมากหรือน้อยตามต้องการ

การเจียน หมายถึง การทำให้รอบนอกของวัสดุสิ่งใดสิ่งหนึ่งเรียบไม่ขรุขระ หรือเป็นรูปทรงต่างๆ

การเจาะ หมายถึง การทำให้เป็นรอยลึกหรือรอยกว้าง เช่น เจาะเป็นรอยตามประสงค์ โดยใช้มือข้างหนึ่งจับวัสดุนั้น แล้วใช้อีกมือข้างหนึ่งจับมีด ให้ทางคมกดกับวัสดุนั้น ไถไปด้วยความเร็วเพื่อให้วัสดุขาดและเรียบ

การฝึกทักษะ การตัด การผ่าน การเจียน การเจาะ

ขั้นตอนการทำ

1. ตัดแต่งร้านให้เป็นเส้นเฉียง (การตัด)
2. ตัดแต่งร้านให้ขาดออกจากกัน
3. ผ่านเมล็ดออก (การผ่าน)
4. ตัดตกแต่งแต่งร้านให้เป็นรูปใบไม้ เจียนตกแต่งใบไม้ให้บาง (การเจียน)
5. เจาะร่องเส้นกลางใบ ให้เป็นแนวคู่

6. เชาะเส้นกลางใบ ให้ปลายแหลม (การเชาะ)

7. หยักริมใบทั้งสองข้าง

8. ใบไม้ที่ปลิวที่สำเร็จ ใบจะมีลักษณะโค้งเล็กน้อย ปลายใบดูล่อนไหว ตามธรรมชาติ
การเกลา การแกะสลัก

การเกลา หมายถึง การตกแต่งวัสดุที่ยังไม่เกลี้ยงให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น โดยใช้มีดนอนหันคม
ออก ผ่านรอยที่ขึ้นเป็นสันและขรุขระให้เกลี้ยง

การแกะสลัก หมายถึง การทำวัสดุสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกจากกัน หรือใช้เครื่องมือที่แหลมคม กด
ทางคมลง บนวัตถุนั้นตามความประสงค์เป็นลวดลายสวยงามต่าง ๆ หรือการใช้เล็บมือค่อยๆ แกะ
เพื่อให้หลุดออก

การฝึกทักษะ การเกลา การแกะสลัก

ขั้นตอนการทำ

1. ตัดฟักทองให้เป็นชิ้นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัดเหลี่ยมทั้ง 4 ด้านออก
2. เกลาชิ้นฟักทอง ให้มีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลม
3. แกะสลักเกสรโดยใช้มีดปัก 90 องศา และปาดเนื้อออก
4. แกะสลักเกสรหันปลายกลีบเข้าหาจุดศูนย์กลาง ปาดเนื้อกลางกลีบให้เป็นร่อง
5. แบ่งระยะกลีบ ปาดเนื้อกลางกลีบให้เป็นร่อง และแกะสลักกลีบให้ปลายแหลม
6. ดอกแรกเร่กลีบด้านข้าง จากโค้งเล็กน้อย มีปลายแหลม ปาดเนื้อใต้กลีบออกทุกครั้ง กลีบ

จึงจะเด่น

7. แกะสลักกลีบชั้นต่อไป ให้สับหว่าง เช่นนี้จนจบ

8. ดอกแรกเร่ที่สำเร็จ จะเป็นดังรูป

การคว้าน

การคว้าน หมายถึง การทำวัสดุซึ่งมีส่วนเป็นแกนหรือเมล็ดให้ออกจากกัน โดยใช้เครื่องมือที่
มีปลายแหลมและคมแทงลงตรงจุดที่ต้องการคว้าน แล้วขยับไปรอบๆ จนแกนหลุดค่อยๆ และ
หรือดันออก เช่นการคว้านเงาะ

การฝึกทักษะ การคว้าน (การแกะสลักแต่งร้านเป็นดอกทิวลิป)

ขั้นตอนการทำ

1. ตัดแต่งร้านส่วนปลาย แบ่งออกเป็น 3 กลีบ ใช้มีดคว้านไส้ออก (การคว้าน)
2. ใช้มีดเจียนกลีบให้ปลายมน
3. จักริมกลีบให้เป็นฟันปลา
4. เจาะกลีบเล็กในกลีบใหญ่ ให้โค้งตามกลีบรอบนอก
5. ใช้ปลายมีดกดกลีบเล็กเข้าด้านใน นำไปแช่น้ำให้กลีบบาน

6. ตัดใบหอมทำเกสร ยาวพอประมาณกรีดให้เป็นเส้นฝอยแช่น้ำให้บาน นำมาวางตรงกลางดอกเป็นเกสร

การเลือกซื้อผักและผลไม้ที่ใช้ในงานแกะสลัก

1. เลือกตามฤดูกาลที่มี จะได้ผักและผลไม้ที่มีปริมาณให้เลือกมาก มีความสดและราคาถูก
2. เลือกให้ตรงกับความต้องการหรือวัตถุประสงค์ในงานแกะสลัก เช่น เพื่อการปก คำน เพื่อการรับประทาน เพื่อการตกแต่งหรือเพื่อเป็นภาชนะ

3. เลือกผักและผลไม้ที่สด และสวยตามลักษณะของผักและผลไม้ที่แกะสลัก

4. เลือกให้มีขนาดและรูปร่างเหมาะสมกับผลงานที่จะแกะสลัก

ผักและผลไม้เหล่านั้นมีมากมายหลายชนิด แต่ที่นิยมนำมาแกะสลัก จะเพื่อใช้ในงานอาหารเท่านั้น การเลือกซื้อตามชนิด และการดูแลรักษาผัก-ผลไม้

แตงกวา เลือกผิวสดสีเขียวปนขาวไม่เหลือง สามารถนำมาแกะสลักได้หลายรูปแบบ เช่น กระเช้าใส่ดอกไม้ ดอกไม้ ใบไม้ เมื่อแกะเสร็จให้ล้างด้วยน้ำเย็นใส่กล่องแช่เย็นไว้ หรือใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำคลุมไว้จะได้สดและกรอบ

มะเขือเทศ เลือกผลที่มีผิวสด ขั้วสีเขียว นำมาแกะสลักเป็นดอกไม้ หรือปกคิวนำมาม้วนเป็นดอกกุหลาบ เมื่อแกะเสร็จควรรล้างด้วยน้ำเย็น ใส่กล่องแช่เย็น

มะเขือ เลือกผลที่มีผิวเรียบ ไม่มีรอยหนอนเจาะ ขั้วสีเขียวสด นำมาแกะเป็นใบไม้ ดอกไม้เมื่อแกะเสร็จควรแช่ในน้ำมะนาวหรือน้ำมะขาม จะทำให้ไม่ดำ

แครอท เลือกสีส้มสด หัวตรง นำมาแกะเป็นดอกไม้ ใบไม้ สัตว์ต่างๆ เมื่อแกะเสร็จให้แช่ไว้ในน้ำเย็น

ขิง เลือกเหง้าที่มีลักษณะตามรูปร่างที่ต้องการ แกะเป็นช่อดอกไม้ ใบไม้ สัตว์ เมื่อนำขิงอ่อนไปแช่ในน้ำมะนาวจะเปลี่ยนเป็นสีชมพูสวย

มันเทศ เลือกหัวที่มีผิวสด ไม่มีแมลงเจาะ แกะเป็นรูปสัตว์ต่างๆ แกะเสร็จแล้วนำไปแช่ในน้ำมะนาวหรือน้ำมะขาม ผิวจะได้ไม่ดำ

เผือก เลือกหัวใหญ่กาบสีเขียวสด นำมาแกะเป็นภาชนะใส่ของ หรืออาหาร ดอกไม้ ใบไม้ เมื่อแกะเสร็จให้นำไปแช่ในน้ำมะนาวหรือน้ำมะขามจะทำให้มีสีขาวขึ้น

ฟักทอง เลือกผลแก่เนื้อสีเหลืองนวล นำมาแกะเป็นภาชนะ ดอกไม้ ใบไม้ หรือสัตว์ต่างๆ แกะเสร็จแล้วให้ล้างน้ำแล้วใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำคลุมไว้

มันฝรั่ง เลือกผิวสด นำมาแกะเป็นใบไม้ ดอกไม้ สัตว์ต่างๆ เมื่อปอกเปลือกแล้วให้แช่ไว้ในน้ำมะนาวจะได้ไม่ดำ

แตงโม เลือกผลให้เหมาะกับงานที่ออกแบบไว้ นำมาแกะเป็นภาชนะแบบต่างๆ เมื่อแกะเสร็จให้ใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำคลุมไว้

เงาะ นำมาควั่นเอาเมล็ดออก ใช้ขั้วสีส้มต่างๆ หรือสับปะรด หรือเนื้อแตงโม ยัดใส่แทนเมื่อแกะเสร็จให้นำไปแช่เย็น

ละมุด เลือกผลขนาดพอดี ไม่เล็กหรือใหญ่เกินไป ไม่สุกงอม แกะเสร็จให้นำไปแช่ในตู้เย็น สับปรด เลือกผลใหญ่ ไม่ช้ำ แกะเป็นพวงวางสาดได้สวยงาม แกะเสร็จให้ล้างด้วยน้ำเย็น และนำไปแช่เย็น

ส้ม เลือกผลใหญ่ แกะเป็นหน้าสัตว์ เช่น แมวเหมียว

น้อยหน้า เลือกผลใหญ่ไม่อม นำมาคว้านเอาเมล็ดออก แกะเสร็จนำไปแช่เย็น

หลักการดูแลรักษาผักและผลไม้ก่อนและหลังการแกะสลัก

ผักและผลไม้ที่ใช้ในงานแกะสลักมีคุณสมบัติแตกต่างกันไป จึงควรได้รับการดูแลรักษาอย่าง ดี ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนแกะสลัก ในระหว่างการแกะสลักและหลังการแกะสลัก เพื่อให้มีสภาพที่น่า รับประทาน ตลอดจนสงวนคุณค่าทางโภชนาการไว้ได้ ซึ่งมีวิธีการดูแลรักษา ดังนี้

1. ผักและผลไม้ที่ซื้อมาต้องล้างให้สะอาดก่อนนำไปแกะสลัก ไม่ควรแช่ผักผลไม้ไว้ในน้ำ นานเกินไป เพราะจะทำให้ผักและผลไม้เน่าและช้ำง่าย เมื่อแกะสลักเรียบร้อยแล้ว ควรแยกผัก และผลไม้ที่เก็บไว้เป็นประเภท

2. การป้องกันผักและผลไม้ที่มีลักษณะรอยดำหรือเป็นสีน้ำตาลตามกลีบที่ถูกกรีด อาจจุ่ม น้ำเปล่าที่เย็นจัด น้ำเกลือเจือจาง หรือน้ำมะนาว เพื่อช่วยชะลอการเกิดรอยดำหรือสีน้ำตาล

3. ผักและผลไม้ที่แกะสลักเรียบร้อยแล้วควรล้างน้ำเย็นจัด แล้วจึงนำไปจัดตกแต่งหรือนำไป ถนอมอาหารเพื่อใช้ในโอกาสต่อไป ถ้ายังไม่ใช้งานควรเก็บใส่ถุงพลาสติก ปิดปากถุง หรือเก็บใส่ กถ่องปิดฝาให้สนิท นำไปเก็บในตู้เย็น

4. เมื่อจัดงานแกะสลักใส่ภาชนะเรียบร้อยแล้ว ให้คลุมด้วยพลาสติกห่ออาหารแล้วนำไปเก็บ ในตู้เย็น

ประโยชน์ของงานแกะสลักผักและผลไม้

1. เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น

1.1 จัดตกแต่งผักและผลไม้ให้สวยงามนำรับประทาน

1.2 จัดแต่งให้สะดวกแก่การรับประทาน

2. เพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น

2.1 งานประเพณีต่างๆ นิยมจัดตกแต่งอาหารคาวหวานให้สวยงาม เพื่อเลี้ยงพระหรือ รับรองแขก เช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน งานวันเกิด งานฉลองแสดงความยินดี

2.2 งานวันสำคัญ เช่น งานปีใหม่ หรือแกะสลักผลไม้เชื่อม/แช่อิ่ม ใส่ภาชนะที่เหมาะสม ใช้เป็นของขวัญ ของฝาก ไปกราบญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

2.3 งานพระราชพิธีต่างๆ

3. เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น เป็นช่างแกะสลักผักและผลไม้ตามร้านอาหาร ภัตตาคาร โรงแรม หรือบนสายการบินระหว่างประเทศ

4. เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย

5. เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย

6. เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดรูปทรง และลวดลายที่แปลกใหม่โดยจัดประกวดการแกะสลักผักและผลไม้ในหัวข้อต่างๆ
7. ทำให้ผู้แกะสลักเกิดความภาคภูมิใจในผลงานและได้รับการยกย่องสร้างงานและรายได้

ภาพที่ 2.9 เครื่องจักสาน

การจักสาน

การจักสาน เป็นกรรมวิธีการทำภาชนะบรรจุสิ่งของหรือเครื่องใช้ด้วยวิธีการจัก สาน ถัก ผูก และพัน ใช้วัสดุประเภทไม้ไผ่ หวาย ไบลาน ฟาง ก้าน และใบมะพร้าว ใบเตย เป็นต้น

กระบวนการจักสาน

1. การย้อมสีก้าน
2. การตากแห้ง
3. การตัดแต่งก้าน/การบด
4. กระบวนการจักสาน
5. การเคลือบสี/การร่นไฟ
6. การตากแห้ง

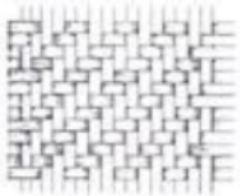

ภาพที่ 2.10 กระบวนการจักสาน

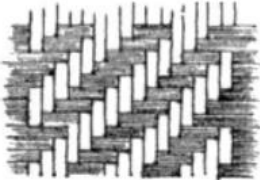
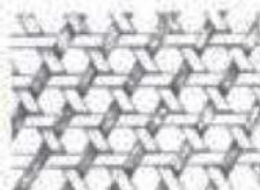

การจัก คือการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้วเพื่อความสะดวกในการ สาน ลักษณะของการจักโดยทั่วไปนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิดซึ่งจะมีวิธีการ เฉพาะที่ แตกต่างกันไป หรือบางครั้งการจักไม้ไผ่หรือหวายมักจะเรียกว่า “ดอก” ซึ่งการจักถือ ได้ว่าเป็น ขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก

การสานเป็นกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่นำวัสดุธรรมชาติมาทำ ประโยชน์โดยใช้ความคิดและฝีมือมนุษย์เป็นหลักการสานลวดลายจะสานลายใดนั้นขึ้นอยู่กับ ความเหมาะสมในการใช้สอยซึ่งมีการสานด้วยวิธีขั้นพื้นฐานดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงวิธีการสาน

ชื่อลาย	วิธีการสาน
<p>ลายขัด</p> 	<p>1.ลายขัด คือลายที่ยก 1 ดอก ข่ม 1 ดอกสลับกันเรื่อยไป ใช้สาน กระสอบ ตะกร้า กระบุง ไช ช้อง เป็นต้น</p>
<p>ลายสอง</p> 	<p>2 .ลายสอง ใช้สานกระซอน กระสอบ ผาบ้านไม้ไผ่ ลายสองเป็น ลายที่ประสมกับลายขัด ลายสามประดิษฐ์ แล้วประดิษฐ์เป็นลายที่มี ชื่อว่า ลายลูกแก้ว ลายตีคว่ำ ลายตีหงาย ดาวล้อมเดือน ดาวกระจาย เป็นต้น</p> <p>การสาน เส้นที่ 1 เริ่มจากดอก 8 เส้นเป็นเส้นตั้ง ข้ามไป 1 เส้น สาน ยกดอก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยกดอก2 เส้น ข้าม 2 เส้น</p> <p>สานเส้นที่ 2 ข้าม 2 เส้น ยก 12 เส้นข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 1 เส้น</p> <p>สานเส้นที่ 3 ยก 1 เส้นข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น</p> <p>สานเส้นที่ 4 ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 1 เส้น ยก 1 เส้นสานเรื่อยไป โดยเพิ่มทั้งเส้นตั้งและเส้นนอน</p>

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)แสดงวิธีการสาน

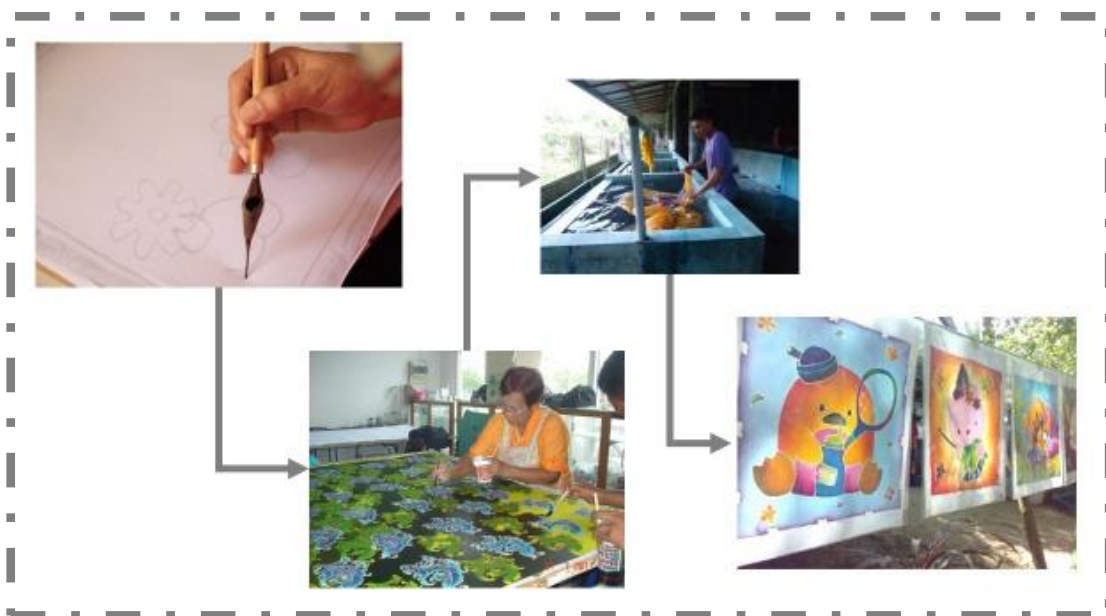
ชื่อลาย	ชื่อลาย
ลายสาม 	3.ลายสาม เป็นลายที่ดัดแปลงเพิ่มเติมจากลายสอง นิยมสานกระสอบ เสื่อ กระบุง และผ้าบ้าน การสานใช้ดอกร 9 เส้น เป็นเส้นตั้ง เส้นที่ 1 ช้ำม 3 ยก 3 ช้ำม 3 เส้นที่ 2 ยก 1 ช้ำม 3 ยก 3 ช้ำม 2 เส้นที่ 3 ยก 2 ช้ำม 3 ยก 3 ช้ำม 1 เส้นที่ 4 ยก 3 ช้ำม 3 ยก 3 เส้นที่ 5 ช้ำม 1 ยก 3 ช้ำม 3 ยก 2 เส้นที่ 6 ช้ำม 3 ยก 2 ช้ำม 3 ยก
ลายตาหลิ่ว 	4.ลายตาหลิ่ว อาจจะเรียกต่างกันไปตามพื้นถิ่น เช่นลายตาชะลอม ลายชะหมู ใช้สานกระเป๋าคะกรำ ลายตาหลิ่ว เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลายพื้นฐาน โดยเพิ่มดอกรขัดทแยงเป็นลายดอกขิง ลายดอกจันทร์ ลายพิกุล ลายตาชะลอม
ลายขอ 	5.ลายขอ เป็นลายสำหรับสานกระดัง โดยใช้ใผ่สีสุกสาน เพราะเป็นใผ่ที่เหนียว ไม่เปราะ

การเขียนหรือวาด

เป็นการเขียนภาพลายเส้น ภาพเขียนระบายสี บนวัสดุ ที่เป็นแผ่นหรือผืน เช่น กระดาษ ผ้า กระดาน และผนังฉาบปูน สีที่ใช้ในการเขียนจะเป็นสีฝุ่น

กระบวนการวาดผ้า

1. การเตรียมอุปกรณ์
2. ออกแบบลวดลายด้วยดินสอ
3. ระบายสี
4. การเคลือบผ้า
5. การชักตากแห้ง

ภาพที่ 2.11 กระบวนการวาดผ้าบาติก

ขั้นตอนการเพนท์บาติก

1. นำผ้าที่ทำความสะอาดแล้ว นำมาขึงให้ตึงกับกรอบไม้บาติกโดยวิธีการขลิบผ้าแล้วฉีกให้พอดี
2. นำลายที่เตรียมไว้แล้วมาทาบด้านล่างกรอบไม้เพื่อทำการลอกลายลงบนผ้าด้วยดินสอ 2 B ขึ้นไป
3. นำจันติ้งแช่ให้ร้อนและตักเทียนมาทาบขอบกรอบนอกก่อน เพื่อกันสีลามไปที่กรอบไม้ (สีจะเนาเพราะกรอบเนื้อไม้ออก)
4. เดินเทียนขณะที่เทียนอุ่นกำลังดี ทดสอบที่เศษผ้าก่อนว่าเทียนเขียนแล้วได้ขนาดเส้นที่ต้องการแล้วหรือไม่ เทียนอาจจะร้อนจนเกินไปหรือเย็นจนเกินไปเส้นเทียนไม่ควรใหญ่เกิน 2 –3 มม.
5. เดินเส้นเทียนตามลายที่เขียนเอาไว้ระวังอย่าให้เส้นเทียนขาดตอน หรือมีด้านที่มีการขาดตอนของเส้นเทียนเพราะจะทำให้เวลาที่ลงสี สีจะรั่วเข้าหากัน สีจะเนาไม่สวย (ตรวจสอบเส้นเทียนทุกครั้งไม่ให้รั่ว)
6. ลงสีตามที่ต้องการลงในลาย คล้ายเป็นการระบายสีลงในช่องว่างแต่ต้องระวังในเรื่องของคู่สีที่ใช้แต่ต้องระวังในเรื่องของคู่สีที่ใช้สีตรงข้ามกันมาอยู่ติดกัน เพราะมีโอกาสรั่วเข้าหากันได้ถ้าเส้นเทียนขาดตอน รองนสี แห้งสนิท (ในการลงสีบาติกควรเพิ่มสีให้เข้มข้นกว่าที่เห็นอยู่ 20 % เพื่อสีตกออกไปในขั้นตอนต่อไป)
7. ทาโซเดียมซิลิเกต(เคลือบสี) เพื่อเป็นการกันสีตกเป็นขั้นตอนการหยุดสีเหลืองอ่างใช้แปรงทาสี ทาให้ทั่วผ้าอย่าให้ขาด เพราะในส่วนที่ไม่มีสีจะตกจนหมดไปเอง รองนแห้งแข็ง หมักเอาไว้เป็น เวลาโดยประมาณ 6-12 ชั่วโมง (แล้วแต่ขนาดผ้า)

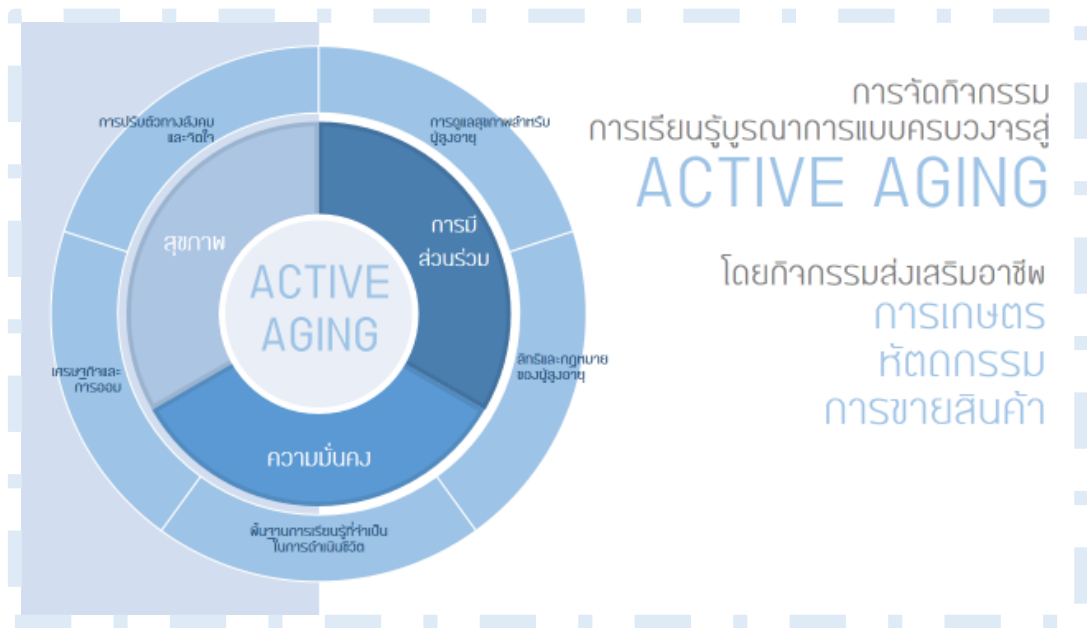
8. นำผ้าที่หมักไว้ตามเวลาที่กำหนด มาซักด้วยน้ำผสมผงซักฟอกชนิดน้อย ซักตามปกติ เพื่อให้เมือกของโซเดียมซิลิเกตหลุดออกไป เมื่อหมดสิ้นมือแล้วนำมาซักด้วยน้ำสะอาดธรรมดา หลายน้้ำ จนกว่าน้ำที่ซักจะใสจึงหยุดขั้นตอนการซัก คลี่ออกผึ่งอย่าให้เป็นก้อน เพราะสีจะตก ใ้สกััน

9. ต้มน้ำเดือดใส่ผงซักฟอกในหม้อที่น้ำท่วมผ้า นำผ้าที่ซักเอา โซเดียมซิลิเกตออกแล้วลง ต้ม ใช้ไม้คนผ้ากดผ้าให้จมน้ำร้อน เพื่อให้เทียนที่เขียนลายเอา ไข้ออกมาจากผ้าด้วยความร้อน ใช้เวลา ประมาณ 15 – 20 นาที หรือจนกว่าเทียนจะออกจนหมดไป นำขึ้นมาซักน้ำสะอาดต่อไป เหมือน ซักผ้าปกติ ถ้ามีเทียนไขติดอยู่ที่ผ้าบ้าง ให้ขยี้ซักน้ำออกไปจนหมด นำขึ้นตาก รีด เย็บ รีม

บทที่ 3

กระบวนการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

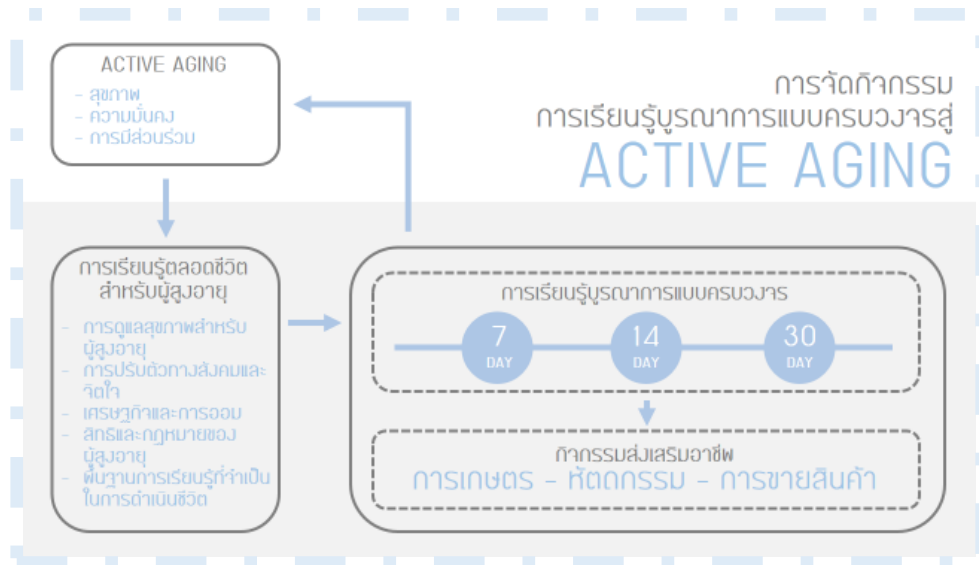
3.1 กรอบแนวคิด

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการแบบครบวงจร

จากแนวคิดการศึกษาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในสังคม ซึ่งผู้สูงอายุที่มีศักยภาพจะประกอบไปด้วย 3 คุณลักษณะ คือ 1. มีสุขภาพที่ดี 2. มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิต และ 3. มีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม โดยการจะพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพจึงนำหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุมาปรับใช้ โดยจัดการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการครบวงจร โดยใช้กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ ประกอบไปด้วย กิจกรรมทางการเกษตร การปลูกผักปลอดสารพิษ กิจกรรมหัตถกรรม การปั้นเครื่องปั้นดินเผา การทอและเย็บปักถักร้อย การจักสาน การแกะสลักและการวาดผ้าบาติก กิจกรรมการขายสินค้าที่มาจากกิจกรรมทางการเกษตรและกิจกรรมหัตถกรรม โดยรูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการครบวงจรจะแบ่งเป็น 3 หลักสูตร คือ 7 วัน 14 วันและ 30 วัน ภายในแต่ละหลักสูตรผู้สูงอายุจะได้ทำกิจกรรมทั้งหมด และสามารถนำความรู้ต่างๆไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและสร้างอาชีพหรืองานอดิเรกได้ในช่วงวัยสูงอายุ

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการจะช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหวร่างกายและส่งเสริมสุขภาพให้ดีขึ้น ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเมื่อจบหลักสูตรการเรียนรู้ออกไปสามารถนำไปปรับใช้และสร้างอาชีพหรือรายได้เสริม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงให้แก่ผู้สูงอายุตามกรอบแนวคิดการเรียนรู้บูรณาการครบวงจรสำหรับผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ

ภาพที่ 3.2 กรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ในแต่ละหลักสูตร ผู้สูงอายุจะได้เรียนรู้กระบวนการต่างๆในแต่ละกิจกรรม เรียนรู้กระบวนการทั้งหมดตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ จนถึงกระบวนการผลิตและกระบวนการขาย โดยในแต่ละหลักสูตรจะมีความแตกต่างในช่วงระยะเวลา กระบวนการเชิงลึกของแต่ละกิจกรรม ผลผลิตภัณฑ์หรือผลลัพธ์ที่ได้จะแตกต่างกัน เช่น ภายในระยะเวลา 7 วัน จะสามารถปลูกผักปลอดสารพิษได้ 2-3 ชนิด หรือสามารถเรียนรู้กระบวนการในงานหัตถกรรมแบบเบื้องต้น ระยะเวลา 14 วัน จะได้เรียนรู้กระบวนการต่างๆในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น 30 วัน จะได้เรียนรู้กระบวนการของกิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในโครงการ

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนผู้เข้าเรียนในแต่ละหลักสูตร

หลักสูตร	จำนวนผู้เรียน/กลุ่ม	จำนวนกลุ่ม
7 วัน	30 คน	2
14 วัน	20 คน	3
30 วัน	15 คน	4

ตารางที่ 3.2 ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 7 วัน

1 7 กลุ่ม 1	2 7 กลุ่ม 2	3 7 กลุ่ม 1	4 7 กลุ่ม 2	5 7 กลุ่ม 1	6 7 กลุ่ม 2	7 7 กลุ่ม 1	8 7 กลุ่ม 2	9 7 กลุ่ม 1	10 7 กลุ่ม 2
11 7 กลุ่ม 1	12 7 กลุ่ม 2	13 7 กลุ่ม 1	14 7 กลุ่ม 2	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

ตารางที่ 3.3 ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 14 วัน

1 14 กลุ่ม 1	2 14 กลุ่ม 2	3 14 กลุ่ม 3	4 14 กลุ่ม 1	5 14 กลุ่ม 2	6 14 กลุ่ม 3	7 14 กลุ่ม 1	8 14 กลุ่ม 2	9 14 กลุ่ม 3	10 14 กลุ่ม 1
11 14 กลุ่ม 2	12 14 กลุ่ม 3	13 14 กลุ่ม 1	14 14 กลุ่ม 2	15 14 กลุ่ม 3	16 14 กลุ่ม 1	17 14 กลุ่ม 2	18 14 กลุ่ม 3	19 14 กลุ่ม 1	20 14 กลุ่ม 2
21 14 กลุ่ม 3	22 14 กลุ่ม 1	23 14 กลุ่ม 2	24 14 กลุ่ม 3	25 14 กลุ่ม 1	26 14 กลุ่ม 2	27 14 กลุ่ม 3	28 14 กลุ่ม 1	29 14 กลุ่ม 2	30 14 กลุ่ม 3
1 14 กลุ่ม 1	2 14 กลุ่ม 2	3 14 กลุ่ม 3	4 14 กลุ่ม 1	5 14 กลุ่ม 2	6 14 กลุ่ม 3	7 14 กลุ่ม 1	8 14 กลุ่ม 2	9 14 กลุ่ม 3	10 14 กลุ่ม 1
11 14 กลุ่ม 2	12 14 กลุ่ม 3	13	14	15	16	17	18	19	20

ตารางที่ 3.4 ตารางแสดงการศึกษาของกลุ่มหลักสูตร 30 วัน

1 30 กลุ่ม 1-2	2 30 กลุ่ม 3-4	3 30 กลุ่ม 1-2	4 30 กลุ่ม 3-4	5 30 กลุ่ม 1-2	6 30 กลุ่ม 3-4	7 30 กลุ่ม 1-2	8 30 กลุ่ม 3-4	9 30 กลุ่ม 1-2	10 30 กลุ่ม 3-4
11 30 กลุ่ม 1-2	12 30 กลุ่ม 3-4	13 30 กลุ่ม 1-2	14 30 กลุ่ม 3-4	15 30 กลุ่ม 1-2	16 30 กลุ่ม 3-4	17 30 กลุ่ม 1-2	18 30 กลุ่ม 3-4	19 30 กลุ่ม 1-2	20 30 กลุ่ม 3-4
21 30 กลุ่ม 1-2	22 30 กลุ่ม 3-4	23 30 กลุ่ม 1-2	24 30 กลุ่ม 3-4	25 30 กลุ่ม 1-2	26 30 กลุ่ม 3-4	27 30 กลุ่ม 1-2	28 30 กลุ่ม 3-4	29 30 กลุ่ม 1-2	30 30 กลุ่ม 3-4
1 30 กลุ่ม 1-2	2 30 กลุ่ม 3-4	3 30 กลุ่ม 1-2	4 30 กลุ่ม 3-4	5 30 กลุ่ม 1-2	6 30 กลุ่ม 3-4	7 30 กลุ่ม 1-2	8 30 กลุ่ม 3-4	9 30 กลุ่ม 1-2	10 30 กลุ่ม 3-4
11 30 กลุ่ม 1-2	12 30 กลุ่ม 3-4	13 30 กลุ่ม 1-2	14 30 กลุ่ม 3-4	15 30 กลุ่ม 1-2	16 30 กลุ่ม 3-4	17 30 กลุ่ม 1-2	18 30 กลุ่ม 3-4	19 30 กลุ่ม 1-2	20 30 กลุ่ม 3-4
21 30 กลุ่ม 1-2	22 30 กลุ่ม 3-4	23 30 กลุ่ม 1-2	24 30 กลุ่ม 3-4	25 30 กลุ่ม 1-2	26 30 กลุ่ม 3-4	27 30 กลุ่ม 1-2	28 30 กลุ่ม 3-4	29 30 กลุ่ม 1-2	30 30 กลุ่ม 3-4

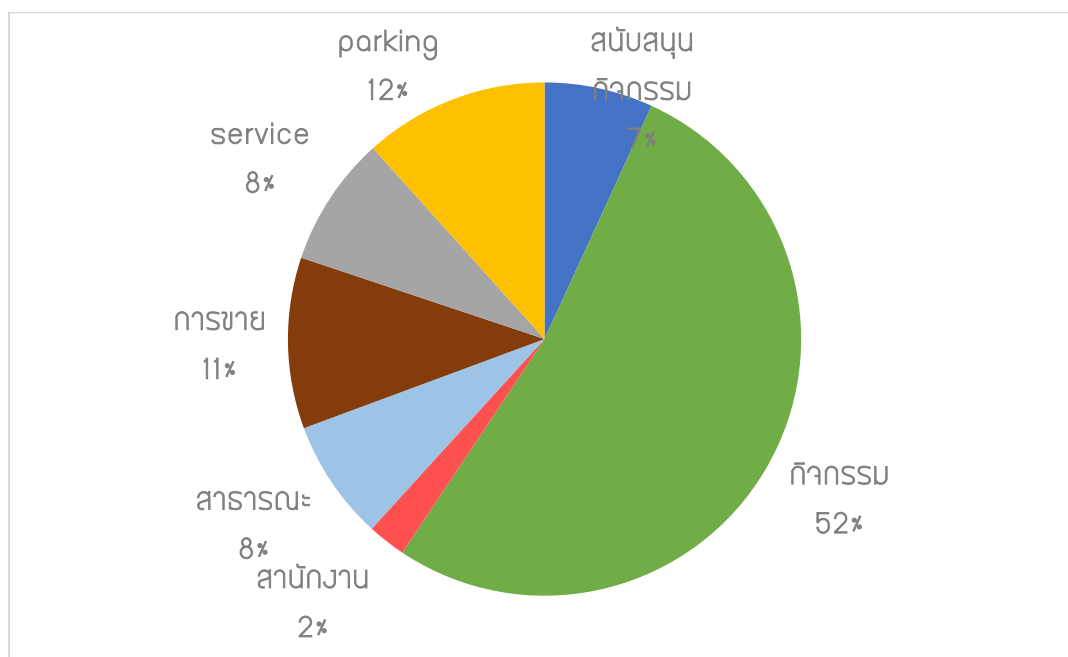
สรุปตารางการศึกษา หลักสูตร 7วันจะเข้ารับการศึกษในช่วงระยะเวลาทั้งหมด 2อาทิตย์ต่อหลักสูตร หลักสูตร 14วันจะเข้ารับการศึกษในช่วงระยะเวลาทั้งหมด 1เดือน 2อาทิตย์ต่อหลักสูตร และหลักสูตร 30วันจะเข้ารับการศึกษาระยะเวลาทั้งหมด 2เดือนต่อหลักสูตร

โดยภายใน 1 วัน จะมีผู้เข้ารับการศึกษทั้งหมด 3 หลักสูตร ประกอบไปด้วยหลักสูตร 7วัน 14วัน และ 30วัน รวมทั้งสิ้น 4 กลุ่ม จำนวนผู้เรียนทั้งหมด 80 คนต่อ 1 วัน

ตารางที่ 3.5 แสดงกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละหลักสูตร

หลักสูตรการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ			
ประเภทกิจกรรม	7วัน	15วัน	30วัน
1.ปลูกผักปลอดสารพิษ	กระบวนการปลูก-เก็บเกี่ยว - ต้นอ่อนทานตะวัน - เห็ดนางฟ้า	กระบวนการปลูก-เก็บเกี่ยว - เห็นนางฟ้า - ผักบุ้งจีน - กวางตุ้ง	กระบวนการปลูก-เก็บเกี่ยว - ผักคื่นฉ่าย - ผักกาดหอม - ผักสลัด - ผักกาดขาว - คะน้า
2.การปั้นเครื่องปั้นดินเผา	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - เน้นกระบวนการเตรียมดิน - เน้นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - เน้นกระบวนการเตรียมดิน - เน้นการปั้นเครื่องปั้นดินเผาขนาดกลาง - เน้นกระบวนการเผา	เน้นศึกษากระบวนการทั้งหมด - กระบวนการเตรียมดิน - การปั้นเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก-ใหญ่ - การแกะสลักลายเครื่องปั้น - กระบวนการเผา
3.การทอและเย็บปัก	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเลี้ยงไหม - การสาวไหม - การตีเกลียว - การย้อมสีไหม - เน้นการทอพื้นฐาน	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเลี้ยงไหม - เน้นการสาวไหม - การตีเกลียว - เน้นการย้อมสีไหม - เน้นการทอพื้นฐาน	เน้นศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเลี้ยงไหม - การสาวไหม - การตีเกลียว - การย้อมสีไหม - การทอลดลาย
4.การแกะสลัก	- การเลือกผักผลไม้ - การแกะสลักพื้นฐาน - การเก็บรักษา	- การเลือกผักผลไม้ - การแกะสลักลดลาย - การเก็บรักษา	- การเลือกผักผลไม้ - การแกะสลักลดลาย - การเก็บรักษา
5.การจัดสวน	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - การย้อมสีก้อน - การตัดแต่งก้าน/การบด - เน้นกระบวนการจัดสวน - การเคลื่อนสี/การร่นไฟ	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - เน้นการย้อมสีก้อน - การตัดแต่งก้าน/การบด - เน้นกระบวนการจัดสวน - การเคลื่อนสี/การร่นไฟ	เน้นศึกษากระบวนการทั้งหมด - การย้อมสีก้อน - การตัดแต่งก้าน/การบด - กระบวนการจัดสวน - การเคลื่อนสี/การร่นไฟ
6.การวาดและเขียน	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเตรียมอุปกรณ์ - ออกแบบลวดลายด้วยดินสอ - เน้นระบายสี - การเคลือบผ้า - การชักตากแห้ง	ศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเตรียมอุปกรณ์ - เน้นออกแบบลวดลายด้วยดินสอ - เน้นระบายสี - การเคลือบผ้า - การชักตากแห้ง	เน้นศึกษากระบวนการทั้งหมด - การเตรียมอุปกรณ์ - ออกแบบลวดลายด้วยดินสอ - ระบายสี - การเคลือบผ้า - การชักตากแห้ง
7.การทำอาหาร	- การเลือกและเตรียมวัตถุดิบ - การทำอาหาร	- การเลือกและเตรียมวัตถุดิบ - การทำอาหาร	- การเลือกและเตรียมวัตถุดิบ - การทำอาหาร
8.การขายสินค้า	ศึกษากระบวนการขายเบื้องต้น - การขายสินค้า	ศึกษากระบวนการขายเบื้องต้น - เน้นการขายสินค้า	เน้นศึกษากระบวนการขายทั้งหมด - การขายสินค้า

3.2 พื้นที่ใช้สอยโครงการ

ภาพที่ 3.3 ภาพแผนภูมิแสดงสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ

รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการ

1. ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้	= 6825	ตรม.
2. ส่วนสนับสนุนการเรียนรู้	= 760	ตรม.
-ห้องสมุด	= 250	ตรม.
-ห้องบรรยาย	= 150	ตรม.
-ครัวสำหรับการเรียน	= 360	ตรม.
3. ส่วนสำนักงาน	= 250	ตรม.
4. ส่วนสาธารณะ	= 920	ตรม.
-โถงต้อนรับ	= 300	ตรม.
-โรงอาหาร	= 300	ตรม.
-ครัวโรงอาหาร	= 100	ตรม.
-ส่วนสนับสนุนครัว	= 100	ตรม.
-ส่วนสนับสนุนทางการแพทย์	= 120	ตรม.
5. ส่วนการขาย	= 1100	ตรม.
-พื้นที่การขาย	= 300	ตรม.
-นิทรรศการ	= 400	ตรม.
-คลังสินค้า	= 250	ตรม.
-พื้นที่เช่าซื้อ	= 150	ตรม.

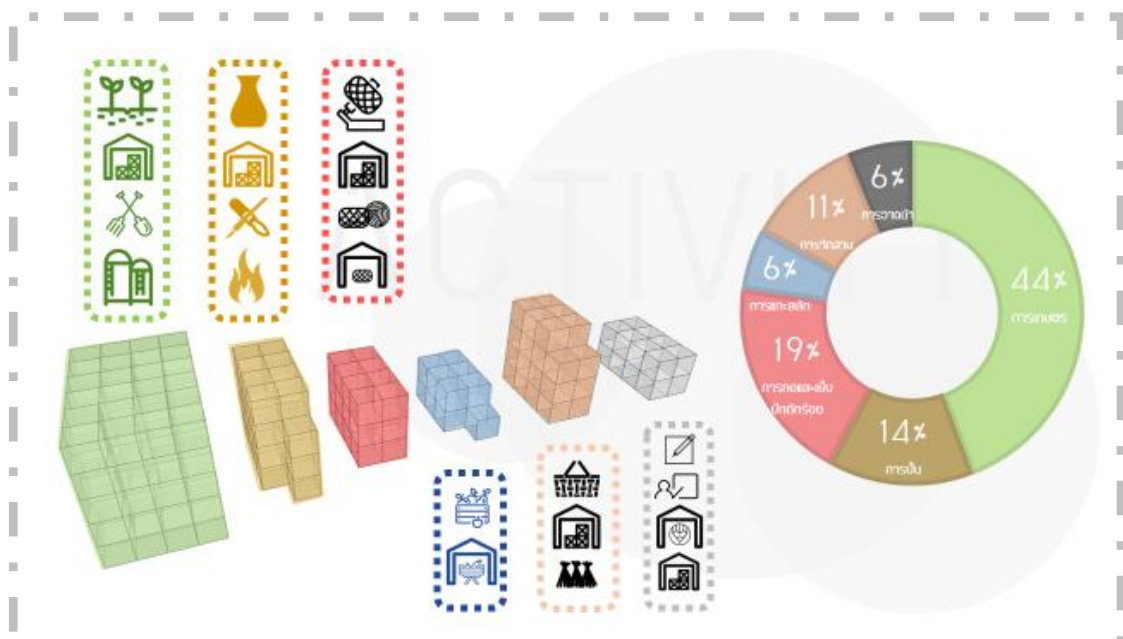
6. Service	= 1000	ตรม.
7. Parking	= 1735	ตรม.
-บุคคลทั่วไป	= 1200	ตรม.
-รถคนพิการ	= 125	ตรม.
-พนักงาน	= 360	ตรม.
-จักรยานยนต์	= 50	ตรม.

พื้นที่ใช้สอยโครงการรวม+พื้นที่สัญจร 30% = 16367 ตรม.

รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมการเรียนรู้

1. การเกษตร	= 2407.6	ตรม.
2. หัตถกรรมการปั้น	=1229.8	ตรม.
3. หัตถกรรมการทอ	=1565.2	ตรม.
4. หัตถกรรมการแกะสลัก	=371.8	ตรม.
5. หัตถกรรมการจักสาน	=839.8	ตรม.
6. หัตถกรรมการวาดผ้าบาติก	=410.8	ตรม.

รวมพื้นที่กิจกรรมการเรียนรู้ =6825 ตรม.

ภาพที่ 3.4 แสดงสัดส่วนพื้นที่ในส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้

ตารางที่ 3.6 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมการเกษตร

พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.พื้นที่แปลงปลูกใหญ่	5	180	900	Case study
2.พื้นที่แปลงปลูกเล็ก	4	90	360	
3.ส่วนที่ใช้ติดตั้งระบบปรับสภาพ สารละลายและเตรียมสารละลาย	9	9	81	
4.ส่วนเก็บอุปกรณ์	9	12	108	
5.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์	1	100	100	
6.ห้องน้ำชาย	3	30	90	
7.ห้องน้ำหญิง	3	30	90	
8.ห้องน้ำคนพิการ	3	6	18	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			2407.6	

ตารางที่ 3.7 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการปั้น

พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.โรงหมักดิน	1	60	60	Case study
2.พื้นที่ตากแห้ง	3	50	150	
3.พื้นที่การปั้นดิน	3	180	540	
4.ส่วนเก็บอุปกรณ์	3	20	60	
5.ส่วนที่ใช้ติดตั้งเตาเผา	2	25	50	
6.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์		40	40	
7.ห้องน้ำชาย		20	20	
8.ห้องน้ำหญิง		20	20	
9.ห้องน้ำคนพิการ	1	6	6	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			1229.8	

ตารางที่ 3.8 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการทอ

พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.โรงเลี้ยงไหม		200	200	Case study
2.ที่ย้อมสี	30 คน	4	120	
3.ส่วนเก็บอุปกรณ์	3	16	48	
4.ส่วนตากแห้ง	3	50	150	
4.พื้นที่การตีเกลียวและสาวไหม	30 คน	4	120	
6.พื้นที่การทอ	3	160	480	
5.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์	1	40	40	
6.ห้องน้ำชาย		20	20	
7.ห้องน้ำหญิง		20	20	
8.ห้องน้ำคนพิการ	1	6	6	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			1565.2	

ตารางที่ 3.9 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการแกะสลัก

พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.ส่วนการแกะสลัก	80 คน	1.5	120	Case study
2.ส่วนทำความสะอาด	30 คน	2	60	
3.ส่วนเก็บอุปกรณ์	1	20	20	
4.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์	1	40	40	
5.ห้องน้ำชาย		20	20	
6.ห้องน้ำหญิง		20	20	
7.ห้องน้ำคนพิการ	1	6	6	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			371.8	

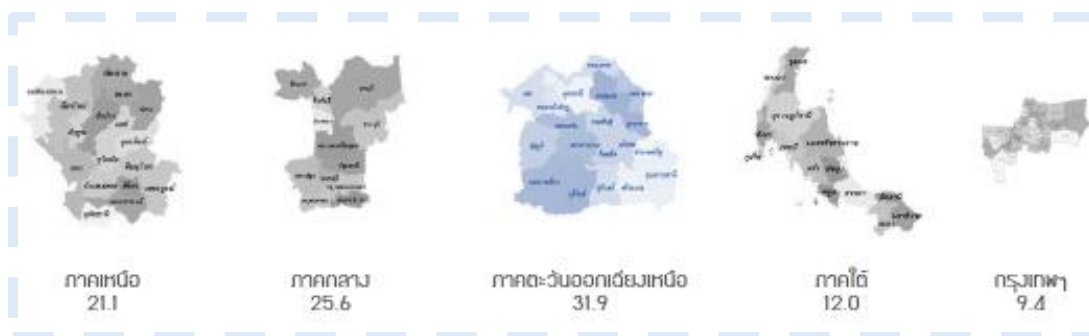
ตารางที่ 3.10 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการจักสาน

พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.ที่ย้อมสี	30 คน	2	60	Case study
2.พื้นที่ตากแห้ง/ตากย้อม		60	60	
3.พื้นที่การจักสาน	3	120	360	
4.ส่วนเก็บอุปกรณ์	1	20	20	
5.ส่วนที่ใช้ติดตั้งระบบเครื่องจักร		40	40	
6.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์	1	60	60	
7.ห้องน้ำชาย		20	20	
8.ห้องน้ำหญิง		20	20	
9.ห้องน้ำคนพิการ	1	6	6	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			839.8	

ตารางที่ 3.11 รายละเอียดพื้นที่ใช้สอยโครงการส่วนกิจกรรมหัตถกรรมการเขียนและวาด

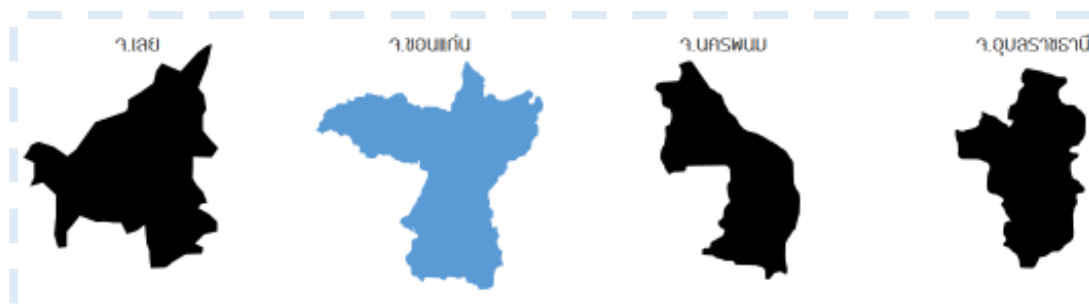
พื้นที่	จำนวน	พื้นที่(ตารางเมตร)		อ้างอิง
		พื้นที่/หน่วย	รวม	
1.ส่วนการวาด	80 คน	1.5	120	Case study
2.ส่วนทำความสะอาด	30 คน	2	60	
3.ส่วนตากแห้ง		50	50	
4.ส่วนเก็บอุปกรณ์	1	20	20	
5.ส่วนที่ใช้สำหรับเก็บผลิตภัณฑ์	1	20	20	
6.ห้องน้ำชาย		20	20	
7.ห้องน้ำหญิง		20	20	
8.ห้องน้ำคนพิการ	1	6	6	
รวมพื้นที่กิจกรรม + พื้นที่สัญจร 30%			410.8	

3.3 ที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 3.5 แสดงดัชนีสัดส่วนผู้สูงอายุในพื้นที่ของแต่ละภาค

ในการเลือกที่ตั้งโครงการจะพิจารณาระดับภาคโดยใช้สัดส่วนของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่เป็นเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้งระดับภาค โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนผู้สูงอายุในพื้นที่มากที่สุด คิดเป็น 31.9% และนำตัวเลือกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยอ้างอิงจากงานวิจัยของ อาชญญา รัตนอุบล (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย เป็นการวิจัยในเชิงสำรวจ การสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรชมรมผู้สูงอายุในทุกภูมิภาค โดยตัวเลือกของกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด 4 อันดับแรก คือ จังหวัดเลย จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครพนมและจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 3.6 แสดงตัวเลือกที่ตั้งโครงการระดับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เกณฑ์ในการพิจารณาที่ตั้งระดับจังหวัดจะพิจารณาเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอนาคต เส้นทางการคมนาคม การจราจรภายในจังหวัด สภาพอากาศและมลภาวะต่างๆ และจำนวนสถิติของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด

ตารางที่ 3.12 ตารางคะแนนรวมในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการของแต่ละจังหวัด

	คะแนน	จ.เลย		จ.ขอนแก่น		จ.นครพนม		อุบลราชธานี	
1. ไม่มีมลพิษ อากาศดี ไม่แออัด	4	4	16	3	12	3	12	3	12
2. สาธารณูปโภค	3	3	9	3	9	3	9	3	9
3. การขยายตัวทางเศรษฐกิจ	3	3	9	5	15	3	9	3	9
4. เส้นทางคมนาคม	3	3	9	5	15	3	9	3	9
5. สถิติจำนวนชมรมผู้สูงอายุ	5	2	10	4	20	3	15	5	25
รวม			53		71		54		64

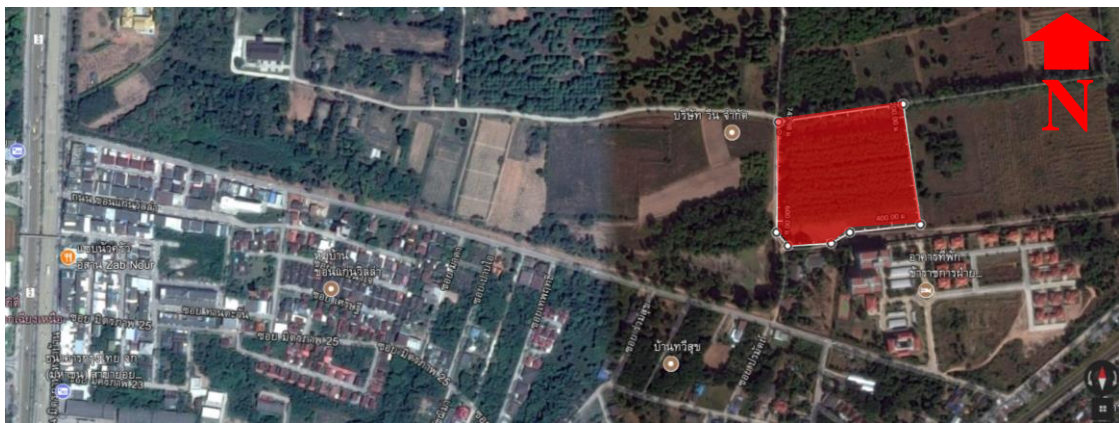
ในการพิจารณาเกณฑ์การเลือกที่ตั้งระดับจังหวัด ผลลัพธ์รวมอันดับแรกคือ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 6 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีประชากรมากเป็นอันดับ 3 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจังหวัดศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง เมืองขอนแก่นตั้งอยู่ในจุดที่ถนนมิตรภาพ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 (ถนนสายเศรษฐกิจตะวันออกเฉียง-ตะวันตก) ตัดผ่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญอีกเส้นหนึ่งในการเดินทางจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางเข้าไปสู่ภาคเหนือตอนล่างที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเดินทางเข้าสู่ประเทศลาวทางด้านทิศใต้ของลาว อาณาเขตทางทิศเหนือติดกับจังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดกับจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตกติดกับจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดขอนแก่นมีสภาพพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออกและทิศใต้ บริเวณที่สูงทางด้านตะวันตกมีสภาพพื้นที่เป็นเขาหินปูนตะปุ่มตะป่ำสลับกับพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีระดับความสูงประมาณ 200-250 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีภูเขารูปแอ่งหรือภูเขาเวียงวางตัวอยู่ติดอำเภอภูเวียง บริเวณที่สูงตอนกลางและด้านเหนือมีสภาพพื้นที่เป็นเทือกเขา ได้แก่ ภูเก้า ภูเม็ง ภูพานคำ เป็นแนวขวางมาจากด้านเหนือ แล้ววกลงมาทางตะวันตกเฉียงใต้ ไหล่เขาด้านนอกมีความสูงและลาดชันมาก สูงประมาณ 300-660 เมตร ไหล่เขาด้านในมีความลาดชันน้อย มีระดับความสูงประมาณ 220-250 เมตร บริเวณแอ่งโคราช ครอบคลุมพื้นที่ทางด้านใต้จังหวัด สภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย มีความสูงประมาณ 150-200 เมตร มีบางส่วนเป็นเนิน สูงประมาณ 170-250 เมตร และลาดต่ำไปทางราบลุ่มที่ขนานกับลำน้ำชี มีความสูงประมาณ 130-150 เมตร จากนั้น พื้นที่จะลาดชันไปทางตะวันออก มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดมีความสูงประมาณ 200-250 เมตร และค่อนข้างราบ มีความสูงประมาณ 170 -180 เมตร

ภาพที่ 3.7 แสดงตัวเลือกที่ตั้งโครงการในจังหวัดขอนแก่น

ตัวเลือกที่ตั้งโครงการในจังหวัดขอนแก่น ทั้ง 3 จุด ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่นโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและแหล่งสนับสนุนโครงการ โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาที่ตั้งเรื่องสถิติผู้สูงอายุในเขตชุมชนที่ตั้ง การเข้าถึงสถานพยาบาล สภาวะมลพิษและเสียงรบกวนขนาดที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 3.8 แสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ A

ตั้งอยู่ติดเขตบ้านพักข้าราชการ ขนาดพื้นที่ 25,087.10 ตร.ม. ใกล้เขตเกษตรกรรม ใกล้เขตหมู่บ้านจัดสรรและมหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาพที่ 3.9 แสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ B

ตั้งอยู่ถนนศรีจันทร์ ขนาดพื้นที่ 26,151.62 ตรม. ใกล้เขตชุมชน ตลาด เขตพานิชยกรรม
สวนสาธารณะบึงหนองโคตร

ภาพที่ 3.10 แสดงตัวเลือกตำแหน่งที่ตั้งโครงการ C

ตั้งอยู่ถนนศรีจันทร์มุ่งออกสู่นอกเมือง อยู่ในเขตทางเลียงเมือง ขนาดพื้นที่ 26,555.58 ตรม.
ใกล้เขตเกษตรกรรม

ตารางที่ 3.13 ตารางคะแนนรวมในการพิจารณาเลือกที่ตั้งโครงการในจังหวัดขอนแก่น

	คะแนน	A	B	C
1. สภาพโดยรอบบริเวณ	4	3	12	3
2. ใกล้เขตชุมชน	3	3	9	4
3. ใกล้สถานพยาบาล	4	4	16	3
4. การเข้าถึงที่ตั้ง	3	2	6	3
5. มลภาวะ เสียงรบกวน	3	4	12	3
6. การคมนาคมและสภาพการจราจร	3	3	9	3
7. แนวโน้มการขยายตัวของชุมชน	3	2	6	4
8. ทิวทัศน์	4	3	12	3
รวม			82	87

ในการพิจารณาที่ตั้งโครงการ ผลลัพธ์รวมอันดับแรกคือตำแหน่ง B ซึ่งตั้งอยู่ถนนศรีจันทร์ ขนาดพื้นที่ 38,554.57 ตรม. ใกล้เขตชุมชน ตลาด เขตพาณิชย์กรรม สวนสาธารณะบึงหนองโคตร การเข้าถึงที่ตั้งโครงการได้หลายเส้นทาง และมีผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวนมาก

ภาพที่ 3.11 แสดงตำแหน่งที่ตั้งโครงการ

ข้อมูลทางกายภาพ

ที่ตั้งโครงการอยู่ที่ตำบล บ้านเป็ด อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น อยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานครประมาณ 461 กิโลเมตร มีพื้นที่ขนาด 24 ไร่ หรือประมาณ 38,554.57 ตรม. ลักษณะพื้นที่แบบที่ราบ ผังเมืองประเภทชุมชน(สีชมพู) ตั้งอยู่ห่างจากโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุดคือโรงพยาบาลขอนแก่นราม 4.3 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองขอนแก่น 5 กิโลเมตร

มุมมอง

ทิศเหนือ	ติดกับถนนศรีจันทร์ กว้าง 10 เมตร
ทิศตะวันออก	ติดกับบึงหนองโคตร
ทิศใต้	ติดกับพื้นที่เกษตรกรรม
ทิศตะวันตก	ติดกับพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรม

ข้อกำหนดในการใช้พื้นที่

ที่ดินประเภทชุมชน ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม เกษตรกรรม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ การสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการ สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการอื่น ให้ดำเนินการหรือประกอบกิจการได้ในอาคารที่ไม่ใช่อาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่พิเศษ

ที่ดินประเภทนี้ ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (๑) โรงงานตามกฎหมายว่าด้วยโรงงานตามประเภท ชนิด และจำพวกท้ายกฎกระทรวงนี้
- (๒) คลังน้ำมันและสถานที่เก็บรักษาน้ำมัน ลักษณะที่สาม ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุม น้ำมันเชื้อเพลิง เพื่อการจำหน่าย
- (๓) คลังก๊าซปิโตรเลียมเหลว สถานที่บรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทโรงบรรจุ สถานที่บรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทห้องบรรจุ และสถานที่เก็บรักษาก๊าซปิโตรเลียมเหลวประเภทโรงเก็บ ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง
- (๔) เลี้ยงม้า โค กระบือ สุกร สุนัข แพะ แกะ ห่าน เป็ด ไก่ ฝูง จระเข้ หรือสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเพื่อการค้า
- (๕) จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม
- (๖) ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร
- (๗) กำจัดมูลฝอย เว้นแต่เป็นกิจการที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลหรือได้รับอนุญาตให้ดำเนินการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ที่ดินประเภทนี้ในระยะ ๓๐๐ เมตร ตามแนวขนานริมฝั่งตามสภาพธรรมชาติของแม่น้ำชี ห้ามใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการตามที่กำหนด ดังต่อไปนี้

- (๑) โรงงานตามกฎหมายว่าด้วยโรงงานตามประเภท ชนิด และจำพวกท้ายกฎกระทรวงนี้
- (๒) จัดสรรที่ดินเพื่อประกอบอุตสาหกรรม
- (๓) การดำเนินการหรือประกอบกิจการใดๆ ในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่

กฎกระทรวงฉบับที่ 55 (2543) ตามพรบ.ควบคุมอาคาร ข้อ 33 อาคารแต่ละหลังหรือหน่วย ต้องมีที่ว่างตามที่กำหนดดังต่อไปนี้

- (1) อาคารอยู่อาศัย และอาคารอยู่อาศัยรวม ต้องมีที่ว่างไม่น้อยกว่า 30 ใน 100 ส่วนของพื้นที่ชั้นใด ชั้นหนึ่งที่มีมากที่สุดของอาคาร
- (2) ห้องแถว ตึกแถว อาคารพาณิชย์ โรงงาน อาคารสาธารณะ และอาคารอื่นซึ่งไม่ได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ต้องมีที่ว่างไม่น้อยกว่า 10 ใน 100 ส่วนของพื้นที่ชั้นใดชั้นหนึ่งที่มีมากที่สุดของอาคาร แต่ถ้าอาคารดังกล่าวใช้เป็นที่อยู่อาศัยด้วยต้องมีที่ว่างตาม (1)

สรุปข้อกำหนดการใช้พื้นที่

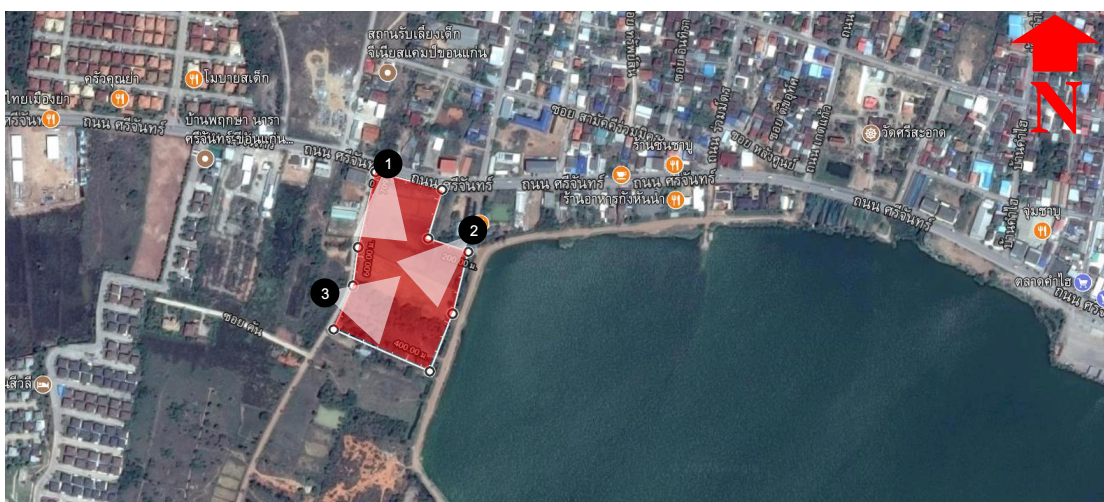
พื้นที่ SITE ทั้งหมด 26,151.62 ตรม. หรือ ไร่

OSR 10 % = 2615.16 ตรม.

พื้นที่ที่สามารถสร้างได้ = 23536.46 ตรม.

ภาพที่ 3.13 แสดงทางสัญจรโดยรอบที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 3.14 ทศนิยมภาพที่ตั้งโครงการ

ภาพที่ 3.15 ทัดนียภาพที่ตั้งโครงการ 1

ภาพที่ 3.16 ทัดนียภาพที่ตั้งโครงการ 2

ภาพที่ 3.17 ทัดนียภาพที่ตั้งโครงการ 3

ภาพที่ 4.2 แสดงทางเลือกในการวาง zoning

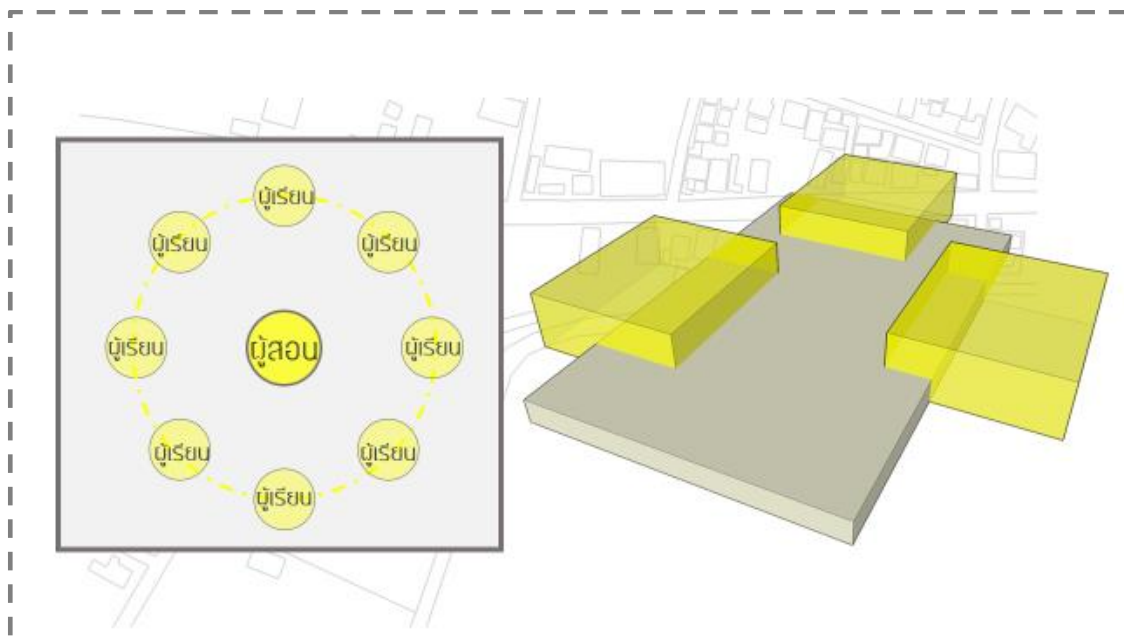

ภาพที่ 4.3 แสดงทางเลือก zoning ที่เหมาะสมมากที่สุด

การวางทางเลือก Zoning โครงการ ได้วางรูปแบบไว้ 3 แนวทาง และวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียในแต่ละทางเลือก ผลสรุปออกมาว่า ทางเลือกที่ 1 เป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดจากทั้งหมด 3 ทางเลือก และนำทางเลือกที่ 1 ไปพัฒนาต่อไปในส่วนของการออกแบบ

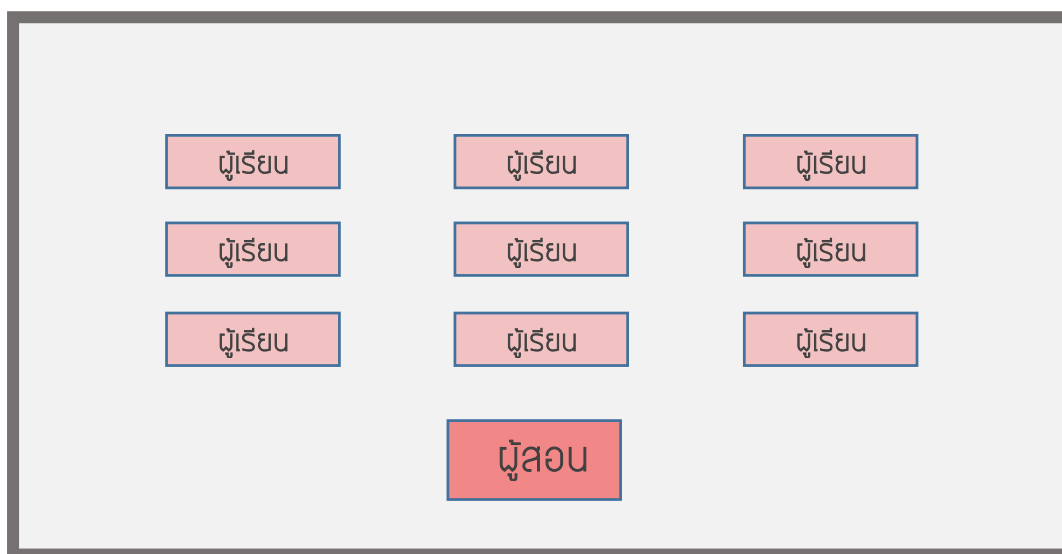
4.1.3 ลักษณะการจัดห้องเรียน

การจัดห้องเรียนในแต่ละกิจกรรมจะมีความแตกต่างกันตามกิจกรรมนั้นๆ โดยคำนึงถึงการรับรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ความปลอดภัยในการใช้พื้นที่

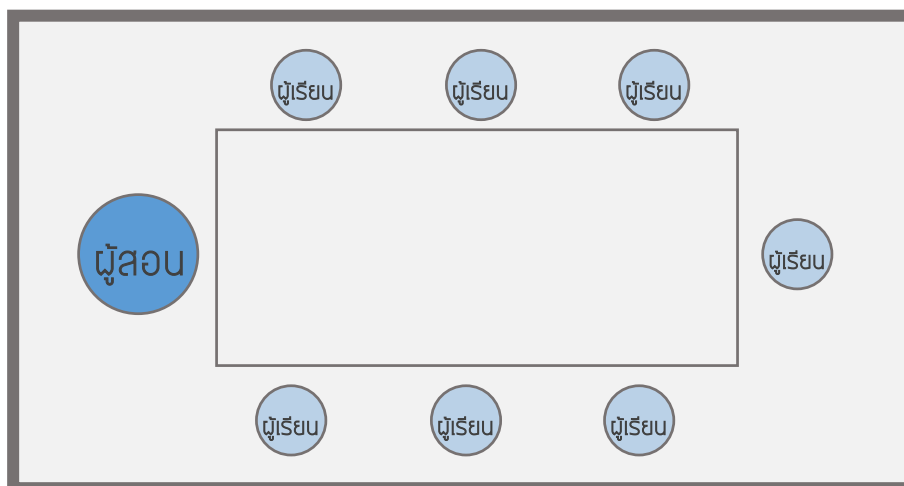
ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการปั้นเครื่องปั้นดินเผา

ลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการปั้นนั้น จะมีรูปแบบเป็นผู้สอนอยู่ส่วนกลางของห้อง โดยมีนักเรียนล้อมรอบ เนื่องจากผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตกระบวนการต่างๆในการปั้นดินเผาแก่ผู้เรียน การจัดให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นผู้สอนจากตรงกลางได้จากทุกมุมจึงมีความเหมาะสม

ภาพที่ 4.5 แสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการมอผ้า

ลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการทอผ้า จะมีรูปแบบเป็นผู้สอนอยู่ส่วนหน้าของห้อง โดยมีนักเรียนอยู่ส่วนหลัง เนื่องจากผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตกระบวนการต่างๆ ในการทอแก่ผู้เรียน การจัดให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นผู้สอนจากด้านหน้า อาจใช้อุปกรณ์หรือเทคโนโลยีในการช่วยสอน เช่น จอโปรเจคเตอร์ฉายภาพและวิธีการทอผ้าแก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำตามผู้สอนไปพร้อมๆ กัน

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการแกะสลักและวาดเขียน

ลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการแกะสลักและการวาดเขียน จะมีลักษณะคล้ายกัน คือรูปแบบเป็นผู้สอนและผู้เรียนทำกิจกรรมรวมกันเป็นกลุ่มเล็ก เนื่องจากผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตกระบวนการต่างๆ แก่ผู้เรียนอย่างใกล้ชิด การจัดให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นวิธีการต่างๆ ที่ผู้สอนสาธิตแก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำตามผู้สอนไปพร้อมๆ กัน

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการจักสาน

ลักษณะการจัดห้องเรียนของกิจกรรมการจักสาน จะมีลักษณะเป็นผู้สอนและผู้เรียนทำกิจกรรมรวมกันแบ่งเป็นกลุ่มเล็กหลายกลุ่ม นั่งรวมกันเป็นลักษณะวงกลม เนื่องจากผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตกระบวนการต่างๆแก่ผู้เรียนอย่างใกล้ชิด การจัดให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นวิธีการต่างๆที่ผู้สอนสาธิตแก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำตามผู้สอนไปพร้อมๆกัน

ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะการปลูกผักแบบปลอดสารพิษในระบบ DRFT

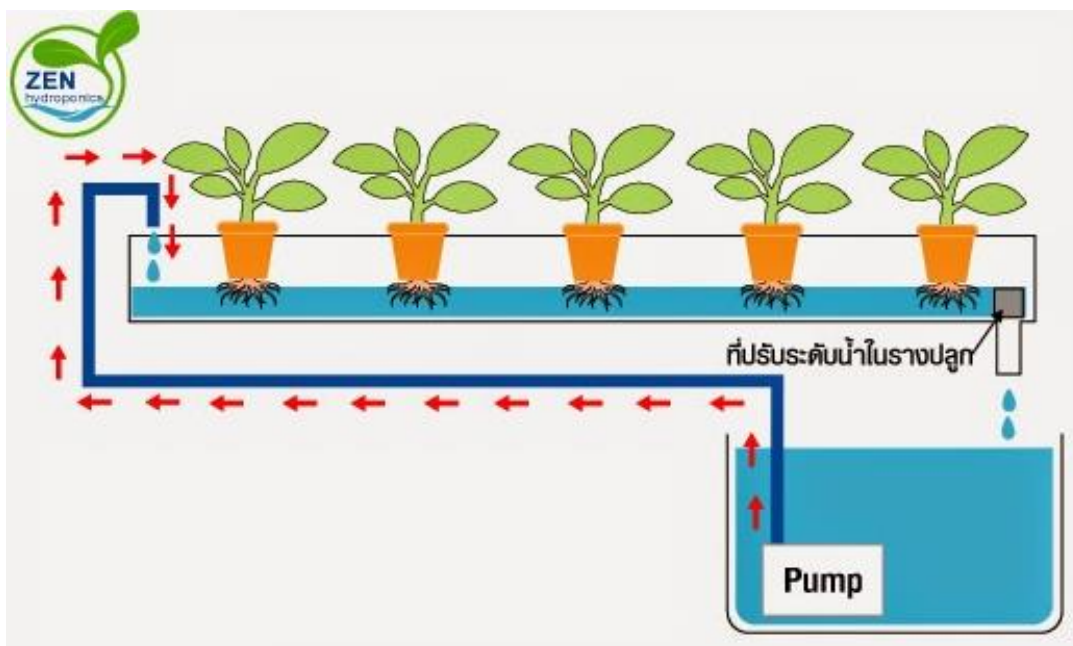
ระบบกึ่งน้ำลึก DRFT (Dynamic Root Floating Technique) เป็นระบบที่จะนำมาใช้ในการเรียนเกี่ยวกับเกษตรกรรม โดยระบบ DRFT จะมีระบบการทำงาน คือให้น้ำผสมธาตุอาหารไหลผ่านรากพืชในรางปลูก โดยระดับน้ำที่ไหลผ่านรากนั้นจะมีความลึกอยู่ที่ประมาณ 1 - 10 ซม. ระบบนี้ได้แก้ไขข้อจำกัดของระบบ ตรงที่เมื่อไฟฟ้าขัดข้องจนไม่สามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าให้ปั๊มน้ำได้จะยังคงมีน้ำที่ใช้ปลูกพืชเหลือค้างบางส่วนในรางปลูกทำให้พืชรากพืชไม่ขาดน้ำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ระบบ DRFT นี้ผู้ปลูกจะต้องมีการปรับลดระดับน้ำในรางปลูกด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณอากาศที่รากพืชเมื่อพืชมีอายุปลูกมากขึ้น

จุดเด่นของระบบกึ่งน้ำลึก DRFT

1. ใช้หลักการทำงานโดยระดับน้ำที่ไหลผ่านรากนั้นจะมีความลึกอยู่ที่ประมาณ 1 - 10 ซม. แต่ด้วยระดับน้ำที่สูงขึ้น และมีน้ำส่วนหนึ่งที่จะค้างอยู่ในรางปลูกทำให้ลดปรับหาเมื่อปั๊มน้ำไม่สามารถจ่ายน้ำเข้ารางปลูกได้
2. ผู้ปลูกสามารถใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาดัดแปลงเป็นรางปลูก และมีราคาประหยัด อาทิเช่น ท่อน้ำ PVC, รางน้ำฝนไวนิล, รางครอบสายไฟ ฯลฯ
3. โครงสร้างของโต๊ะปลูกสามารถทำจากวัสดุที่ไม่ต้องแข็งแรงมากนักเนื่องจากไม่ต้องรับน้ำหนักของน้ำที่มาก
4. ใช้น้ำและปุ๋ยน้อย จึงทำให้สามารถควบคุมค่า EC และ pH ได้ง่าย

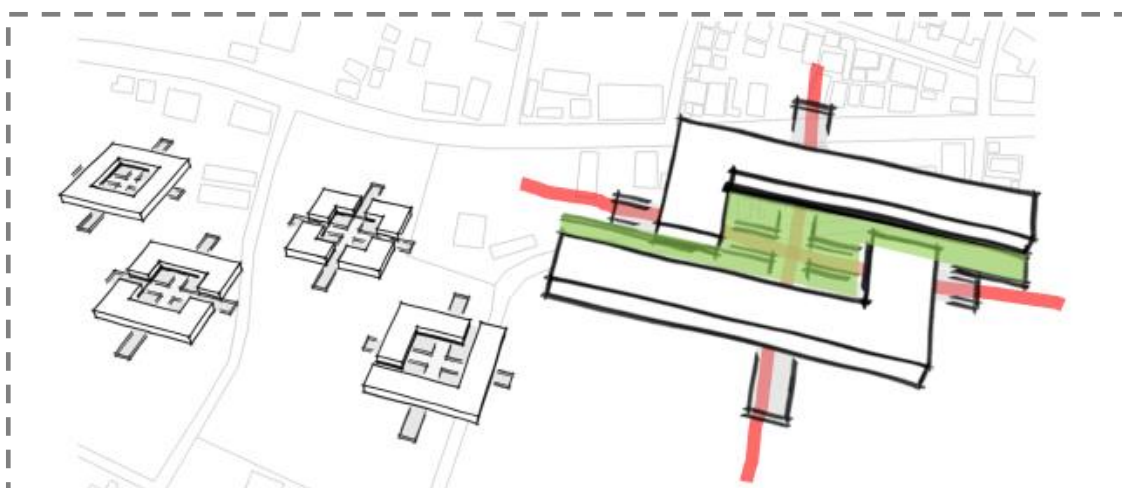
ข้อดีของระบบกึ่งน้ำลึก DRFT

1. ผู้ปลูกต้องมีความเข้าใจในการปรับระดับน้ำในรางปลูกให้เหมาะสมกับอายุพืช เพื่อให้พืชที่ปลูกสามารถเจริญเติบโตได้ดีและเป็นปกติ
2. มักมีปัญหาเรื่องความร้อนสะสม

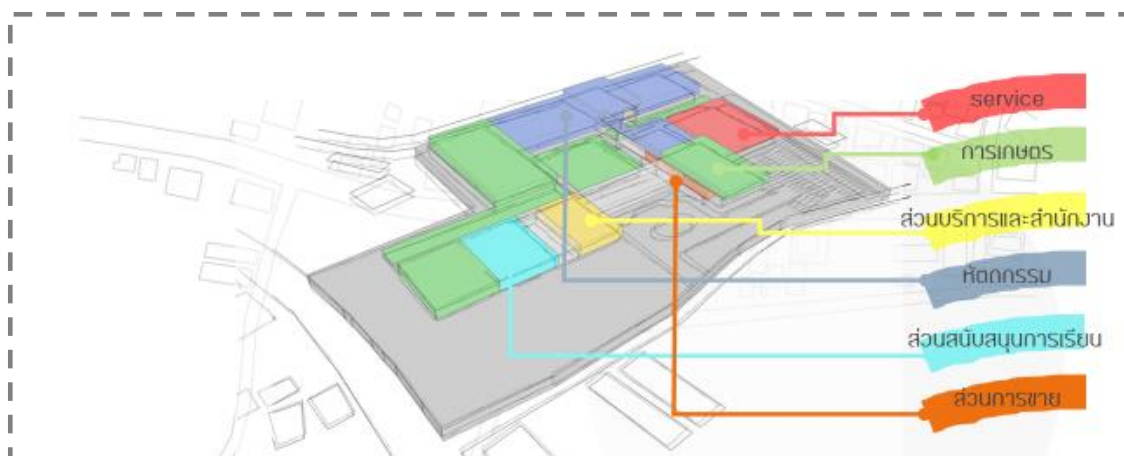

ภาพที่ 4.9 แสดงลักษณะการทำงานของระบบ DRFT

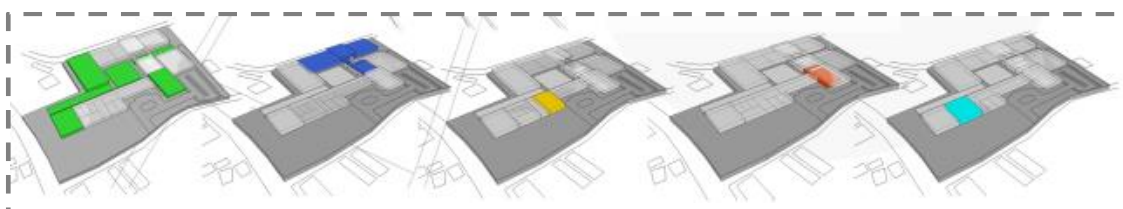
4.2 การออกแบบราง

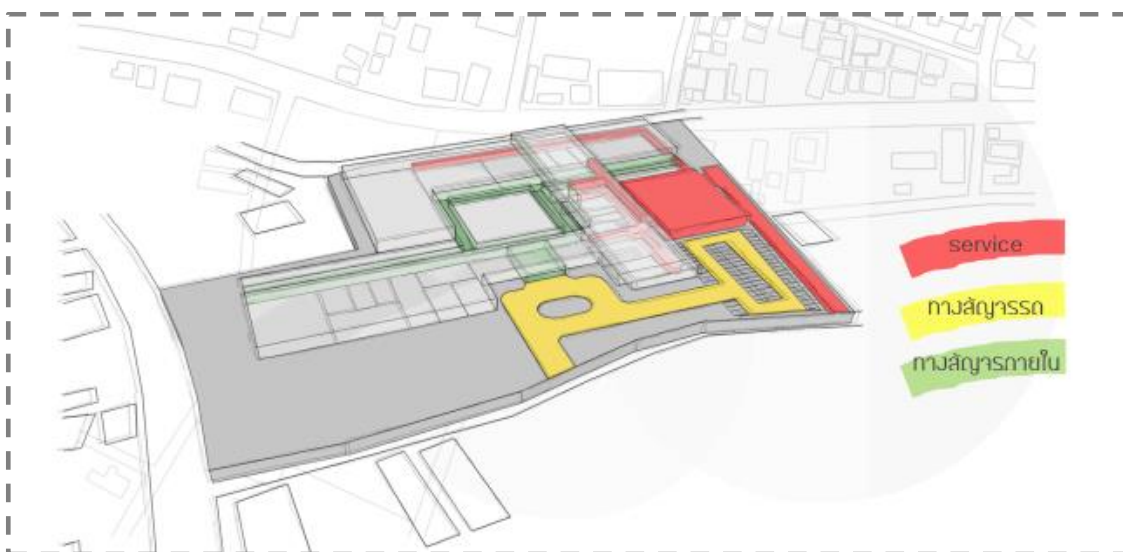
ภาพที่ 4.10 แสดงการออกแบบรางโครงการครั้งที่ 1

ภาพที่ 4.11 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1

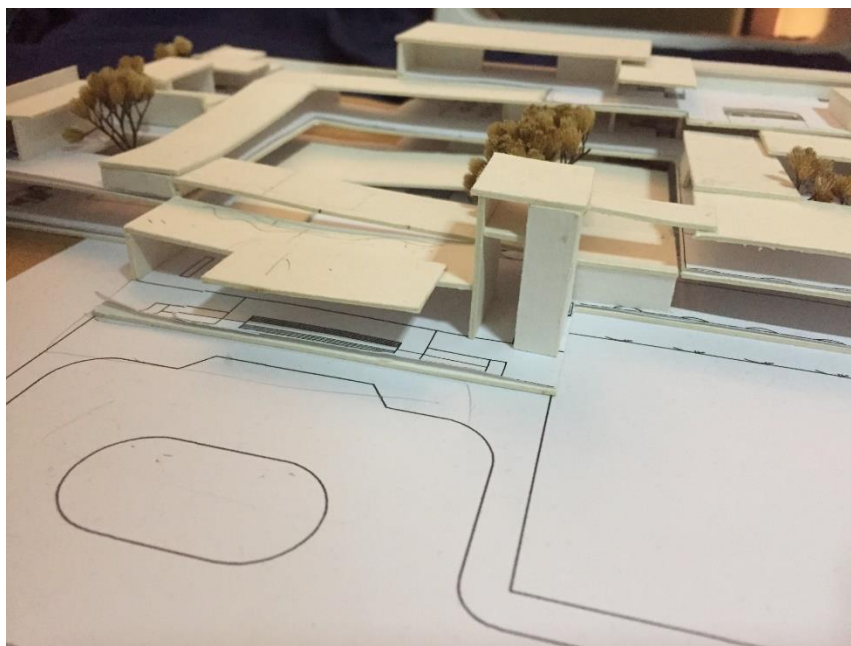

ภาพที่ 4.12 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1

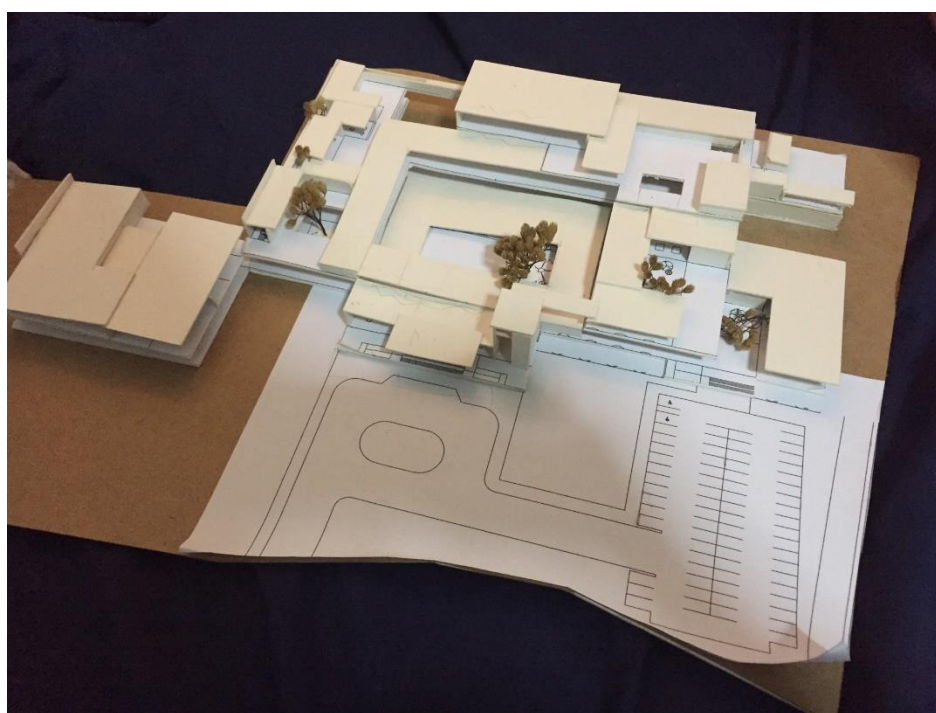

ภาพที่ 4.13 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 1

ข้อเสนอแนะจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษาจากการตรวจแบบร่างครั้งที่ 1 เสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องการออกแบบที่มีลักษณะเป็นภาพซ้ำ เกิดความซ้ำซากและอาจเกิดอาการสับสนสำหรับผู้ใช้อาคาร คือผู้สูงอายุ การออกแบบอาคารให้เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

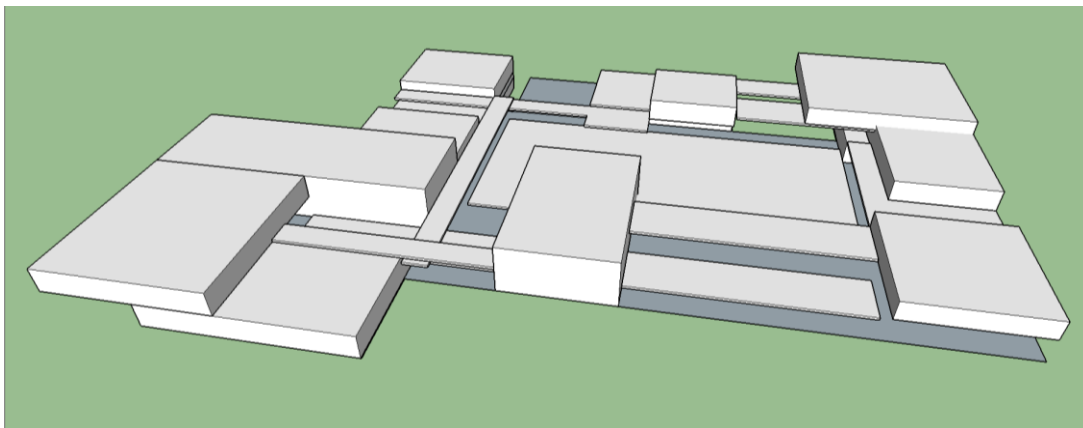

ภาพที่ 4.14 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 2

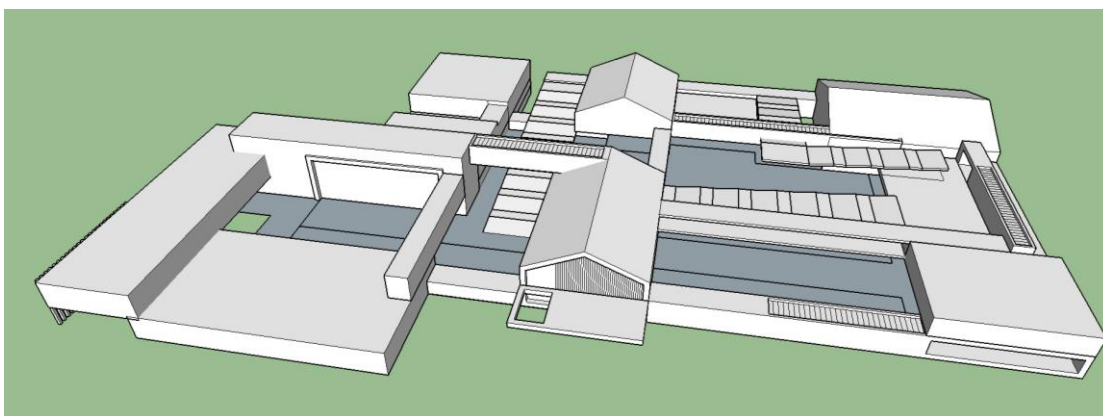

ภาพที่ 4.15 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 2

ข้อเสนอแนะจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษาจากการตรวจแบบร่างครั้งที่ 2 เสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่อง ความสัมพันธ์ของ Mass ที่เกิดขึ้น กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในโครงการ ระนาบ และElement ของอาคาร การเชื่อมโยงที่ว่างให้มี space ระหว่างอาคาร Approach ของโครงการ และรายละเอียดเกี่ยวกับระบบของการเกษตร

ภาพที่ 4.16 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 3

ภาพที่ 4.17 แสดงการออกแบบร่างโครงการครั้งที่ 3

ข้อเสนอแนะจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษาจากการตรวจแบบร่างครั้งที่ 3 เสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องการเข้าถึงพื้นที่ต่างๆภายในโครงการ การสร้างความประทับใจภายในโครงการ การพัฒนา Mass จาก Concept มากกว่าการพัฒนามาจากผังของอาคาร การจัดการพื้นที่สีเขียว งานระบบเพิ่มเติม และเรื่องของการสร้างจุดเด่นให้กับโครงการ

บทที่ 5

สรุปผลและบทสรุปของโครงการ

5.1 ผลการออกแบบ

จากการตรวจแบบร่างและการพัฒนาแบบทั้งหมด 3 ครั้งจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษา และได้รับข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไขโครงการ ออกมาเป็นโครงการศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีลักษณะเป็นโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ เปิดสอนแก่ผู้สูงอายุในชุมชน และผู้สูงอายุทั่วไปที่มีความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆภายในโครงการ ภายในโครงการมีเรียน 3 หลักสูตร ประกอบไปด้วยหลักสูตร 7 วัน 14 วันและ 30 วัน โดยเนื้อหาที่จัดสอนจะเป็นไปในรูปแบบของกิจกรรมทางการเกษตร หัตถกรรมและการขาย โดยเรียนในรูปแบบของการเรียนแบบบูรณาการครบวงจร ซึ่งจะเป็นการเรียนแบบเน้นให้ผู้เรียนศึกษาและลงมือทำด้วยตนเอง โดยมีกิจกรรมที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ โดยกิจกรรมหลักของโครงการคือการเกษตร ซึ่งจะนำมาเป็นจุดเด่นสำหรับโครงการ ลักษณะรูปลักษณ์ของโครงการมาจากบ้านเรือนในชุมชน เนื่องจากโครงการตั้งอยู่ในเขตชุมชน จึงออกแบบให้มีลักษณะของหลังคาที่เกิดจากการลดทอนมาจากบ้านเรือนในชุมชน

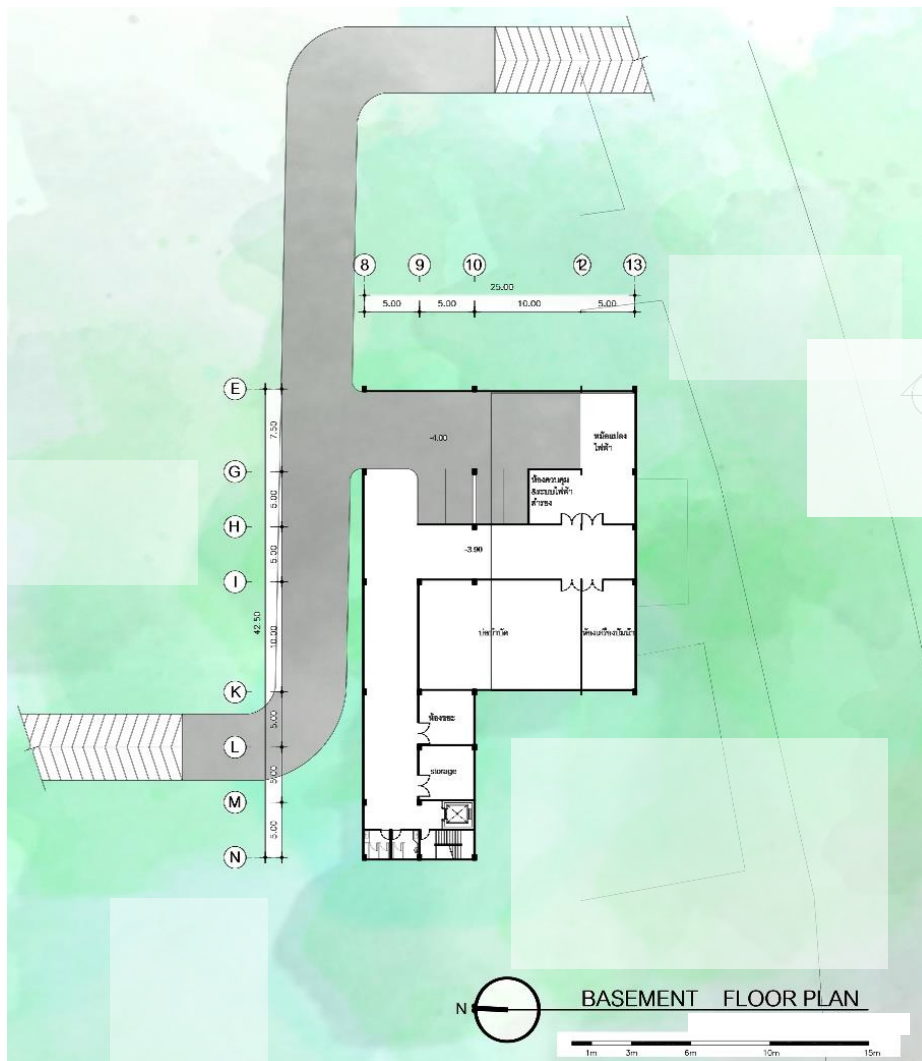
ภาพที่ 5.1 รูปแบบบ้านเรือนในชุมชน

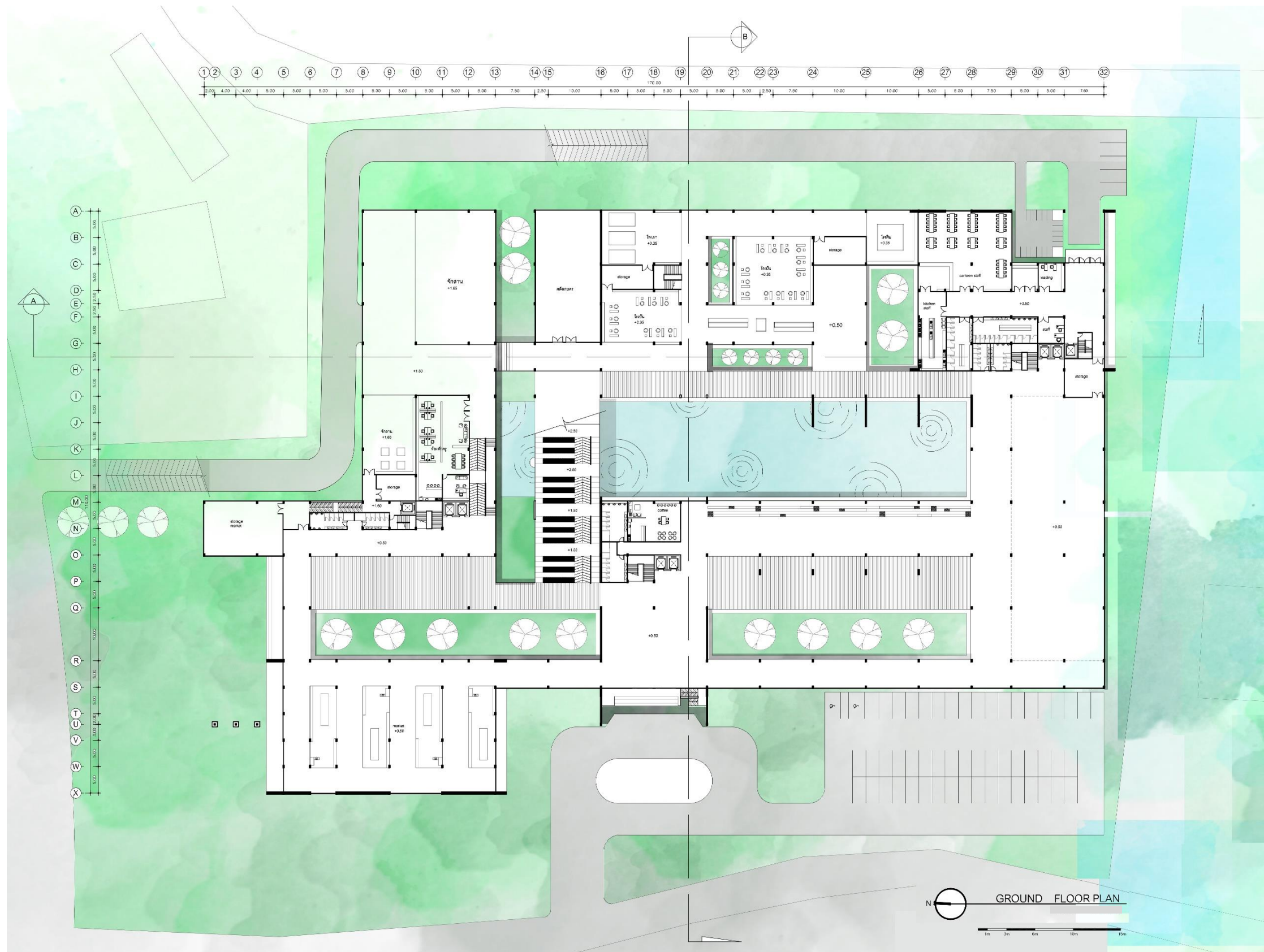
ภาพที่ 5.2 ทัศนียภาพนอกโครงการ

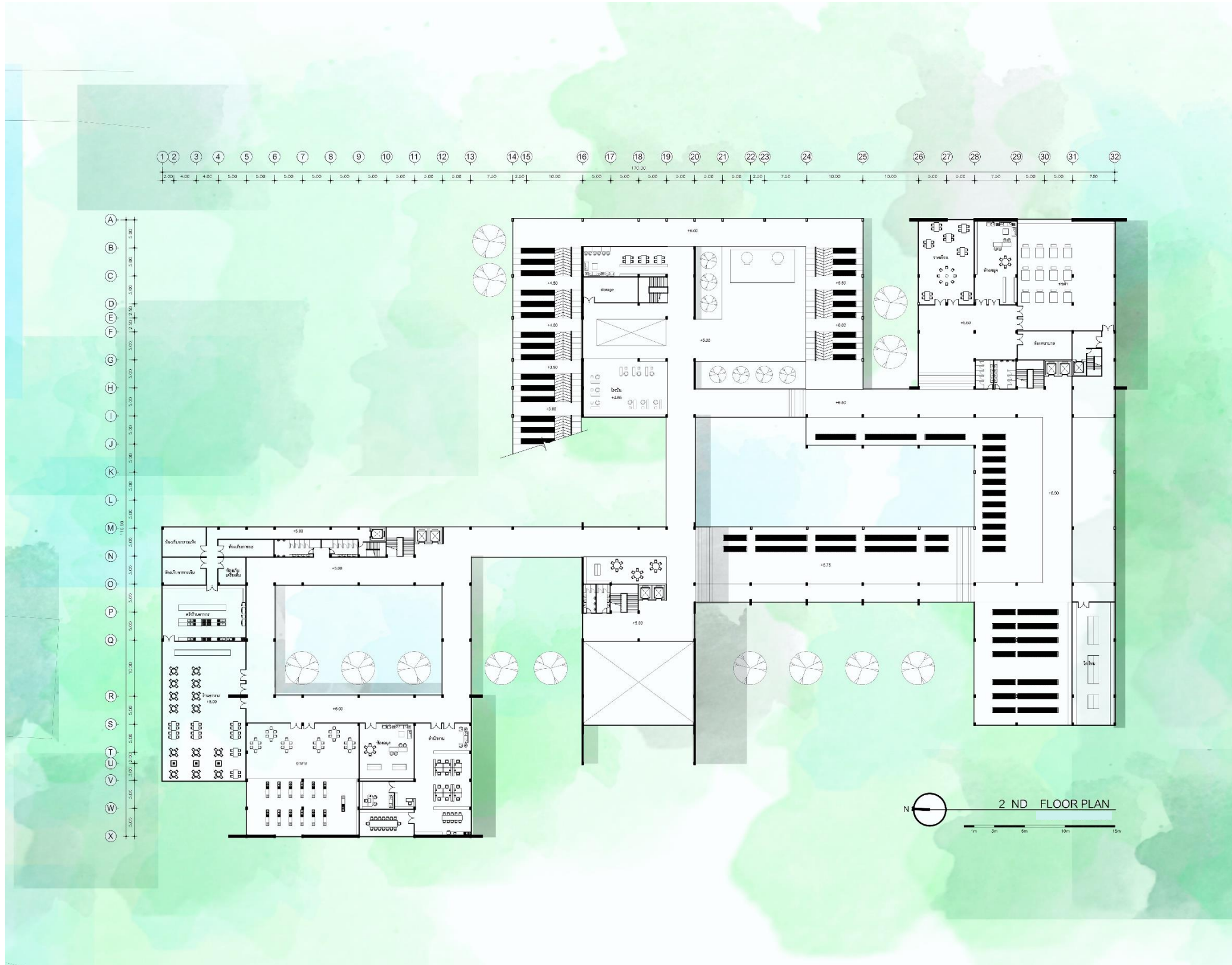
ภาพที่ 5.3 ทศนิยมภาพนอกโครงการ

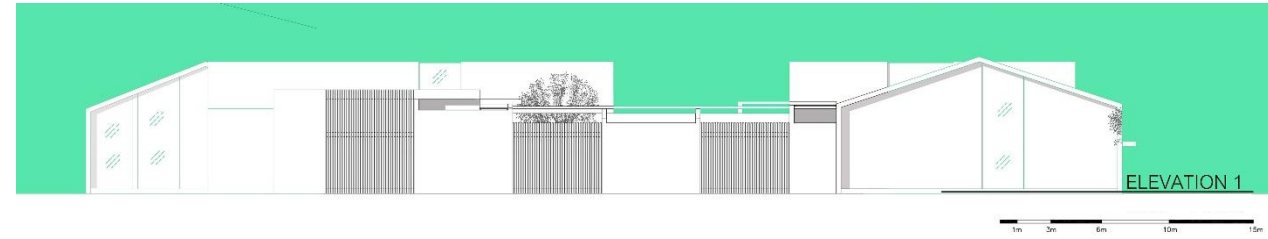
ภาพที่ 5.4 แพลนชั้นใต้ดิน

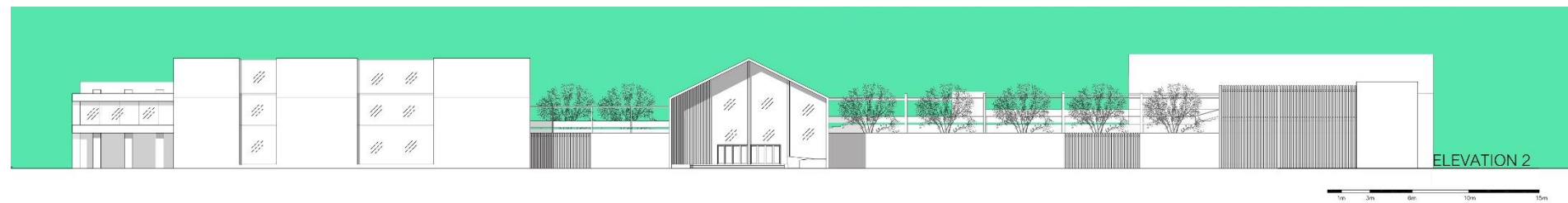
ภาพที่ 5.5 แปลนพื้นที่ 1

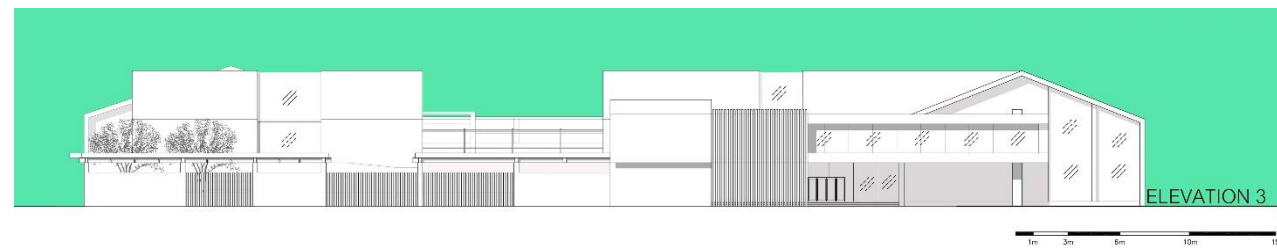
ภาพที่ 5.6 แปลนพื้นที่ 2

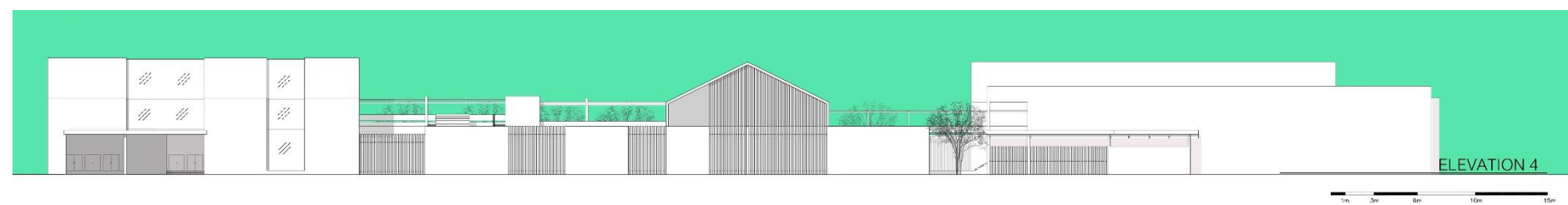
ภาพที่ 5.7 รูปด้าน 1

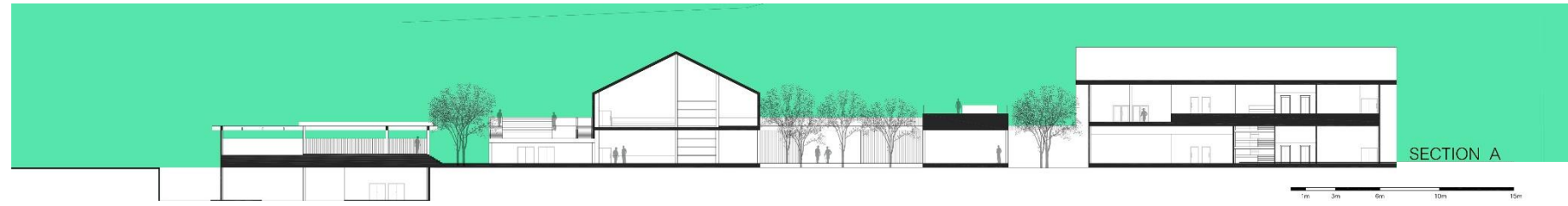
ภาพที่ 5.8 รูปด้าน 2

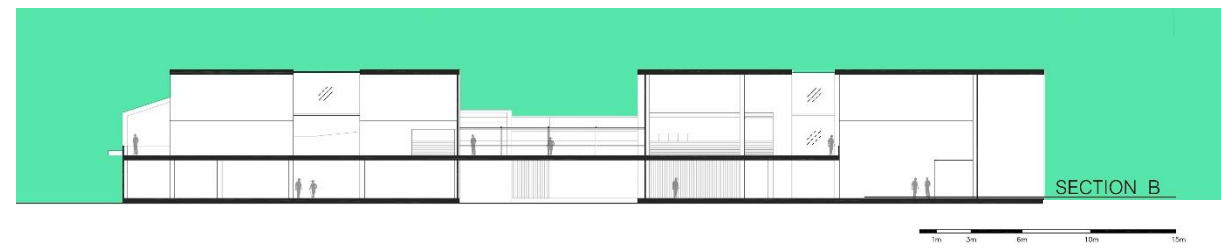
ภาพที่ 5.9 รูปด้าน 3

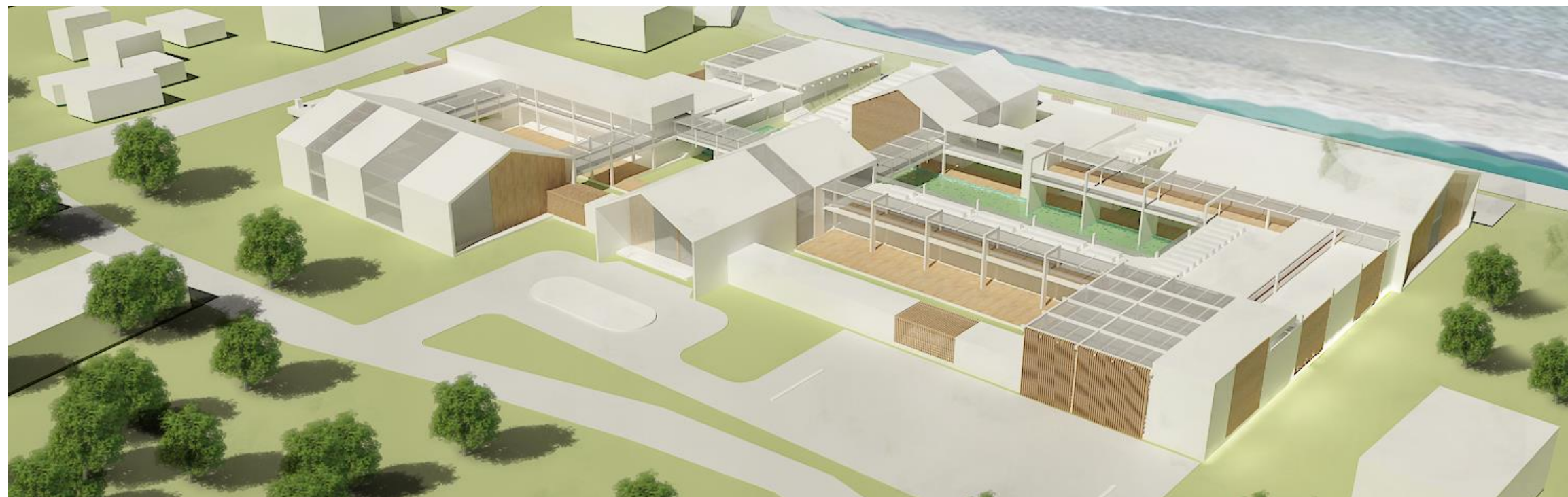
ภาพที่ 5.10 รูปด้าน 4

ภาพที่ 5.11 รูปตัด A

ภาพที่ 5.12 รูปตัด B.

ภาพที่ 5.13 ทัดนียภาพภายนอกโครงการ

ภาพที่ 5.14 ทัดนียภาพภายในโครงการ

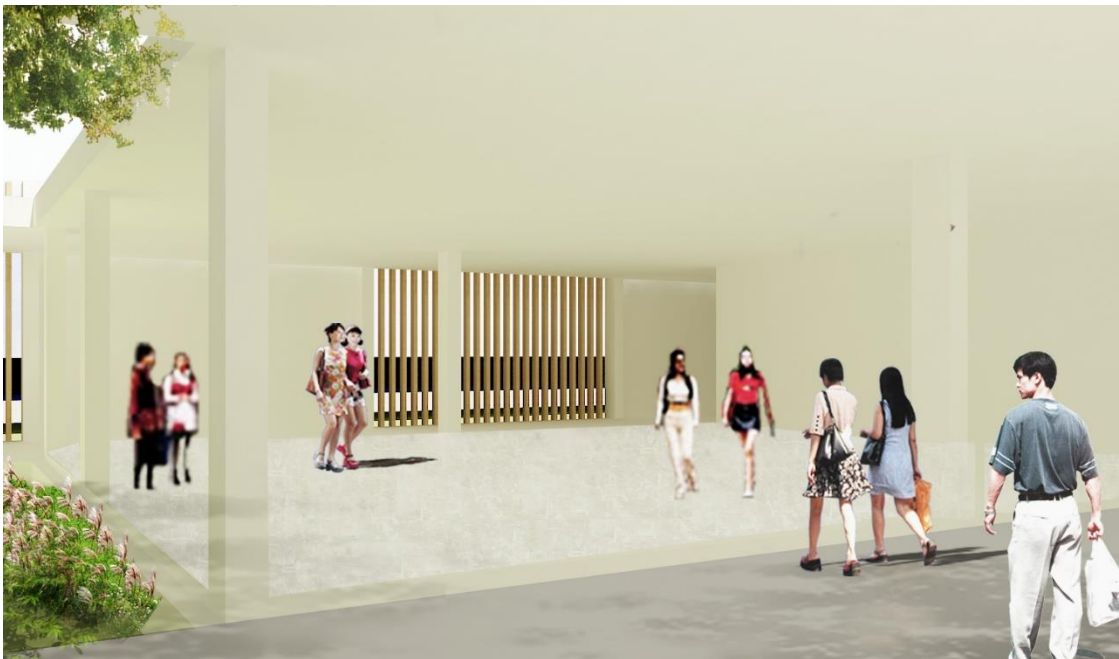
ภาพที่ 5.15 ทัดนียภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 5.16 ทัดนียภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 5.17 ทัดนียภาพภายในโครงการ

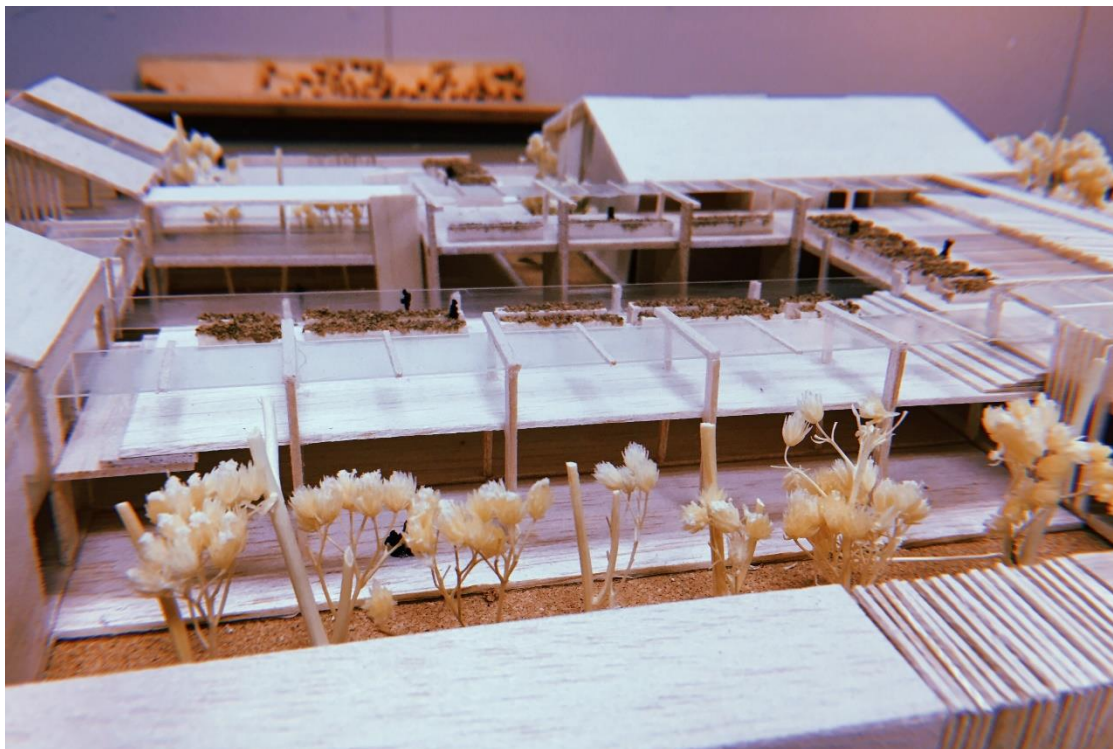
ภาพที่ 5.18 ทัดนียภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 5.19 แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 5.20 แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 5.21 แบบจำลองโครงการการเรีนนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 5.22 แบบจำลองพื้นที่โดยรอบที่ตั้งโครงการการเรีนนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 5.23 แบบจำลองโครงการการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

บรรณานุกรม

- กรกช คำศรี. 2559. “ศูนย์ส่งเสริมหัตถกรรมเครื่องจักรสานทะเลน้อย”. วิทยานิพนธ์
สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- กิริติ ขวัญกระโทก. 2559. “ศูนย์หัตถนาการผู้สูงอายุ”. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร
บัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554. การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ
ผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรนนท์ ดอนจิวไพร. 2559. “ศูนย์ส่งเสริมหัตถกรรมเครื่องจักรสานทะเลน้อย”.
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศรี
ปทุม.
- ต้นข้าว ปาณินท์. 2558. พฤติกรรมการเรียนรู้กับสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สมมติ.
- นิตยา ฉัตรเมืองปัก. 2555. “การศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่อำเภอนาโพธิ์”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เนาวรัตน์ สนธิเมือง. ขั้นตอนการทำผ้าบาติก. (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 20 สิงหาคม 2560
จาก <https://www.gotoknow.org/posts>
- พัลลภ กฤตยานวัช. “สถาปัตยกรรมแนวธรรมชาติ”. วารสาร ธนาคารอาคารสงเคราะห์.
(ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 21 พฤษภาคม 2560 จาก <https://www.ghbank.co.th>
- ศินาท แชนอ. วิธีการผลิตผ้าไหม. (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 21 สิงหาคม 2560
จาก <https://www.vittayapun.com>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2556. การคาดประมาณ
ประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เดือนตุลา.
- สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2556. แนวทางการอบรมผู้ดูแล
ผู้สูงอายุระยะยาว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การ
สงเคราะห์ทหารผ่านศึก
- สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. คู่มือการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย
สำหรับผู้สูงอายุ. (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 25 พฤษภาคม 2560
จาก <https://www.oppo.opp.go.th>

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นางสาว จุติมา ดวงวันทอง

เกิดวันที่ 25 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2537

ที่อยู่ 167/93 ถนน มะลิวัลย์ ซอยมะลิวัลย์3 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
รหัสไปรษณีย์ 40000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548	จบการศึกษาระดับประถมศึกษาที่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (มอดินแดง) จังหวัด ขอนแก่น
พ.ศ. 2549 - 2551	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ โรงเรียน สาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (มอดินแดง) จังหวัด ขอนแก่น
พ.ศ. 2552 - 2555	จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่ วิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. 2556 - 2560	ศึกษาระดับปริญญาตรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม จังหวัดกรุงเทพมหานคร